

Томашівський С.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬСОСФІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

4

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

123799

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Publikationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supiński-Gasse, 17.

(in der ukrainischen Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde I—LXXXVII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr. — Inhaltsverzeichnis, vide S. 4.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

- A. Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:
1. Elf Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—XI enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569, VIII—IX Verfassung und soziale Verhältnisse im XIV—XVII Jahrh. Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4.50, VIII u. IX B. 4.50. Bd. X—XI 4.50 Kr. Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
 2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
 3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomie Galiziens im XVII—XIX Jhd., — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840 — 5 Kr.
 4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
 5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
 6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.
 7. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und Statistik, bis jetzt I Bd.
- B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 10 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filoloģičnoi sekcyj), enthaltend: Bd. I und IV eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Konyskij, Preis à 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskij, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv Preis 4 Kr. Bd. VII u. X: Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Litteratur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowackij, Preis 7 Kr.
Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovič, Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke, 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis à 3 Kr.
- C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevič. Preis jeder Abtheilung 2 Kr. Bände IX—XII à 5 Kr.
- D. Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke:
1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ.

ТОМ IV.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛСОСOFІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МАТЕРІЯЛИ

ДО ІСТОРІЇ

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

ХУІІІ і ХІХ ВВ.

ЗБІРКИ

Іл. Свенціцького, Ю. Кміта, Ст. Томашівського
й Ів. Кривецького.

ad 123.799

123799

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

Зр 50к

III

И-114827/4

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 114830

ВСТУП.

В останнім десятиліттю розбудив ся у нас досить живий інтерес до ближшого пізнання історії українського народу в межах австрійської держави. Сей зворот дуже відрадий, бо дійшло було до того, що ми краще знали історичні події й їх еволюцію перед сотками літ аніж перед десятками. Великий зріст народної свідомости і сильно поглиблене самої національної ідеї серед австрійських Українців в останніх часах веліли дослідникам глядати глибших фактичних причин теперішнього політично-культурного й соціально-економічного стану Романової спадщини. До недавна ще майже одинцем досліджував сю забуту ниву многозаслужений наш письменник Іван Франко, який ніколи не переставав вказувати великого значіння наукових студій над забутим нашим „учора“. Тепер, дякуючи його прикладови, появил ся поважний гурт людей, які почали живо збирати матеріали до історії австрійського періоду нашої минувшини та їх науково оброблювати. В міру видаваних матеріалів і зросту праць з їх обсягу показуєть ся на велике наше здивованє, що дотеперішній наш погляд на генезу і процес національного відродження Галичини, на основні причини нинішнього їх стану переміняєть ся цілком. Се, що привикли ми були уважати першорядною подією, зійшло до значіння епізоду або другорядного моменту; що привикли ми називати причиною, спало до ролі одної з прояв маловажних доси діяльних сил; всякі „епохальні“ дати прийшло ся пересувати на зад і т. ин.

Очевидно, не в усіх напрямх народного жита здобуто такі важні результати. Найбільше пощастило ся ще дослідам над істерією письменства і розбудження національної свідомости, менше прояснено політично-культурне жите, а найменше соціально-економічне. Тимчасом сі боки народного жита мусять бути основно просліджені; без того й історія націо-

нального відродження не має кріпкої основи, його еволюція стає не зовсім зрозуміла, перемини мало мотивовані. До таких занедбаних перелогів належить історія шкільництва, головне народного, на Галицькій Україні. Справа се многоважна. До прилученя Галичини маси українського народу пропадали в безтямній темноті; польська держава не мала нічого спільного з ідеєю прилюдної освіти, руська церква не мала до того ані достаточного зрозуміння ані засобів ані змоги; висші верстви, серед того й наше духовенство, вдоволяли ся дуже мізерною освітою. Аж під австрійським правлінням почали ся якісь систематичні заходи уряду, а через уряд і церковних властей, щоби хоч трохи пхнути народню масу на шлях культурного житя. Хоч би й як ми сьогодні не високо ставили культурну й ідейну вартість тогочасної австрійської школи, то в порівнаню з нужденними здобутками на сім поли в польських часах мусимо новим заходам признати першорядне історичне значінне. Тому то всі нові причинки до історії сеї культурної праці і, що найважнійше, її результатів заслуговують пильної уваги наших істориків.

Наукове Товариство імени Шевченка вже випустило було одну пайку матеріялів до історії шкільництва в Галичині, а се в „Матеріялах до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX в.“ (Збірник історично-філософської секції, т. V, 1902), де появили ся збірки і статі Ів. Франка, Ів. Левницького й Ю. Кміта. Після того до історично-філософської секції зголошено значну скількість нових матеріялів з того поля і хоч вони, так само й як і попередні, не мали одноцільного характеру, а більше випадковий, порішено не здержувати їх публікації і випустити як окрему збірку в однім томі „Українсько-руського Архива“, який отсе виходить у світ. Щоби надати сій збірці деякий систематичний характер, просвячено її головню народному сільському шкільництву в першій половині XIX в. Перша статя про освіту духовенства у другій половині XVIII в. на місци тут стілько, що вона причиняєть ся до зрозуміння духової культури тих людей, яким прийшло ся вести фактичний провід в народній шкільній освіті.

Головну частину сеї збірки займають матеріяли Ю. Кміта, вийняті з актів народної школи в Жовтанцях. Інтерес її ле-

жить передусім в ширих та енергічних заходах деяких священників, шкільних наставників, коло закладаня шкіл, й опіки над ними та в боротьбі їх з байдужністю своєї духовної братії. Не менше цікава тут проба наслідувати в актах російську мову. Противний зразок — пробу вжити народної мови для шкільної потреби бачимо в методиці Ів. Лаврівського, переповненій одначе страшними польонізмами.

Обі мої збірки про стан парохіяльних шкіл в Бережанським окрузі (в кізлівським і бережанським деканаті) малюють нам незвичайно сумні відносини в тій части краю. Недбалість духовенства, бідність і темнота селян і — що дуже важне — систематична опозиція доміній, обовязаних до певних преставій шкільних, не дають не то розвинути ся школі, а то й народити ся. Сумно стає прочитувати з року на рік, з десятка не десяток ті самі скарги візитаторів, про брак поступу, а навіть просто упадок шкільництва. І якже дивувати ся тій нужденній „весні“ нашого народу в 1848 р., коли його маса розпоряджала такими культурними засобами! Ще в 60-их роках XIX в. було в Галичині якраз тільки народніх шкіл і шкільних дітей як у Чехії в 80-их роках XVIII в., а на порозі XX в. серед української людности було не менше 80% неписьменних!

Останній відділ Ів. Кривецького дає кілька загальних оглядів стану (лишого) народного шкільництва в Галичині, зроблених центральним урядом, та кілька причинків до історії націоналізації східно-галицької народної школи (досе в половині польської) в останніх роках пятого десятиліття.

Очевидно всіх сих матеріялів ще за мало, щоб виробити собі докладне понятє про стан та успіхи народної школи в Галичині, їх треба збільшити і посунути хронологічно до 1867 р., коли то управа народнім шкільництвом перейшла від церковних властей у світські під проводом Красвої Шкільної Ради. Архиви державні і церковні дадуть в тім напрямі ще дуже багато.

У Львові 28 марта 1909.

С. Мошківський.

ЛОХИБКИ.

<i>Сторона:</i>	<i>Рядок з гори:</i>	<i>Має бути:</i>
1	9	в однім разі кандидат був
1	17	scientiarum
3	21	to
3	33	якнй
4	22	другого
11	31	uchyleniu od szkół młodzieży większej...
12	9	przedłożono
13	12	względnym
14	18	ktory z diaków
15	6	które
19	3	swemu
22	14	oznaczonych
28	3	będą... znajdą
33	27	1878
34	9	odpowiadając
47	35	królewskim
49	9	dotychczas
55	13	dzieci
61	16	obowiązków
61	26	naywiększym
100	3	4-ch tygodniach
100	7	lud
160	11	1845
160	21	Litaty
163	7	Byszki
188	33	Rechnen.

І. Шкільна освіта духовних кандидатів

в рр. 1756—1788.

Подав

Др. ІЛЯРІОН СВЕНЦІЦКИЙ.

Кандидат на священника мав предложити свідоцтво набутого образования. Свідоцтва сї оставали в актах консисторії і дійшли до наших часів в числі 74 за 1756—1788 рр. З них довідуємо ся, що наша молодіж (ritus graeci) ходила до шкіл: єзуїтських в Самборі, Станіславові, Барі, Каменці Под., Львові, Винниці; піярських в Золочеві; бернадинської в Збаражжї; василиянських в Кременці, Володимирі, Шаргороді, Гощові, Бучачи, Гумани, Дрогобичи, Любарі, Острозі і Винниці — а навіть в однім разі був на університеті в Кракові (1768 р.). Учились в тих школах: латинської граматики 2, синтакси 2, поетики - риторики 39, філософії 20, логіки - метафізики - математики - фізики 7; тільки дякував у василиян в Коржівцях Іван Волошинський, а Іван Лукашевський був 1 рік студентомправа в Кракові. До наук прикладали ся вони *mediocriter satis diligenter*, або виказували *sufficientem scientiam fructum*, хоч не всі повний курс. Були такі, що вже по кількох місяцах (*aliquot mensium spatio*) просили видачі свідоцтва, хочачи перемінити спосіб життя. Інші по кількох літах зголошались за свідоцтвом; тоді шкільні власти тільки посвідчали, що власник свідоцтва ходив перед таким то часом (і перед 7-и літами, Львів 1768) до школи, *non sine fructu*, або „był z liczby składających klasę V“.

З деяких свідоцтв довідуємо ся, що дехто доходив в 8 літ до кляси VI-ої, бо в 10 літ до філософії.

Свідоцтва писали ся переважно по латинськи на чвертках паперу, рідше в формі грамоти. Деякі школи, як єзуїтська львівська (від 1766 р.), василиянська в Шаргороді (від 1772 р.) і Бучачи (від 1778 р.), піярська в Золочеві (від 1781 р.) — уживали і друкованих блянкетів. По польськи видавали свідоцтва василияне в Любарі і Острозі, а по 1781-ім р. і єзуїти в Каменці Под.

На обичайність давали шлільні власти добрий позір, хоч уміли деколи і виправдати молодого „проступника“. Свідчить про се свідоцтво Гавріїла Порубиновського, що був видалений з шаргородських шкіл за участь в бунтах (чи 1768 р.?), потім оправданий, коли доходжене виказало його невинність.

Ось чотири такі свідоцтва:

1. Omnibus Praesentes Lecturis Salutem in Domino. Cum D. Alexander *Jurkiewicz*¹⁾, alio se e nostris transferat scholis, testamur illum navasse operam scholae Syntaxeos Anno 1-mo *in illaque mediocriter profecisci*. Nihilque dissonum bonis moribus, ac Legibus schotasticis egisse, quare Illorum gratiae ac Respectui, ad quos pervenerit, commendatum esse cupimus, petimusque, in quorum fidem has Literas manu nostro subscriptas ac sigillo Residentiae nostrae munitas dedimus Samboriae A-o 1756. Die (невиповнено) *Joannes Grodzicki SJ. Scholarum Praefectus mp.*

2. Testamur Rdum Dnum Gabrielem Porubinowski olim Philosophum Scholarum Szarogradensium in nihilo notatum fuisse, praeterquam quod Motoribus Seditiois tunc factae se associaverit, ideoque punitus et a Scholis alienatus fuerit, posteaque toto negotio exactius perpenso minus peccans deprehensus Literas testimoniales e Nostris Scholis obtinuerit. In quorum fidem has ei Literas manu nostra Subscriptas, et Sigillo Scholarum Szarogradensium munitas dedimus Szarogrodi die 8-va Aprilis VS. 1776 Anno. Pr. Paphnutius Szczeblinow-

¹⁾ Скісними буквами наведені слова виписано рукою префекта школи.

ski Ords. S. B. M. Praefectus Scholarum Szarograd. (Лякова печать з королівською короною: Pieczęć szkół Szarogradskich). Sub tempus Inquisitt. produxitt B. Matkoski mp.

3. Lecturis salutem et debitam Venerationem. Po dopełnionym Edukacyi swoiey czasie Zabieraiąc się do innego za szkołami Życia sposobu Igm. Pan Tomasz Oczarowski ma odepnie Zaswiadczenie, iż bawiąc się u szkołach Lubarskich od Roku 1773 doszedł do klasy siedmey to iest Filozofii, w ktorey Lat dwie przebywszy postempek z dawanych w tey klasie umiejętności uczynił nieposledni. W obyczaynosci przez czas cały bawienia w Lubarze był niewykroczoneym. Zasłużył przeto sobie, abym u czytających te moje zaswiadczałne pismo łaskawych dla zaswiadczonego dopraszał się względów. Co gdy wykonywan wazność Pisma ninieyszego przycisnieniem pieczęci szkolney i podpisem ręki moiey umacniam w Lubarze Dnia Czwartego Wrzesnia 1778 Roku. X. Hipacyusz Kuchalski Bazylian szkół wojewodskich Lubarskich Prefekt mp. (Печать Я. В. Тиснена в папері, без ляку).

4. (Стемпель: 1 Gr. Sr.) Ian Aloyzy Wrzeszcz Kanonik Katedralny Kamieniecki Rektor Szkół Kamienieckich Podolskich. Wiadomo czyniemy komu te wiedzieć należy, że JPan Jan Koprowski był w szkołach naszych Lat 8, doszedł do Klasy VI, postąpił w Naukach wymowy *nadmiernie*¹⁾, Matematyki *miernie*, Fizyki *nadmiernie*, Prawa *nadmiernie*. Okazał dowcip y Poietność *nadmierną*, Pilność *takąż*, Obyczayność *dobrą*, Stosowność do Praw y rozrządzeń *należytą*. Daliśmy Ninieysze Zaswiadczenie Dnia 4 Miesiąca wrzesnia Roku 1784 w Domu Nauczycielskim w Kamieńcu przy wycisnieniu Szkół tychże Pieczęci. *M. Ma. Kasprowicz Praef. Fizyki mp.* (Печать саджею з королівською короною: Pieczęć szkół Kamienieckich).

Свідоцтва сі були видавані на підставі учительських клясових каталогів, один екземпляр яких з тернопільської колегії заховав ся до наших часів в бібліотеці Народ-

¹⁾ Скіснимп буквами наведені слова вписано рукою Каспровича.

ного Дому у Львові (рукп. Ч. 241) п. з. *Catalogus Syntacticorum 1743—4*).

Окрім сих, так сказати-б, формальних шкільних свідоцтв, предкладали кандидати духовного стану ще інші, більше вимовні про їх поступи в „науці“. Були се свідництва батьків і комісій, що віддавали в науку такому бувшому (звичайно недокінченому) ученикови якої колегії хлопців в науку. Бакалар учив протягом року дітей грамоти, рахунків й інших предметів елементарної науки, писарував, дякував, опрацьовував книжки, деколи і списував книги — все дуже дешево, (про се свідчать многочисленні записки на полях рукописей — хоч би тільки одних львівських: Народного Дому, Петрушевича, Ставропігії, Церковного Музею — вже описаних) — а під кінець року збирав батьків громадян і комісію духовну на іспит дітей. Учнів пробували з катехизму, руської граматики, часословця, псалтирі, букваря, латини, числа, писання на таблиці і папері — і вписували їм нотки, яких правдивість стверджували батьки підписами в рубриках своїх дітей, а комісія в загальній оцінці поступу учителя в навчанню учнів. Тут зразок такого документу: (*Диви стор. 6 і 7*).

На обороті друго примірника сеї табелі читаємо:

Ja nizey podpisany zaswiadczam, jako Bazyli Dobrohorski Kleryk Pedagog w Szkole Dekanatu Ploskirowskiego przy Cerkwi moiey Parochialney Ihnatowieckiej od zaczęcia oney Pedagogii nieodstępnie, pilnie, trzezwо przy należyтым statku z wielkiem pożytkiem Uczniow swoich, będąc onym przykładem pobożności y wzorem obyczajności Funkcyę swoią Pedagogialną do ninieyszego Examinu sprawował: Nauki Katechyzmową prostym stylem ²⁾ dla Dzieci, y nakształt Kazania dla wszytkiego Ludu, tudzież razy kilka kazania formalne w Dnie Świąteczne z pochwałą słuchaіących miewał. W Cerkwi nie tylko w Dnie Niedzielne y Świąteczne, ale nawet y w dnie powszednie na Nabożeństwie rannym Mszy S. y Nie-

¹⁾ Гл. мое „Описание иноязычныхъ и новѣйшихъ карпато-рускихъ рукописей“, Львів 1905 ст. 18—20.

²⁾ Значать в матірній мові.

szporach znajdował się, gdzie znajdując się przez czytanie y spiewywanie razem z Diakami w Ustawie Cerkiewnym exercytował się. Na Examinax Przedemną bywał y wszystko należycie wypełniał do czego był obowiązany. In quorum fidem... Datt. w Jhnatowcach Die 1 Mens. Maji 1788 A-o v. S. A. Trochliński Dziekan Płoskirowski mp.

Що ще більше можна вичитати з сеї табелі, про се згадував я давнійше в замітці „З життя старої школи“ (Записки Н. Т. ім. Ш. т. 78 ст. 172—4) з приводу такоїж табелі українського клерика-педагога Григорія Татоміра з Дунайгороду 1789 р.

Щоби однак все те перебути, себто самому навчитись дечого, та інших вчити, або добивати ся духовного свячення, нешляхтичеви — простакови належало заpastись грамотою вільности від свого пана дідича. Які грамоти діставали або ще в хлопячих літах заходами батьків, або вяже перед самим свяченням на порученє духовних властей. Лібертація в таких разях могла бути повною, або тільки умовно-частинною, коли дідич давав вільність тільки напр. для одержання духовного свячення.

Ось кілька образців таких грамот:

6. Antoni z Olbrachcic na Zborowie, Miastkowie, Pieśniakach, Budyłowie, Utoropie y Hąnsku Bielski, Łowczy Nadworny Koronny. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć należy: iż Pracowity Nicetas Tarajczuk Poddany moj Rohiński pragnąc w stanie duchownym służyć Panu Bogu upraszał mnie o libertacye z Poddaństwa y na ten koniec starszych Duchownych pokazał rekomendacyę. Ja więc przychylając się do Prośb iego umyśliłem dać uwolnienie z Poddaństwa, iakoż w samey rzeczy daię mu w ten sposób, iż go uwalniam od wszelkich powinności y robot, y wszelkich Poddaństwa tyczących się obowiązków, do których tegoż Nicetę Tarajczuka nie tylko ia, ale nawet y Sukcessorowie moi pociągać nie mają. Gdyby iednak quo casu namieniony Nicetas Tarajczuk odmienił wokacyą swoją, y w Swieckim zostawać chciał stanie, y natenczas Libertacya ninieysza mieć będzie moc swoją, i zawsze ważną być się ma, nie tylko aby wyż-

5. Tabella dowodu Aplikacyi Bazylego Dobrohorskiego Kleryka
w Szkole Dekanalny przy Cerkwi Jhnatowieckiej Tytułu Prze-
Mies. Maia

Imiona y Nazwiska Uczniow	Ile ma kłó- ry lat	Jakiey kondycyi	Jakiego ob- rządu	Zkąd rodem	Jak umie katechizm	Jak grama- tykę ruską	Jak czaso- słowiec
Jan Krukielnicki	9	Szlachcie	Grec.	z Jhna- towiec	Należyście	Bardzo dobrze	—
Antony Jurkowski	19	"	Łacin.	"	Dobrze	—	—
Jan Małaiewski	10	"	Grec.	"	"	—	—
Adam Małaiewski	7	"	"	"	Miernie	—	—
Ignacy Kretewicz	11	"	Łacin.	"	Dobrze	—	—
Tomasz Bukowski	11	"	"	"	"	—	—
Jędrzey Bukowski	9	"	"	"	Niezgorzy	—	—
Mikołay Żalinski	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Jakób Szszycki	15	"	Grec.	"	"	—	—
Jakob Czarnecki	6	Siedla- rzów syn	Łacin.	"	początki kat. umie	—	—
Jakub Demkow	13	Prostey kondycyi	Grec.	"	Dobrze	—	zaiakli- wiczycy
Jan Pasieczników	8	"	"	"	Miernie	Dobrze	Miernie
Leo Wasyliszyn	10	"	"	"	"	"	—
Nazar Jackow	11	"	"	"	Dobrze	"	—
Emanuel Kloczyszyn	12	"	"	"	Miernie	"	—
Andrzej Kowałow	7	"	"	"	Jakoż kolwiek	Slabiznie dobrze	—
Grzegorz Łuckow	9	"	"	"	Dobrze	"	—
Marcin Mielników	9	"	"	"	Miernie	Slabiznie należyście	—
Szymon Woytiuczkw	9	"	"	"	"	Miernie	—
Jan Bahriow	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Mikołay Skoryński	14	Kondycyi Diakow- skiey	"	"	"	—	—
Adam Skoryński	12	"	"	"	"	—	—
Xenia Skoryńska	9	"	"	"	Miernie	Dobrze	Dobrze

Vidi Petrus Episcopus: suscipiatur pro instructione ad Seminarium.

Pedagoga w Edukowaniu nizey wspomnianych Uczniow swoich mienienia Pańskiego przez Examen Publiczny okazanego Roku 1788 w. S. K.

Jak Psalterz	Jak Elementarz	Co umie z łaciny	Jak ^o y ^o co umie z Liczby	Jak pisze na tablicy	Jak pisze na Papierze	Imiona y Nazwiska Oyców lub Opiekunów Uczniow
—	Dobrze	Zaczął Gram. łacin.	Umie Numeracyi Addycy umie dobrze	Dobrze	—	Michał Krukienicki
—	na Xiązkach Polskich dobrze czyta	—	—	—	Już niskim Arakterem dobrze pisze	Johanna Jurkowska mp.
—	miernie	—	—	—	Grubym Arakterem	Alexander Małaiewski
—	Slabiznie dobrze	—	—	—	—	—
—	Dopół czyta dobrze	—	Numeracya	—	—	Grzegorz Kretewicz+
—	Slabiznie miernie	—	—	—	—	—
—	Slabiznie miernie	—	—	—	—	Tomasz Bukowski +
—	Czyta niezgorzy	—	—	—	—	Alexandra Żalinska+
—	na Xiążce czyta dobrze	—	Umie Numeracyę y Addycyę	—	Grubym Arakterem dobrze	Stefan Szeszyski +
—	Slabiznie dobrze	—	—	—	—	Józef Czarnecki +
Mier- nie	—	—	—	—	—	Demko Słobodzianik+
—	—	—	—	—	—	Fedko Pasiecznik +
—	—	—	—	—	—	Wasylicha Czyliczycha +
—	—	—	—	—	—	Jacko Szewcow zięc+
—	—	—	—	—	—	Maria Kłoczycza +
—	—	—	—	—	—	Tymko Kowal +
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	Wasył Mielnik +
Do- brze	—	—	—	—	—	Iwan Wytiuk +
—	—	—	—	—	—	Jan Bahrij +
—	—	—	Numeracyę Addycyę y Substrak	—	Już drobno pisze dobrze	Jan Skoryński mp.
—	Dobrze	—	5 Num. umie N. A. S. W.	Dobrze	Miernie	Diak Jhnatowieckij

rzeczonemu Nicecie Tarajczukowi uczyniło łatwość do dostąpienia Stanu Duchownego. Na co dla większey mocy uwolnienie te własną podpisuiąc ręką, pieczęci rodowitey stwierdzam przycisnieniem. Datt. w Zamku Pieniackim die 6. Augusta 1778 Roku. Antt. Bielski ŁNK. mp. (Лякова печатка).

7. Fryderyk Jozef Hrabia na Wołoczyskach, Korabczajowie y Berszadzie Moszyński, Sekretarz wielki wielkiego Xsięstwa Litewskiego, Rady Nieustaiącey przy Boku J-oKMei Konsylarz, Generał Maior Woysk Koronnych Szlacheckiego Korpusu Kadetow J-oKMei y Rzeczypospolitey Vice-Kommandant, Wokolnicki, Lipnicki y Krolowiecki Starosta, Orderow Orła Białego Świętego Stanisława Kawaler. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć będzie należało: Iż maiąc wzgląd na Pracowite usługi Nieboszczyka Jana Hrehorzuka, w kluczu moim Korabczeiowskim przez Lat kilkanaście Przysiężnego, Syna Jego Konstantego do stanu Kapłańskiego zabierającego się, od Poddaństwa uwalniam, y Kapłanem tylko być pozwalam, zawdzięczaiąc szczegulnie Wierność nieboszczyka Oycy Jego. Datum w Wołczkowcach Die 27. Fbris 1782-do Anno. FJMozzynski starosta (лякова печать)

8. Лібертация Івана Снігурського 1786 р.— Maciej z Brzezia Lanckoroński, Woiewoda Braclawski, Orderu Orła Białego Kawaler, Świętego Państwa Rzymskiego Hrabia, Wodzislawia, Zakliczyna, Melsztyna, Jagielnicy, Zwańca etc. Dziezdzic. Wiadomo czynię... iż przychylaiąc się do prośby Maryany Snihorskiej Obywatelki Miasta Zwańca dziedzicznych Dobro moich, tudzież z względu na wysługi iey w Domu moim czynione, Syna wspomnioney Maryanny Snihorskiej, imieniem Jana, uwalniam na zawsze od Poddaństwa, a takowe uwolnienie dla wiary y ważności, własną ręką podpisuiąc, herbową stwierdzam pieczęcią. Dan w Zamku Dembninskim dnia 27 Miesiaca Wrzesnia 1786 Roku. — Maciej Lanckoronski WB. (Лякова печать).

9. Z Prus Jwo Dulski, Porucznik Batalionu Fizylierow Artylleryi Koronney, Pan y Dziezdzic Wsi Karpowice.

Uwalniam Teodora Bogackiego syna Pracowitego Bohatyrzuka poddanego wsi mojej Dziedzicznej Karpowice z Poddaństwa, czyniąc go Wolnym zostania lub wyjścia z teyże wsi, nie tylko temuż Teodorowi Bogackiemu lecz y Jego Potomkom ma służyć na zawsze, przeto Ja nadając mu te Prawo Wolności obowiązuję moich Sukcessorow żeby miał dla siebie od nich nie przelamane, jako stwierdzone Pieczęcią y Ręką moią własną. Datt. w Białym Stoku die 11 Marca 1787 Roku. (Лякова печать) Z Prus Przygonia Jwo Dulski.

Маючи такі документи кандидат духовного стану ставав перед духовні власти і просив прийняти його до свячення. Духовна комісія з кількох екзамінаторів або й одного питала кандидата з богословських предметів і видавала йому свідоцтво, найчастіше дуже загальної форми, на невеличкім обрізку паперу, в роді ось таких:

10. a) Andreas Joachimowicz in ord. ac Consensum examinatus Capax, Syntaxim se frequentasse asserit. I. Osławski, A. Piasecki — do Bełzca. б) Examinavimus Joannem Zauszkiewicz Rhetorem, qui ad quaestiones Catechetico-Dogmaticos intelligibiliter respondit, ad Casisticas principales non postreme, desiderat concensari ad aliquod vacans Beneficium. Datt. Radomysliae Die 27 Junii vs. 1777 a-o. Thomas T. Suszycki Instructor mp., Simeon Zołkowski Ex 6. Juli mp. ad Beneficium Martynow. S. Mikołaja w Morunsku in Decanatu Czehrynensi. в) Leopoli 13 Junii 1778. Elias Walawski aspirans ad statum Spiritualem... Adtenus tam sclavonico Jdiomate quam Polonico scripsit in praesentia mea, nescit latine sed examinatus multoties inventus est ex Theologia morali sclavonice resolvebat questiones satis bene actu et realiter capax reputatur ad Consensum testor praesentibus Zołkowski mp.

Всі висше наведені документи переходять ся в Церковнім Музею у Львові.

II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824.

Подав
Юрій Кміт.

Матеріяли, подані низше, вибрано з книги: *Protocol-
collum ordinationum scholasticarum 1-um ab anno 1817 usque
1827 parochiae Żoltanecensis*. На першій картці читаємо ще
й отсей титул: *Liber ordinationum scholasticarum compara-
tus ad conscribendas varias ordinationes tam circulares, quam
etiam consistoriales. Anno 1817 pro Parochia Żoltanecensi*. По
мойому ці матеріяли інтересні тим, що впроваджують нас
потрохи в нутро школи, і дають нам пізнавати взірці, по
яким вона була уладжена. Дізнаємо ся, яке число дітей
побирало науку в найгорячіший час заходів про школу.
Окрім того в сих матеріялах кидають ся в очи ще отсі дві
річі: байдужність населення до школи і мертва, бездушна
формалістика шкільних керманичів. Довгий час довгим
шнурочком тягнуть ся часті нарікання на неходжене дїтво-
ри у школу, значить, заснованій школі не доставало того,
що привязувало би до школи, що викликало би заінтесо-
ванне, ба та того сполучника не було навіть між церквою
і громадою. Клясичний приклад маємо в відповіді домінії
з 1824 р. на внесену просьбу що до побудовання школи
в Жовтанцях: „Громадській старшині і церковним прові-
зорам приказано кількома наворотами, аби зараз проганяли
людей з шинків і домів до церкви і костела, коли вчують
дзвони на богослуженне і катехизм; а запитувані кілька
разів про вислід сього приказу однодумно відповідають,

що прогонюють з шинків і приватних домів до костела і церкви. Зволить отже о. парох подати неслухняних по іменах і прізвищах а певно дістануть остру догану, а коли догана не матиме успіху, будуть покарані арештом або тілесно“. Прощу зважити, що так діяло ся в селі одного з найдіяльнійших людей, який справді проявляв незвичайну пильність і ревність у твореню і розвитку шкіл. Що-ж то мусіло бути по інших місцях, де духовні дбали тільки про себе, а не про способи, якими-б приєднати людей до школи! Зрештою циркулярні уряди не дуже спішили ся наганяти „неслухняних“ до школи, бо заєдно зазначаєть ся в розпорядженнях: а коли би циркулярні уряди не схотіли зайняти ся тою справою, то подавайте до дозорної повітової шкільної управи — на тому й кінчило ся. При візитаціях більше пильновано зверхніх форм, як от: протоколів, каталогів і т. д., ніж самого навчання (диви куренди з 24 серпня 1818 і 21 червня 1823). Ся формалістика вбивала діло в самих починах; вона мабуть викликала антагонізми між дяковчителями, вченими по „інструкції“ і тими, що не хотіли нагинати ся до формальностей.

Жовтанці належать до перемиської епархії, куликівського деканату (жовк. пол. повіт).

1. *Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810.*

Dekret od najwyższej nadwornej kancelaryi r. b. d. 15 Lutego 1810 N-o 2250 do wysokich rządów krajowych wydany dowodzi, że n. i. najlaskawszy monarcha z doniesienia biskupow zgodnego powziół wiadomość, iż nadto wiele dzieci po parochiach do szkół zdolnych do tych na nauki nie uczęszcza, pomienionemu uchyloneniю od szkół młodzieży nie większej nie czyni przeszkody, tak po niektórych miejscach odległość znaczna od szkoły, tudzież zawczasie użyta młodzież do usług bywa gospodarza w służbie będącey do szkoły nie wysyłaia, albo też nawet rodzice sami osobiлиwie w lecie sobie dzieci do różnych robót obracaia i do pasienia bydła zażywaiąc, one uchylaią od szkoły, zatym wysokie rządy kraiove pod dniem 16 stycznia 810 N-o 224 urzędом cyрку-

larnym wydały w tej mierze stosowne instrukcje. Ponieważ młodzieży w takowych położeniach zostający, które od szkół parafialnych są odległe, albo zła, niebezpieczna droga, osobliwie w zimie do szkół przechód nadto trudny, albo wcale niepodobny czynią, a w okolicach tych teyże młodzieży mieszkania, albo w publicznych tegoż podług rozmiarkowania przepisanego szkoły parafialne wystawione bydź nie mogą, doskonalenia opuszczać nie należy, więc n. monarcha rozkazać raczył, żeby pomiarkowano i najwyższej instancyi przełożono, ażali w takowym przypadku nauczycielom najblizszym z funduszu szkolnego płatni pomocnicy nie mogli być dodani, którzyby do odległych okolic parochyi młodzież nauczali; co się tyczy młodzieży od swych gospodarzów, albo od własnych rodziców w chodzeniu do szkół na naukę czynionych przeszkód, n. monarcha rozkazać raczył, żeby napotem podług przepisów żaden pastuch w służbie nie mógł być przyjętym, iesli zaświadczenia od swego cenzora nie okaże, iż publicznie w szkole był w religii wydoskonalszy, tudzież dobry dał na examine swoiey doskonałości w tej mierze dowód, podobnie każdy, który ubogie sierotę 10, 13 leci, albo inne do szkół niezdolne dzieci do usług przyimie, ma być obowiązany takowe przed, albo po południu do szkoły posyłać, który to obowiązek na potem szczególnie do niedzielnych szkół ma się rozciągać; równie te dzieci, które paszą cieleta albo gęsi, w szkole po południu od 1 do 3 godziny, a potem zaś na niedzielnych naukach znajdować się obowiązane. Stosownie do pomienionych instrukcyi cyrkularnym urzędem iest nakazano:

1-o. Po wszystkich mieyscach, gdzie szkoły parafialne znajdują się, albo gdzie przynajmiej dusz starownicy mieszkaia, co mocą tego iest onych głównych powołania obowiązkiem, żeby lud pastwie swoiey powierzony w religii doskonalili, maia na to nalegać bez zwłoki i usilnie, żeby podług najwyższych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nauki, które paroch o religii opowiadać będzie, z pożytkiem słuchała i tak w iednym, iak i w drugim przypadku przepisany examen zdawała.

2-o. Wszystkim dominiom, gdzie ieden, albo drugi przypadek wydarzy się, ściśle ma być nakazano, żeby stosownie do najwyższych przepisów postępowały i usilne starania przy-

kładały, aby one od wszystkich obywatelów onych państwa okręgu dokładnie zachowano, które naynowsze rozkazy i wysokich krajowych rządów rozporządzenia z tym dokładem z strony konsystorza obwieszczaią się, że do osiągnięcia najwyższego oycowskiego zamiaru:

a. Dusz starownicy, mianowicie ci, którzy w takich okolicach, gdzie szkoły parafialne nie znajdują się, zostaiący, podług powołania obowiązku swojego młodzież religii pilnie nauczać i na te baczne oko zawsze mieli, iżby się żadne dziecię do nauki zdolne od szkoły nie uchylało, a postrzeżone, że się w godzinach przeznaczonych na naukach nie znajdowały, względem urzędem cyrkularnym donieść, żeby opieszale w ucześnieści do szkoły zmusić, a obwinionych ukarać można niemniej.

b. Przewielebni imci xx. dziekani o najwyższej woli monarchiczeny dusz starowników sobie podległych uwiadomili, jako też naypilniey rozpoznali i konsystorzowi donieśli, ażali nauczycielom szkół parochialnych dodanie pensionowanych pomocników do nauczania w rozległych, odległych i niedostępnych miejscach i w iakowej liczbie mają być ustanowionemi. Na ostatek:

c. Jeżeliby oprócz wymienionych przeszkód względem prowadzenia młodzieży i dzieci do szkół parochialnych inne iakowe wiadome były, one niezwłocznie razem z wyszczególnieniem i środków, któremi by tym przeszkodom zapobiedz można, konsystorzowi donieśli.

Dan w Przemyślu dnia 14 Julii 1810. Teodor Fedynkiewicz.

*2. Заява громадян з Жовтанець про удержанє школи.
26 марта 1816.*

Niżej podpisani parafianie Żółtanieccy chętnie przychylając się do woli i uchwały n. monarchi przez wysokie rządy krajowe pod d. 8 grudnia 815 N-o 31365 nayprzywielebniejszemu konsystorzowi naszemu względem usilnego przyłożenia się do zaprowadzenia szkótek parafialnych, triwialnych w oyczystym ięzyku, oznaymiony, nam zaś za pośrednictwem tegoż n. konsystorza przez miejscowego imci x. parocha szczerze oświadczony w miarę szczupłych majątków naszych dla

pomnożenia funduszu nauczyciela parafialney szkółki naszey w pieniądzech 48 złt. pol., 1 korzec żyta, ieden korzec ięczmienia, 1 korzec owsa.

Dan w Żółtańcach dnia 26 Marca 1816.

Coram me dominicali repraesentante — Adalbertus Solecki. Stefan Szary, wóyt +; Iwan Czaban, przysiężny +; Wasyl Czaban do. +; Iwan Charyna z Gromadz +; Daniło Hupało do. +; Fed Filistyn do. +; Ilko Zwir do. +; Pawło Litwin do. +; Jacko Adamow do. +

3. *Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816.*

Ponieważ podług zarządzenia jw. konsystorza diacy w dekanacie znajdujące się pilnemu dozorowi i czuwaniu miejscowego dziekana są poruczeni i tym końcem urząd dziekański przekonawszy się o szczególnych zdolności niektórych w konsygnacyi summaryczney za nauczycielów szkolnych kwalifikował, należy przeto ninieyszemu urzędowi zupełną mieć wiadomość o stanie ich życia, miejscu przebywania i aplikacyi. Jeżeliby więc których diaków dotychczas w dekanacie znajdujących się przypadkowo lub przez ciężką chorobę do sprawowania swoiey funkcyi nadal stał się niezdolnym, albo gdyby zmarł, lub z iedney parafii do drugiey tu teyszego lub innego dekanatu, albo i diecezji przeniósł się, o tym każdy wx. paroch lub kooperator natychmiast rzetelniey dokładne relacye urzędowi dziekańskiemu przedłożyć będzie obowiązany. Rozumi się tu przez się, iż nowo przybyli diacy dotąd nie mogą od parochów i parafianów być akceptowanymi, dopoki przed miejscowym dziekanem o swey zdolności i obyczajności nie udowodnią się i od tey przyzwoitey rekomendacyi od tey owey parafyi nie odbierają. Ninieysza dyspozycya aby była w protokuł miejscowy rozporządzeń wciągniona i od szczególnych wwxx. parochów i kooperatorów należyte wykonywana, zaleca się.

Nahorce d. 9 Kwietnia 1816. B. Błoński, dziekan kulkowski.

4. *Обіжник деканату про закладанє шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816.*

Stosownie do zarządzenia jw. konsystorza na dekretów wysokich krajowych przedłożą wwxx. parochowie y koopera-

torowie swemu ludowi parafialnemu zaraz po odebraniu niniejszego rozporządzenia wolę i uchwałę n. i nayłask. monarchy względem instytutu chwalebnych szkółek parafialnych, triwialnych w ięzyku oyczystym, a oraz pobudzą ich do pomnożenia funduszu na rzeczone szkółki, wystawiając im:

1-o. Dobrodzieystwa, która z skutecznie zaprowadzonych szkółek na nich samych, ich dzieci potomstwa spływać będą. W tey mierze zasięgną wielebności wasze informację z przedłożeń niniejszego zarządzenia sub litt. A B C D. Tym sposobem przekonawszy o dobrodzieystwach szkółek parafialnych wynikających zachęca.

2-o. Do pomnożenia funduszu szkółek w miejscach pobytu pobożności i dobroczynności stawiając przed oczy, że wszystko, co mamy, z woli Bożey odebraliśmy, a przeto tak znacznego, iak i nayszczupleyszego majątku doczesnego nie jesteśmy właścicielami, lecz tylko szafarzami, a ztąd wynika, że Bóg chce, byśmy majątkiem naszym dobrze zarządzali, co uczynimy, gdy choć małą cząstkę jego na pomnożenie chwały Pana Boga, zbawienie dusz naszych własnych i potomków naszych obrucimy i wystawić im można, że brak edukacyi czyli oświecenia w ich dzieciach, nierównie im większą szkodę i uszczerbek przynosi, gdy bowiem wiele dzieci nie mając oświecenia o religii i iey obowiążannościach, chwytaią się za młodu rozlicznych z tych namiętności i występków, iako to: złodzieystwa, hultajstwa, wszeteczeństwa etc., przez co nie tylko swych własnych rodziców z majątku niszczą, zdrowia im uymuią i wiek skracaią, lecz i innym sąsiadom i bliżnym też same przykrości wyrządzaia, przez co nie na dobrze doczesnym, lecz i wiecznym zbawieniu wraz z nimi cierpieć musimy.

3-o. Ilość rocznie deklarowaney kwoty pieniężney lub daniny w naturze tak od dominiów, iak i od parafian szczególni dusz starownicy nie tylko w szczególney kaźdey parafyi tak główney, iako i filialney wykazach w tyczących się rubrykach opiszę, lecz i rejestra szczególnych dominiów i parafianów po imieniu i przezwisku wraz z ilością ofiarowaną urzędzą i takowe w swych aktach pilnie zachowaią; nienieyszemu zaś urzędowi tylko ogólną deklarację kwoty pieniężney lub daniny w naturze stwierdżoną podpisem dominiów, ieżeli do-

minialna, woyta zaś i trzy lub cztery ludzi z gromady, i jeżeli gromadzka będzie deklaracya, wraz z wykazami i przedłożą; uważać tu należy, ażeby niemniey nie było w deklaracyi, iak będzie w rubrykach wykazu opisano, dawniejsze kondycyje na utrzymanie diaka w rubrykach tyczących się rzetelnie opisane bydź maią.

Nahorce wielkie dnia 8 Maja 1816. B. Błoński, dziekan jeralny kulikowski. ¹⁾

5. Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про визінованя. 25 червня 1817.

Stosownie do oryginalnie załączaney uchwały jw. konsystorza względem ustanowienia szkoły instrukcyney dla diaków w Żółtańcach wzywaią się wwxx. parochowie i kooperatorowie do czynnego współdziałania w sposób następujący i zaraz po odebraniu niniejszego obwieszczenia zainformuią ich wielebności swych diaków o sposobie, czasie i porządku przedsięwziąć maiącej instrukcyi w Żółtańcach.

1-o. Sposób wciągnięcia się do szkoły instrukcyney do powzięcia potrzebnych wiadomości, na nauczyciela szkolnego ma nastąpić przez metrykalizacye od urzędu dziekańskiego wydane. Ta zaś metrykalizacya iedynie tym tylko będzie udzielona, którzy dobrym zaświadczeniem z obyczayności od swego parocha lub kooperatora złożyć się będą mogli. Po odebraniu metrykalizacyi każdy za pokazaniem oney ww. parochowi żółtanieckiemu do szkoły instrukcyney w czasie naznaczonym przyjętym będzie. Do szkoły instrukcyney nie tylko diacy, lecz i ich synowie lub uczniowie maiące lat 14 powyszym sposobem mogą być przyjęte.

2-o. Czas rozpocząć się maiącej instrukcyi extraordynaryney zaczyna się od 15 lipca, ordynaryiny zaś od 1 września rb. Na prelekcye extraordynaryine mogą ci udawać (się), którym następujący zbiór siana i zboża, tudzież inne zasiłkowe środki nie staną się przeszkodą. Początek zaś września rb. będzie czasem peryodycznym dla wszystkich kandydatów do

¹⁾ При дальших актах підпис пропускаємо.

rozpoczęcia instrukcyi ordynaryiney. Przeto mogące uczęszczać na prelekcyę w czasie extraordynaryinym mają się udać przed 15 lipca rb. do urzędu dziekańskiego dla odebrania metrykalizacyi i wszyscy iednak iak naydaley do ostatniego lipca rb. dla urządzenia ustawą polityczną przepisanego porządku powinni się metrykalizować.

3-o. Porządek dla kandydatów w celu powzięcia ustawą polityczną przepisanych i do kwalifikacyi nieuchylnie potrzebnych wiadomości naznaczaią się następujące :

a. Wtorek i piątek każdego tygodnia będą dniami instrukcyinemi; ieżeliby zaś w który z tych dwóch dni wypadły ś. uroczyste, tedy zaraz po-tym następujący drugi dzień wynadgrodzi z przyczyny chwały Bożej opuszczoną instrukcyę.

b. Tak wtorek, iako i piątek podziela się na czas uczenia czyli prelekcyę przedpołudniowe tak te, iak i owe zajmą czasu na godzin 3, a za tym za cały dzień godzin 6.

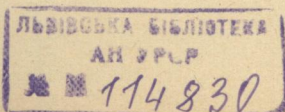
c. Przed południem zaczną się instrukcyę od godziny 8, a trwać będą do godziny 11, po południu zaś od 2 do 5 godziny.

W te godziny od wjmci x. parocha instruktora następujące przedmioty podług nanowicy uchwalonego sposobu uczenia metodyki będą przekładane i objaśniane szczegóły.

1-o. Przed południem od godziny 8 do 9 początkowy sposób uczenia młodzieży poznania liter i czytania w oyczystym ięzyku; od 9 do 10 ten sam sposób uczenia w ięzyku polskim; od 10 do 11 ćwiczenie się w ustawie cerkiewnym.

2-o. Po południu od godziny 2 do 3 sposób uczenia młodzieży pisania w oyczystym ięzyku, tak ustawem, iako i skropisem; od 3 do 4 ten sam sposób uczenia pisania po polsku; od 4 do 5-tey nayłatwiejszy sposób katychizowania z dziećmi. We wtorek i w piątek zaś o tey godzinie od 4 do 5 sposób uczenia rachunków, tak głównych, iako numerowych.

Powyszy porządek w podziale godzin instrukcyinych ma tylko służyć do ostatniego października; od 1 zaś listopada z przyczyny znacznie krótkich dni i zimowey pory inszy porządek będzie przepisany, inne iakowe bądź wypadło urządzenia szkolne będą od czci i uszanowania godnego parocha

instruktora przez kurendę instrukcyjnym kandydatom do wiadomości zachowania podane.

Tym sposobem ukształceni kandydaci z rekomendacją do instruktora i dziekana daną, będą najwyższemu diecezalnemu dozorczy szkolnemu przedstawionemi, a od tego bez wszelkiej trudności na nauczycieliw szkolnych kwalifikowanymi.

Podjęta od kandydatów praca i fatyga nie będzie bezkorzystna, gdy kwalifikowani nauczyciele:

a. Staną się uczestnikami najwyższymi uchwałami wymierzonej dla nich nagrody.

b. Pozyskają pożądane miejsca czyli tak zwane kondycye, z których niekwalifikowani uchylać się będą musieli.

c. Z swych dziesięcioletnich nauczycielstwa szkolnego zasług odbiorą te najukontentowanejsze względy, iż w przypadku śmierci ich żony i dzieci osierociłe bez łaskawego chleba nie zostaną.

d. Wolnemi będą acz w kwiecie swej młodości od wszelkich nagabań ucisków i niespokojności, iakowe dotychczas od wielu niebacznych gromad w celu ochrony swych synów od stanu wojskowego, a zastonienia się diakami często kroć wyrządzane bywały. Nareszcie przy swej nieskażonej moralności i pilnym pełnieniu obowiązków nabędą tych zaszczytów i uszanowania, które nauczycielom szkół normalnych są pozwolone. Te więc pożytki przedłożywszy wwimci xx. dziekani, parochowie i kooperatorowie swym diakom i innym w obrębach ich parochiów znajdującym się konkurentom zachęcą i pobudzą ich do tak chwalebego dzieła, które gdy pożądany skutek odbierze, sprawią sobie wwxx. parochowie nacyzulsze własne ukontentowanie, zasłużą przytym na zaletną pochwałę u rządów, a nagrodę od Boga, dawcy wszystkiego.

Nahorec dnia 25 Junii 1817.

6. *Обіжник деканату про вказівки для парохів при доручуванню метрикалізації кандидатом, тобто про приєднуванню учительських кандидатів. 22 серпня 1817.*

Załączone metrykalizacye N-o 7. dla diaków, którzy się zaświadczeniami złożyli, swą chęć do zwiedzania szkoły in-

strukcyney dla nabycia potrzebnych umiejętności na nauczycielów okazali, komunikuje się ich wielebnościom tym końcem, aby każdy odebrawszy tyczącą się swemi diakowi, a oraz kandydatowi doręczył, o tey znaczeniu go oświecił i do wykonania tego, co się w niey zawiera, wzbudził, tudzież że individua tak z diaków, iak z ich synów lub uczniów, które się tu nie prezentowali, posiadają iednak zdolności i mogliby być użytecznemi do tego zbawiennego dzieła ile możności zachęcił i bez zwłoki z zasłużoną rekomendacją przez zaświadczenie urzędownie wydać tu przedstawił, a to tem pewniey, iż w niedostatku nauczycielów stosownie do dekretu naywyszey nadworney nauk kommisyi dat. 23 8-bris 1813 N-o 1859 sami parochowie, kooperatorowie tych obowiązek zastąpić będą zmuszeni. Ninieyszą kurendą po przeczytaniu natychmiast z resztą pozostałemi metrykalizacyami daley a daley odsyłać należy z przyczyny, że termin przedsięwziąć się mający instrukcyi iuż zbliża się.

Nahorce dnia 22 Sierpnia 1817.

7. Зазив деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817.

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia extractu o stanie szkoły parafialney w rok dwa razy od każdego parocha i kooperatora podawać się mającego pod dniem 19 rb. N-o 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd p. 14 lipca rb. do liczby 30 w dekrete oryginalnie z załączonym formularzem i potrzebną informacją obwieszczonemu zaleca się w następujących normach :

1-o. Każdy paroch i kooperator takowy extract podług wydanego formularza należycie urządził.

2-o. Rubryki 3 i 4, gdzie iest napisane imię nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaje etc. z powodów, że ieszcze takowych nie mamy oznaczyć należy, reszta wszystkie rubryki stosownie do napisów powinny być opisane.

3-o. Dla ulżenia sobie fatygi można liczbę dzieci do szkoły zdolnych podług wykazu na dyspozycyie pod 24 kwietnia rb. N-o 19 a ztąd wydane, zrobionych opisać i gdyż te trzy upłynione miesiące bardzo mało, a prawie żadney różnicy niestanowią, odtrąciwszy więc od summy w pierwszych wy-

kazach w przeciągu 3 miesięcy do szkoły zdolnych do szkół codziennych, gdyż młodzieży dla szkół świątecznych zdolney nie należy tu zapisywać.

4-o. Takowe wykazy z urzędownemi relacyami (w których wyrazić należy przyczyny, dla których pomimo usiłowań własnych mały nawet liczby na naukę zgromadzić nie można było) dnia 6 października rb. bez żadnego zawodu tu przedłożone być mają. Przeto dla uniknienia nie miło odpowiedzialney noty jw. konsystorza w wyroku świeżo wysłanego naywyszego nadworney komissyi szkolney starać się każdemu iak nayusilniey wypada, aby temi czasy choć kilka dzieci do zwiedzania nauki szkolney w szkole parafialney a zresztą w domu swoim zachęcił, pobudził i nakłonił. Ninieysze zalecenia po przeczytaniu i zanotowaniu iak nayrychley daley odsyłać należy.

W Nahorcach dnia 3 Września 1817.

8. *Поученє як робити поданя до домінії для заложеня школи.*

Tym komunikuje się nota, która w celu dzielnego zaprowadzenia szkół parafialnych od każdego parocha i kooperatora do względnego dominium w następującym tenorze ma być podana:

Ex officio. Prześwietney jurysdykcyi państwa Żółtaniec.

Niżey podpisany stosownie do naywyszey uchwały naymonarchy zarządzeń i dekretów wysokich rządów krajowych w następujących treściach wyszczególnionych, a mianowicie:

1-o. Do zarządzenia wysokich rządów krajowych z dnia 17 listopada 796 do liczby 38898 zapadłego, których tak opiewa, że parochowie i zwierzchności z swojego powołania dla własnego dobra, własney spokojności obowiązanemi są przykładać się do ukształcenia tych, których im wieczna opatrzność powierzyła.

2-o. Do dekretu, którym dla poprawy religii i obyczajności n. monarcha przez wysokie rządy krajowe z dnia 28 czerwca 817 do liczby 22994 iak nayścisley rozkazać zalecił, aby parochowie obowiązku uczenia młodzieży dopełniali, a oraz pod odpowiedzialnią własną nakazuje się świeckim zwierzchno-

ściom, iżby skutecznie w tym parochom dopomagały, na tych rozporządzeniach polegając.

3-o. Do dekretu naywyższej nadworney kancelaryi z d. 15 lutego 809 do liczby 2250 zapadłym, który w wydanej instrukcyi do ek. urzędów cyrkularnych ściśle nakazuje, ażeby nawet te dzieci, co paszą cieleća y gęsi w szkole³¹⁰ od 1 do 3 godziny codziennie, a potym zaś na niedzielnych naukach znajdowały się, co wszystkim dominiom ściśle ma być zalecono, ażeby stosownie do naywyższych przepisów postępowały, mają więc c. k. cyrkularne urzędy na to nalegać, aby podług naywyższych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nareszcie

4-o. Do naynowszej polityczney ustawy szkolney, która względności y stosunki dla zwierzchności i parochów względem zaprowadzenia, pomnożenia i utrzymywania szkół parafialnych iak nayprzykładniey przepisuję. Z winnym szacunkiem i przyzwoitą uprzejmością przedkładając swe sprawiedliwe żądania uprasza prześwietney jurysdykcyi o dzielną pomoc y czynne współdziałanie w punktach następujących:

1-o. Aby dzieci od lat 6 do 12 przez podpisanego podług załączoney konsygnacyi i za zdolnych do szkoły codzienney, młodzież zaś od upłynionych lat 12 do 18 do szkoły niedzielney i święteczney przez ich rodziców lub w niedostatku tych przez krewnych i opiekunów zachęcić, wzbudzić y nakłonić.

2-o. Przeszkody, które słuchaniu nabożeństwa i zwiedzaniu nauk katychizmowych tamę kładę lub kłaść mogą, iako to muzyka taneczna, obrachunki i inne zabawy podczas nabożeństwa i katechizowania z dziećmi dziać się zwykły, zupełnie znieść i na czas przyzwoity odłożyć, nareszcie

3-o. Wszystko to tak iak prawo, słuszność i porządek wymaga, urządzić, dać pomoc raczyła. Ani wątpi podpisany, iż prześwietna jurysdykcyja mając zalet pomnożenia chwały Pana Boga, swą własną i swych poddanych szczęśliwość naychwalebniejszym zamiarem rządu odpowiedzieć usiłuje. W tym przekonaniu zostaię i oczekuię od prześwietney jurysdykcyi pożądaney resolucyi, którey dzielnością ukontentuię i zaspokoim swą wyszą władzę z dopełnienia włożonego na się obowiązku.

Podpis parocha, dnia, m. r. s.

9. *Обіжник консистора про освіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817.*

W celu zastosowania przepisów w rozdziale VIII. §§ 13, 14, 15, 16 polityczney ustawy szkolney zawartych tyczących kształcenia i examinu kandydatów na nauczycieli przy szkołach parafialnych stanowimy:

1-o. Dekret postanowienia na nauczyciela ten tylko pozyskać może, kto pierwey iako pomocnik pod ręką parocha i dozorem urzędu dziekańskiego przynajmniej rok 1 powinności nauczyciela pełnił i w przeciągu czasu tego zdolność, aplikacye i nienaganne ze wszechmiar obyczaje okazał.

2-o. Po dopełnieniu warunku tego złożyć mają kandydaci w każdym dekanacie examen przed dziekanem i vicedekaniem w oznaczonych co rocznie dniach miesiąca września.

3-o. Kandydaci po ścisłym i sumiennym examinie przez urząd dekanalny przedsięwziętym do sprawowania fundacyi nauczyciela i diaka za zdolnych uznani w tabelli podług załączonego formularza wzoru sporządzonego wykazami, przy dołożeniu allegatów, konsystorzowi zaleceni będą; mniemy zdolnym dalsze doskonalenie się polecić, takowych do następującego examinu odłożyć należy.

4-o. Wzmiankowana tabella naydaley do 28 września co rok do konsystorza nadesłana być ma.

5-o. Każdego roku przedsięwzięty będzie przy konsystorzu 1, 2, 3 i 4 października examen z kandydatami wyżej nadmienionym sposobem zaleconym, za zdolnych uznani kwalifikacye na nauczyciela utrzymaia. W innym czasie żaden kandydat examinowany nie będzie.

6-o. Gdy podług naywyszych ustaw nauka w szkołach parafialnych po wsiach w oyczystym ięzyku dawać być powinna, przeto do uprzymiotowania kandydata na nauczyciela dostateczną będzie wiadomość rituału ruskiego i polskiego czytania, pisania i zasad arytmetyki, początkową wiadomość sposobu uczenia i manipulacyi szkolney, ieżeli przytym kandydat przykładnych iest obyczajów i talentami swemi dalszego udoskonalenia się nadzieię czyni. Prawidło to dopóty trwać ma, dopoki liczba zdolnych nauczycielów się nie pomnoży; nayzdolniejszych kandydatów dostarczą za czasem teraznieysze szkoły parafialne, w których znakomita liczba mło-

dzieńców rzadkimi talentami obdarzonych szczęśliwie w nauce czyni postępy. Tych więc ukształcenie na przyszłych nauczycieli podaie gorliwym jwxx. dziekanom, vicediekanom i parochom nową sposobność połączenia zasług o dobro religii i społeczności; od prac bowiem ich temu zbawiennemu zamiarowi poświęconych rychlejszy i pomyślniejszy wzrost szkół parafialnych zależeć będzie. Postanowienie niniejsze wwx. dziekani parochom z tym zaleceniem obwieszcza, aby przy każdej parafyi wszystkim individuum, których się tyczyć może dla dalszey ich informacyi i zachęcenia przeczytanem było.

W Przemysłu dnia 12 Września 1817. F. Fedynkiewicz, wikary generalny i official. Mogielnicki.

10. Докір деканату дяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодіжи.

Z pewnych doniesień urząd dziekański przekonał się, że niektórzy parochowie katychizowanie młodzieży poruczają diakom; sprzeciwiają się wręcz a) właściwemu swemu obowiązkowi polegającemu na zamiarze nauczania duchownego, prócz tego b) ubliżają swej powadze i zaufaniu, które w tym razie przenoszą się do diaków, uczących młodzież religii, a przez to e) wprowadzają diaków w ambicye szczytowania się właściwem kapłanów obowiązkiem, którzy ztąd robią sobie między prostem i łatwowiernym ludem renome, że oto nie xięża, ale my nauczamy dzieci, a tak nadęci duchem pychy zdają się prawie uchylać z pod subordynacyi kapłanów i mylnie mniemając, że są już uczonemi z przyczyny, że nieuków uczą, uchylała się samowładnie od zwiedzania prelekcyi metodycznych; d) nie mając ieszcze wiadomości polityczney ustawy szkolney, ni też posiadając zupełney umiejętności metodyki mnożą wiele szpaków i srok. Dla zapobieżenia w swych owczarniach tak wielkiemu nieładowi zwróca wahaając się dusz starownicy najpełniejszą uwagę na zamiar swojego powołania, za którego głosem gdy póyda, ani wątpie, że wszystko to, co jest bezprawnym i nadporządnym, do przyzwoitego porządku przyprowadzić usiłują.

11. *Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики.*

Zuchwałość niektórych diaków, lekkomyślność i niepoznanie powagą c. k. rządów zatwierdzonego własnego ich dobra powstałe na chwalebny zamiar i chce zniweczyć gorliwą pracę zaszczytnego instytutu kształcącego ich na dobrych diaków i oraz nauczycielów szkółek parafialnych. Czują uwagę względnego urzędu dziekańskiego wpływając w czynność tego zbawienego dzieła, zwraca swe sprawiedliwe reflexy na pogodzenie przewrotnych umysłów urzędownie kwalifikowanych kandydatów. Zuchwałość i lekkomyślność, iak w każdym człowieku względem cnotliwych nie jest przyjemną, tak tym pewnie w tych, którzy wzorem i dobrym przykładem powinni przyświecać ich opiece i wychowaniu powierzonym, jest haniebną i naganną. O ich zaś pobycie, zaszczycie i ukontentowaniu z powziętego lub powziąć się mającego urzędu nauczyciela wynikającym wysłana ztąd pod 25 czerwca rb. do liczby 27 odezwa doskonale ich przekonać powinna. Plenne i bezzasadne są ich następujące zarzuty, że 1-o. dawniejsze diacy metodyki nie słuchali, a przecie dzieci uczyli; że 2-o. y teraz my tak potrafimy uczyć, iak ci co na metodykę chodzą; że nareszcie 3-o. można chleb iść bez diakowstwa.

Ad 1-mum. Prawda, że dawniejsi diacy metodyki nie słuchali, lecz i to prawda, że daleko więcej umieli, iak terazniejsi po wysłuchanym kursie metodyki umieć mogą, dowodów tego są różne manuscripta, pieśni pobożne, dialogi, prócz tego wiele z nich posiadało wiadomość ięzyków łacińskiego i polskiego. Ad 2-dum. Oczywiściem fałszem jest, że potrafia tak uczyć dzieci, iak uczą ci, co słuchają metodyki, bo czy może ten, co umiejętności takiej nie doskonale nabył, porównać się z tym, który swoją umiejętność, acz niedoskonale, praktyką i doświadczeniem ukształcił i użyteczną zrobił? Ad 3-um. Że można chleb iść i bez diakowstwa, nic pewniejszego nadto, bo i ci, co usługi bydłce robią, w gromadzie chleb iedzą, lecz o iaka niesława człowiekowi dobrowolnie poniżającemu się.

Po zrobioney tey reflexy słuszney stanowi się to, [cō] następuje :

1-o. Ażeby każdy diak, który się na kandydata dobrowolnie przez urzędową metrykalizacyę kwalifikował, metodyczne prelekcyje w dniach naznaczonych zwidział, gdyż w przeciwnym razie za pierwszy raz opuszczoney bez ważney przyczyny prelekcyi surowym upomnieniem, za drugi raz strofem 1 rynsk. na fundusz szkolny, za trzecim razem strofem 2 ryńskich na ten sam fundusz, za czwartym razem zupełnym oddaleniem z funkcyi diakowskiej bez zaświadczenia i nadgrody ukaranym będzie,

2-o. Ażeby diacy, którzy metodyki nie słuchają, żadnym prawem nie ważyli się dzieci uczyć, bo w tym razie nie nauczą ich, lecz zepsują, a w takim wypadku parocha lub kooperatora będzie obowiązkiem dzieci uczyć, nareszcie:

3-o. Niechay się tym nie chlubią, że oto iak my porzucimy kondycye, to nie będą mieć diaków, a za tym będą nas sami prosili, nie wszyscy są tak podłego zdania, a tym bardziej, że nie w długim czasie z pomyślnie zaszczipionych szkółek pozyskamy dobrych diaków.

Niniejsze zalecenie mają wwx. parochowie i kooperatorowie swym diakom należycie przedłożyć i owych do słuchania metodyki uczenia dzieci iak najsilniey pobudzić. Aby się diacy z zaleceń tyczących się parochów nie gorszyli, każdy mający punkt honoru nie będzie żałował papieru i laku lub opłatka dla zrobienia koperty i odesłania tey kurendy do sąsiada pod kopertą.

Nahorce 15. X-bris 817.

12. *Розпорядок жовтанецької домінії назначає десятників для шкільних справ. 6 лютого 1818.*

Na zanesioną do niniejszey jurysdykcyi rekwizycyą i dla nadosyćuczynienia żądaniu wjmci x. proboszcza obrządku greckiego x. Błońskiego, parocha żółtanieckiego, naczynają się dziesiętnicy z strony dominium we wsi Żółtańcach iako to:

1-o. Podprzysiężnym Iwanem Czabanem z pod numeru 12: Wasyl Lauryk 19, Hryć Pryczyna 28 Fedio Lesiow 84, Andruch Keybios, Iwan Forman. 2-o. Podprzysiężnym Wasylem Drobotem 52: Mikita Kuk 62, Lauryk Drobot 75, Tomko Adamow 81, Michał Szary 89, Michał Forman 97, Andruch

Kowalik. 3-o. Pod przysiężnym Hryciem Charyną 170: Iwan Szeredko 122, Jacko Tarach 133, Jurko Szeredko 243, Sawka Raduch 151, Iwan Hupało 84, Iwan Wychopeń 166, Michał Hołowka 177, Iwan Jawniuk. 4-o. Z części plebańskiej pod przysiężnym Mikołaiem Radach 180: Wasyl Gerbołka 191, Olexa Boyko 212, Michał Patynko. 5-o. Pod przysiężnym Hryciem Tiahło 306: Wasyl Makar 227, Ilko Żwir 245, Petro Kuk 243, Iwan Kozak 253, Iwan Maxymow 262, Seńko Duniow. Których raczy wjmci x. proboszcz w cerkwi parafialney podczas nabożeństwa całemu zgromadzeniu zalecić, iż dominium przychylając się ku tak wspaniałomyślnym dobru naywiększą pomoc przyrzeka i oraz ustanowionym dziesiętnikom iako urzędnikom gromadskim nayściśley zaleca, aby nieposłusznych i niedbałych napędzali tak do szkoły, iako i do nabożeństwa i katechizmu. Jeżeli który to wszystko za lekcie sobie ważyć będzie, raczy wjmci proboszcz iako pasterz o tym relacyę, a dominium takowego skasować będzie.

Dan w kancelaryi jurysdykcyi dominikalney żoltanieckiey die 6-ten Februarii 818. F. Welde, mandatariusz mp.

13. *Обіжник консистора вказує, куди звертати ся у важких місцевих обставинах що до будови шкіл. 6 лютого 1818.*

Wysokie c. k. kraiowe rządy przyimując z ukontentowaniem doniesienie konsystorza o stanie szkół parafialnych w r. 817 mocą uchwały w dnia 21 stycznia rb. do liczby 67928 usiłowania kleru w załączonym wykazie zawarte nie tylko do powszechney wiadomości przez pisma publiczne podać, ale nadto szczególnie o szkoły zasłużonym dziekanom i parochom imieniem swoim wysokie zadowolenie oświadczyć rozkazały. Zaszczytne to dla całego kleru i pojedynczych parochów wysokie postanowienie oznajmując oczekuię konsystorz, że każdy duszpasterz o ważności i potrzebie szkół parafialnych przekonany i nadal z podwoieniem usiłowaniem zbawiennym dla dobra religii i zamiarom n. monarchy odpowiadać i na względy w. c. k. k. rządów zasługiwać starać się będzie. Z powodu rzeczoney wysokiey uchwały pjmci x. dziekanowi i vicediekanowi ściśłą baczość na następujące okoliczności zalecamy :

1. Brak inwentarzy zapewniających uposażenie szkoły i niedostatek domów szkolnych były dotychczas wielką tamą do rozszerzenia nauki szkolnej. Zarządzając tym potrzebom wydały wysokie c. k. krajowe rządy do c. k. cyrkularnych urzędów wyrok, którego kopia ku użyciu urzędowemu duchowieństwa załącza się, gdzie więc liczba uczącej się młodzieży znakomita, gdzie mieszkanie parocha zgromadzającej się młodzieży ciągle nie obemyia, ni też inne iakowe miejsce na szkoły obmyślonem iest, gdzie na koniec gminy od parocha wezwane w postawieniu budynku szkolnego niepokonanych doświadczają trudności, tam paroch przedkłada potrzeby budowlu szkolnej względnemu urzędowi dziekańskiemu, lub wkrótce postarać się mającemu powiatowemu szkół dozorczy; doniesienie parocha powinno zawierać rzetelny wykaz zdańnych do szkoły dzieci całej parafyi, liczbę aktualnie uczących się i ich postępek w nauce. Urząd dziekański lub powiatowy dozorca szkół załączając doniesienie parocha wstawia się do względnego c. k. cyrkularnego urzędu o przyspieszenie budowlu szkolnej i zaopatrzenie tey w przepisane sprzęty, skutek wstawienia się tego powinien być w doniesieniu rocznym do konsystorza podawać się mającym wyrażony. Ponieważ nayważniejszą pobudką żądania wybudowania szkoły iest znakomita liczba uczących się dzieci i znana o wzrost szkoły gorliwość parocha, któryby się pod pozorem niedostatku szkoły do nauczania młodzieży uchylał, albo iuż zaprowadzoną naukę poniechał.

2. Urzędowe tabelle dziekańskie o stanie szkół z końcem roku podawane stanowią zasadę rocznych doniesień konsystorskich rządowi krajowemu przedkładanych. Dlatego przew. jmci x. dziekan i vicediekan pod własną odpowiedzialnością dopilnować mają, aby uczynione y na przyszłość podawać się mające doniesienia, osobliwie co do liczby y postępów naukowych uczniów w czasie wizyty ze strony rządu lub naczelnego dozorcę szkół diecezjalnych przedsięwziętey uiawniany bydź mogły. Postrzeżona nierzytelność w urzędowych tych doniesieniach byłaby ze strony dziekana y parocha ciężkim przestępstwem nadużycia władzy urzędowej.

3. Widoczna iest potrzeba zwiedzenia urzędownie w ciągu bieżącego roku tych szkół, które wysokiemu c. k. krajowemu

urzędowi wskazane, lub które później zaprowadzone zostały. W czasie wizyty tej pjmci x. dziekan i vicediekan starać się będą najsilniey to, co dobrym znajdę, potwierdzić, opieszalszość zaś lub innym postrzeżonym wiadomo z mocy urzędu zaradzić.

Obwieszczenie niniejsze klerowi dekanatu niezwłocznie ogłosić polecamy.

W Przemyślu dnia 6 Lutego 1818. Fedynkiewicz, wikary gen.

13. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818.*

Stosownie do odezwy z dnia 26 grudnia r. p. do liczby 102 od jw. konsystorza zrobiony, a ztąd de d. 5 aprilis rb. w dekanat wysłaney oznaymuie się wielebnościom waszym, że w tej namienione i rekomendowane tablicy czyli tabelle większe i mniejsze dla ułatwienia i rozszerzenia między dziećmi poznania liter y składni używać się mające, tudzież prawidła szkolne in 8-vo i plakaty in folio, iako też i gramatyki w urzędzie dziekańskim iuż się znajduią, za niżej wyszczególnioną cenę nabyte bydź mogą. 1-o. Tabella większa in crudo, czyli bez rozróżnienia liter kosztuie 40 xr. Ta zaś, w której bukwy samohlasne i bezhłasne dla łatwiejszego porozumienia kolorami się od innych różnią 1 zł. 2-o. Jeden arkusz 8 tabliczek małych zawieraiący kosztuie 8 kreycarów. 3-o. Jeden exemplarz prawideł szkolnych in 8-vo kosztuie 8 xr. Plakat zaś na dobrym papierze w arkuszu 12 xr. 4-o. Jeden bukwar czyli gramatyka 30 xr.

Tabelle większe i tabelle mniejsze, tudzież i prawidła szkolne będą kóždye szkółce za zrobioną konsygnacją czyli rewersem od parocha lub kooperatora w potrzebney ilości każdego czasu na kredyt wydane. Ilość zaś pieniężna za powyższe pisma aż z końcem miesiąca listopada rb. od stron zebrana i do urzędu dziekańskiego przysłana bydź ma. Należy więc, ażeby każdy paroch i kooperator urządził sobie protokolik (podług formularza późniey nadesłać się mającego), w którym przyiem wszelkich pism drukowanych szkolnych od urzędu dziekańskiego, tudzież wydatek owych stronom rzetelnie zapisywyany bydź ma. Co się tyczy bukwarów, takowe

tylko za złożone gotowe pieniądze stronom wydane będą, urząd dziekański za te należytą ilość pieniężną na pewny termin do kasy konsystorskiej złożyć assekurował się. W środe więc wielkanocną i czwartek gramatyki stronom rozdawane będą. Każdy więc paroch i kooperator umyślnego posłańca z konsygnacją ilości potrzebnych dla swej szkoły grammatyk na ten termin przysze. Dorozumieć się tu należy, że posłaniec, który po grammatyki wyordynowany był, kilka reńskich kosztuje, a zatym po 2 lub 3 kreycary bez skrupułu zwyż nad 30 xr. za iedną sztukę wymagać można, więcej zaś żadnym prawem i pod żadnym pretextem dla uniknienia odstretu od stron domagać się [nie] należy.

Nahorce die 16 Aprilis 818.

15. *Похвала парохам за заслуги коло відкриваня і веденя шкiл. 18 квітня 1818.*

WWJmci xx. parocham i kooperatorom dekanatu r. g. kulikowskiego.

W załączeniu komunikuję wieleb. jmci xx. parochom y kooperatorom originalny ekstrakt zaszczytny pochwały kleru diecesyi naszej z podiętey usilności y gorliwości w zaprowadzeniu szkół parafialnych od wysokich c. k. krajowych rządów odebrany, tym końcem wysokie c. k. krajowe urzęda troskliwych o dobro szkoły parochów y kooperatorów nie tylko przez publiczne pisma do powszechney wiadomości podać, ale nadto szczególnie zasłużonym dekreta pochwalne wydać rozkazały. Dla uchilenia tamy y skutecznego wsparcia y pomocy pomnożenia y rozszerzenia tego zbawionego dzieła wysokie c. k. kraiowe rzady wszystkim cyrkularnym urzędom pod niełaską iego majestatu naydobrotliwszego monarchy naszego powtórnie iak nayściśley zaleciły, ażeby do uregulowania szkół parafialnych y wystawienia szkolną ustawę polityczną przypisaney budowli szkolney pilnie i szczyrze przychilały się.

Ten nowy dowód oycowey troskliwości nayiaśnieyszego monarchy o dobro krajów i religii ś. powinien nas wbudzać do zaniesienia gorących modłów do naywyszey Istności, by mu udzielając życia y sił do długiego, trwałego y szczęśliwego panowania wspirała go do zgonu w zbawiennych jego zamiarach. Odebrana zaś zaszczytna pochwała niechay nas nie

unosy wygórowaną chciwością znikomey naszej chluby, ale raczej niech wzmacnia przy czynnym naszym współdziałaniu cierpliwość, która do ukończenia każdego dobrego dzieła koniecznie iest potrzebna.

Ninieyszą renomę z szczególnemi ekstraktami pro perpetua memoria w protokół szkolny wciągnąć należy; nieposiadające wiadomości ięzyka niemieckiego mogą się w tey mierze od przewielebnego jx. dziekana lub innych publicznych sąsiadów zainformować.

Nahorce die 18 Aprilis 818.

Der Landesstelle gereicht es zum besonderen Vergnügen die v. Przemysler gr.-kath. Consistorium eingelangten Anzeigen über den Fortgang des Schulwesens in der Przemysler Dieceze, als Beweise des nützlichsten Eifers des H. Metropolitens, des Clerus u. der Insassen zur öffentlichen Kenntniss zu bringen. Ausser den im N-o 160 der Lember-Zeitung angezeigten, haben folgende Pfarrer theils allein, theils mit Hilfe der Kirchensänger Schulen eröffnet u. ertheilen den vorgeschriebenen Unterricht.

Im Przemysler Kreise. Kotoski in Święte 26¹⁾, Witoszyński in Malkowice 25. Borysiewicz in Krowniki 22, Maxymowicz in Nehrebka 20, Borecki in Siedliski 12, Łoziński in Husko 20, Kopystyński in Sosnica 24, Mironowicz in Drohojów 14, Nehrebecki in Troyczyce 16, Kulmatycki in Makołowice 18, Turczmanowicz in Kormanice 28, Pohorecki in Zaleska Wola 83, Lityński in Chotyniec u. Hruszowice 29, Maxymowicz in Kalników 15, Rewakowicz in Ninowice 33, Lewicki in Łaz 16. Wankowicz in Łazki Jarosławskie 31, Gruszkiewicz in Wysokie 35, Kaczkowski in Sokorow (mб. Suchorow) 15, Kmicikiewicz in Weltin (mб. Wetlin) 46, Witoszyński in Makowisko 24, Lityński in Ryszkowa Wola 24, Noskiewicz in Ostrów 21, Reynarowicz in Cetula 28, Manasterski in Cieplice 21, Szarski in Dąbrowica 12, Łasurkiewicz in Dobra 24, Szczwikiewicz in Korzenica 7, Chodakowicz in Lezachów 10, Bryliński in Mięksiz nowy 21, Nazarewicz in Motydyz (mб. Mołodycz) 11, Krypiakiewicz in

¹⁾ Diese Zahl bedeutet die Anzahl der Kinder, die im Jahre 817 die Schule besucht haben.

Pełkinie 5, Hanasiewicz in Piskorowice 19, Chotyński in Sienia-
wa u. Ruta 11, Czerlunczakiewicz in Więzownica 39, Paślawski in
Bachów 14, Miratyński in Babice 28, Kopystyński in Chirzyn-
ka 23, Surowiecki in Kramarzowka 16, Gałęcki in Pruchnik
14, Gaudonowicz in Pełniatyce 33, Bryliński in Rozbur okrą-
gły 6, Czaykowski in Nakoneczne 8, Pietrasiewicz in einer
Vorstadt v. Jaworów 46, Lankowski in Trościaniec 9, Podłu-
ski in Załuże 8, Kaczkowski in Lubienie 11, Tarasiewicz in
Olszanica 10, Kuczyński in Nowy Jażów 8, Lewicki in Czer-
nilawa 19, Hankiewicz in Wierzbiany 20, Węgrzynowicz in
Stary Jażów 20, Zieliński in Szkło 15, Dębniak in Krakow-
wiec 30, Kizura in Zmijowiska 10, Nesterowicz in Laszkie
Mościskie 43, Kubajewicz in Raytarowice u. Bulanowice 50,
Czapelski in Małnów 25, Romanowicz in Byków 10, Kulma-
tycki in Czerniawa 6, Choynacki in Hodynie 6, Smoliński in
Krokonice 21, Hleńkowski in Mysłatyce 14, Nesterowski in
Sarny 15, Budzynowski in Sokola 20, Czapelski in Starzawa
5, Stoczkiewicz in Tamonowice 8, Lityński in Małnowska Wo-
la 15, Hudyłowicz in Arłamowska Wola 30, Kustrzycki in
Więckowice 31, Czapelski in Bortiatyn 10, Demsowicz in Dmi-
trowice 10, Dadalewicz in Dobrzany 8, Wołos in Dohłomości-
ska 62 (хибно, мб. Dołhomosciska), Dobrzański in Mołoszko-
wice 35, Musianowicz in Lesiowice 16, Baczyński in Maku-
niów 20, Podłuski in Tuczapy 39, Uhnicki in Sądowa Wisznia
36, Korosteński in Wołszyszczowice 21.

Im Żółkiewer Kreise. Witoszyński in Lubliniec nowy
61, Nabytowicz in Krokowice (мб. Krowica) 14, Sierociński in
Radruż 39, Kuryłowicz in Żukow 24, Kowalski in Smolin 56,
Kmicikiewicz in Dzików 32, Wankowicz in Stare Sióło 18, Buki-
tyński in Sucha Wola 20, Paślawski in Ułazów 30, Kiionowicz
in Zapałów 39, Sajowski in Biała piaskowa 12, Lipnicki in
Kamionka Lipnik 18, Sałatowicz in Kamionka stara wieś 19,
Jaremkiwicz in Kniaża Lubycka 30, Leligdowicz in Magie-
row 24, Lewicki in Żorawice 45, Baczyński in Mosty wielkie
22, Wołoszyński in Poddubce 26, Dziedzicki in Uhnów 42,
Błoński in Nahorce 10, Błoński in Żółtańce 15, Theodorowicz
in Kłodno 8, Jasiński in Ceperów 15, Decekiewicz in Kuki-
zow 10, Dolnicki in Remenów 15, Rządkowski in Stroniatyn

13, Szypiekiewicz in Nowe Sióło et Kisielów 22, Theodorowicz in Kolików 22, Bilewicz in Kunin 100, Nowosiadłowski in Dobrusin 12, Nunatkiewicz in Piły 10, Paralewicz in Woysławice 16, Witoszyński in Wareż 10, Luczkiewicz in Tudorkowice 30, Trylowski in Lubaczów 15, Lewicki in Sielec 24, Towarnicki in Rekliniec 24, Prokopowicz in Steniatym 58, Towarnicki in Uhluwek (мб. Ułhówek) 16, Lewicki in Jastrzębice 24, Jankiewicz in Radowance 30, Gliński in Torki 21, Lisikiewicz in Rozdzałów 20.

Im Samborer Kreise. Drzymalik in Komarno 28, Lesiecki in Szolominice 11, Hankiewicz in Hoszany 14, Dobrzański in Nowosiółki gościnne 20, Lewicki in Horozana mała 20, Szwedzicki in Zagórze 28, Łapszyński in Kropielniki 19, Deczko in Lubień wielki 16, Miakiewicz in Werbiż 12, Szczawiński in Bołochowce 45, Wołoszyński in Stebnik 38, Kotowicz in Dobrohostów 49, Brzeziński in Horucko 12, Kaczkowski in Kropiwnik 14, Kustrzycki in Litynia 14, Chlibkiewicz in Medynica 12, Komarnicki in Lisznia 38, Iwanowski in Modrycz 29, Witoszyński in Niedźwiedzia 10, Kotowicz in Orowe 24, Olszański in Ułyczno 25, Fedenkiewicz in Mistkowice 14, Łapszyński in Waniowice 15, Łapszyński in Babina 16, Czerlunczakiewicz in Baranczyce 22, Grabianka in Brzegi 15, Kuszczykiewicz in Straszewice 14, Obłoszyński in Stronna 21, Zahotyński in Strzyłki 24, Łużecki in Wielka Lenina 20, Mudrak in Wołoszynowa 25, Paulewicz in Bilicz 16, Baczyński in Strzelbice 44, Rewakowicz in Kobło 50, Kunasiewicz in Wola koblańska 31, Ilnicki in Jasionka Masiowa 40, Hryniewiecki in Lumma 62, Szaydzicki in Chaszczów 60, Paślawski in Dniestrzyk dubowy 33, Lewicki in Rypiana 12, Węgrzynowicz in Hołowiecko 12, Szeremet in Wołcze 24, Jasionicki in Żukotyń 24, Gaberski¹⁾ in Gwozdziec 15, Topolnicki in Gąziowa 12, Wituszyński in Hołowiesko 30, Demianowski in Rozłucz 12, Szeremet in Lipie 40, Demianowski in Mszaniec 12, Połański in Tysowica 26, Szaydzicki in Michnowieć 25, Kaczanowski in Dorożów 75, Nowakowski in Byków 21, Leszczyński in Łużek dolny 36, Kociszewski in Łuka 23, Koto-

¹⁾ Мабуць помилка замість Boberski.

wicz in Bronica 25, Hołubowski in Mokrzan 18, Janowski in Wołoszcza 23, Lityński in Bilina 22, Kondrowicz in Hruszow 20, Huszkiewicz in Jasienica solna 28, Muszakowski in Ty-now 43, Giletowicz in Prussy 27.

Im Sanocker Kreise. Smereczański in Dzwiniacz 12, Dniestrzański in Berechy 12, Rastawiecki in Łobezow 16, Łużecki in Bandrów 24, Daszkiewicz in Nanowa 15, Rastawiecki in Łopusznica 22, Porakowski in Ustrzyki 18, Czaykowski in Baligród 26, Towarnicki in Przedzielnica 10, Giletowicz in Tarnawa 22, Wisłocki in Bednarka 30, Męciński in Hańczowa 14, Przysłowski in Małastów 14, Wisłocki in Męcina 17.

Im Rzeżower Kreise. Polański in Ożanna 13.

Nach Anzeige des Consistoriums haben sich vorzüglich ausgezeichnet: Manasterski Jarosławer Dechant und Błoński Kulikower Dechant, durch deren eifriges Benehmen viele Schulen zu Stande kamen; Dawidowicz Pfarer in Radymno, der selbst ein Schulhaus mittheilte, die Schulgerathe beschaffte, arme Kinder mit Büchern theilt und den Unterricht thätigst besorget; die Pfarer Kaczanowski, Żelechowski, Marszałkiewicz, Pohorecki im Przemysler, Hołubowski, Leszczyński im Samborer, dann Kowalski im Żółkiewer Kreise, die den Unterricht in ihren eigenen Wohnungen ertheilen, armen Kindern Schulbücher verabreichen und die Schul-Requisiten besorgen.

16. *Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіль. 15 мая 1848.*

W załączeniu komunikuje się wwxx. parochom i kooperatorom rozporządzenie jw. konsystorza ¹⁾, którym mnie urząd powiatowego szkół dozorca w dekanacie tutejszym powierzony został. Powodując się woli i rozkazowi tegoż jw. i n. konsystorza pragne i usilnie starać się będę, bym powołaniu mojemu w tey mierze stosownie do polityczney ustawy szkolney rzetelnie odpowiadać mógł. Że zaś początek każdego dobrego dzieła różnym zawodom i przeszkodom podległy bywa, trud-

¹⁾ Перемишль 28 квітня 1818.

нощі те, ww. шановни брація, ієдynie tylko łącznemi siłami pokonane być mogą: moim więc obowiązkiem będzie pracować nad planem czyli rzeczy rozkładem, podług którego by wskrzeszane і по większey części iuż zaprowadzone szkółki parafialne w powiecie naszym iak nayłatwiey і naygodniey pomnożone і rozszerzone być mogły; waszym zaś — użyć pilności і usilności до wykonania przedmiotów przedsięwziąć się mającego planu. Ani wątpię ww. і шановни брація, iż odpowiadając wysokiemu powołaniu swemu iak nayszczerzey przyłożycie się до uskutecznienia tego zbawiennego dzieła, którego по нас naywyzsza jasność wymaga, n. monarcha pragnie, а rządzące władze поручаіа gorliwości naszej. W tem przekonaniu zostaiąc, powierzony plan wzrostowi szkół parafialnych dla powiatu tuteyszego за pomocą Bożą wypracować і dzielney usilności wielebności waszych poruszyc iak nayrychley starać się бєдє. Ninieyszą odezwę wraz z обвєszczєnієm konsystorskim w протокол szkolny wciаgnać należy.

Nahorce dnia 15 Maja 1818.

17. *Плян или Расположение взирательное.* ¹⁾

Изъ повода возобновления, заведения и умножения училищъ парафіяльныхъ надлежитъ, да парохі и содѣйствователи и купно катихити ѿ безъпосредственіи своихъ дозиратели на распростертыя слѣдующія обстоятелства способа, порядка и времени прилѣжное обратили примѣчаніе. Хотящымъ училище парафіяльное завести, что касается способа заведения училищъ парафіяльныхъ надлежитъ :

1-о. Всѣ дѣти парафіяльныя обовго пола къ училищу годныя отъ лѣтъ шести до дванайцати согласно съ метри-

¹⁾ Незабаром по своїй номінації повітовим дозорцем шкіл видав (18 червня 1818) о. Блонський Plan wzorowy. Końcem wskrzeszenia, zaprowadzenia і pomnożenia szkolek parafialnych w dekanacie kulikowskim stosownie до polityczney ustawy szkolney w roku 1818 zrobiony і zaprowadzony — „Плян или Расположение взирательное“, до якому мали бути ведені школи під його кермою. В книзі розпоряджень деканальною курендою з д. 10 мая 1819 р. виписаний в руській мові. При якій нагоді, яка причина написання ѿ по руськи — не зазначено. Ми подаємо плян у руській мові, а з польського лише се, чого нема в руськім.

кою по имени и прозвищу описати и для таковыхъ по приданному здѣ формуляру сходственно до политическаго устава училищнаго главы VII. §. 13. алфавытный роспись для слѣдующаго употребленія установить.

2-о. Парафіяномъ или родителямъ дѣтей ко училищу опредѣленныхъ въ день недѣльный или нарочитый на богомоліе собраннымъ указъ и волю Его Цесарскаго величества въ томъ намѣреніи объявити и корысти изъ предпріятаго обученія училищнаго и вреда пренебреженнаго для добра благочестія, общества и ихъ собственной происходящія или оному возбраняющія живими шарями (kologami) описати и ревнителнымъ чувствомъ предложить яко наука школьная есть полезна для благочестія.

а. Дѣти обучившіи ся по догматамъ вѣры Господа Бога чтити и хвалити, получаютъ благословеніе божіе временое и вѣчное и тѣмъ самымъ убѣгнуть гнѣва, отмщенія и наказанія, коими доселѣ для пополненныхъ изъ остудѣнія добраго воспытанія пороковъ (zdrożności), чрезъ общія возмущенія народовъ, неплодородіе, гладъ, губительство, брани и инія безъчисленныя гоненія всемогущая рука Господня насъ коснула, ни нѣ убо, когда изъ крайныхъ щедротъ Его величества Монархи нашего изъ установленія спасительнаго дѣла училищъ благочестіе святое и доброе правоученіе возрастати начало, всемогущество божіе гнѣвъ свой отвратити и міромъ насъ благословити сподобиль.

б. Наука школьная есть полезная для добра общаго. Понеже изъ предпріятаго воспитанія усмотри[тсѣ] (zapatrzy się) общество въ добрыхъ, вѣрныхъ, честныхъ и справедливыхъ подданныхъ, а убѣгнетъ свирѣпыхъ (zaralczuwych) нашествій драгоцѣннаго добра челоуѣческаго, коихъ мучительскимъ (tyranskim) поступкамъ великое число неповинныхъ людей изъ житія, здравія и имѣнія обнаженныхъ посадъ селскихъ народовъ огнемъ сожженныхъ жертвою стали ся.

в. Наука школьная есть полезная собственному добру учащихъ, понеже ти познавши почтеніе, вѣрность и чистосердечное повинованіе родителямъ, наставникомъ, сродникомъ, сосѣдомъ и исполнивши все то, что отъ нихъ справедливость и чихъ возваніе требуетъ, увѣрять собѣ міръ домашній и убѣгнуть стократныхъ тайныхъ уми-

словъ (intrug), каковыи доселѣ въ нашей грубымъ облакомъ темной области съ ущербомъ здравія и гибели имѣнія насилно опустошили.

3-о. По объявленію волѣ Его Цесарскаго величества и предложенію корыстей съ предпріяятаго воспитанія происходящихъ прочтется имъ роспись дѣтей до школы годныхъ обоюго пола, первіе юношей, послѣ дѣвицъ, напомнимся затѣмъ, дабы свои дѣти до школы опредѣленныя въ назначенныхъ дняхъ и времени въ школу посилали. Для утѣхи и отрады и соумиренія легко умныхъ мнѣній надлежитъ показати, что а) единъ или два часа до обученія назначенія ниединого имъ ущерба въ домостроителствѣ сдѣлають; б) до школы опредѣляютъ ся таковыя токмо дѣти, которыя до болшихъ услугъ употребителни быти не могутъ. Яко в) таковыя суть часи для науки опредѣленныя, в коимъ свободни бити могутъ дѣти отъ услугъ ихъ лѣтамъ отвѣтствующихъ; тако наконецъ г) ибо всевисочашія установленія Монархичныя суть для того, даби дѣти отъ ремесла и рукодѣлія своихъ родителей неотвыкали, но развѣ въ томъ времени свободномъ отъ школь по своимъ силамъ упражняли ся.

Изъ той причины опредѣленныя суть политическимъ школьнымъ уставомъ пятоседмичныя волныя дни отъ науки называемыя вакаціи, да дѣти своимъ родителемъ въ жарномъ времени собранія хлѣба, въ томъ въ чемъ могутъ, допомагали.

4-о. Если бы единъ, либо другій парафіянинъ въ неопредѣлимомъ спорѣ пребывая, дѣтей своихъ до школы на науку посылати возбранялъ ся, тогда парохъ или безпосредный школы дозиратель до грунтоваго Господства чрезъ поданое прошеніе съ означеніемъ противныхъ родителей конечной помощи домагати ся будетъ. Если бы, того чего надѣяти ся не можно, таково ему отказано было, въ томъ случаи прошеніе чинное сдѣланное купно съ приданымъ росписомъ спорныхъ по имени и прозвищи, числомъ дому уѣздному дозирательному чину необходимо истолковати надлежитъ, который въ употребленіе поступковъ конечныхъ противъ спорныхъ старати ся будетъ.

II. Взглядомъ порядка школъ парафіяльныхъ.

Понеже порядокъ есть душа каждаѣ вещи и такъ тѣмъ извѣстное то высокое важное дѣло, безъ котораго обойти ся не можно. Для того дня пріятія совершеннаго уразумѣнія и заведенія порядка школьнаго надлежитъ по различію его трояко раздѣлити: 1-о. На порядокъ школьно-экономическій; 2-о. Школьно - расположителный (manipulacujnu); 3-о. Школьно - полицейный.

Порядокъ школьно-экономическій зависитъ на добромъ установленію і промислѣ его въ потребный снарядъ. Порядокъ школьно - расположителный зависитъ на добромъ способѣ употребленія лише нечисленаго снаряда школьнаго. Порядокъ школьно-полицейный зависитъ на содержанію наказанія школьнаго.

1-о. До школьно - экономического порядка надлежитъ, да домъ школьный созданъ будетъ по приписамъ политическаго устава школьнаго и слѣдующимъ школьнымъ снарядомъ промишленъ: а) Столикомъ, кресломъ или столцемъ для учителя о единъ степень или два по обстоятельствомъ поднесеннымъ. б) Лавками, чернилницами, песочницами для обученія сидѣнія и соблюденія книжокъ и писанія способными. в) Табель великую, букварную, крашаную для познанія ранствованія буквъ или писменъ, г) Таблицу деревяную, черную, великую съ одной стороны червлеными чертами проведенную для составленія буквъ, съ другой гладкую для писанія щетовъ, то само многажды подобными малими табличками. д) Табличками малими до складованія буквъ. е) Букварями или грамматиками, катихисмами, книжками о должностяхъ подданныхъ ко своему Монарху и правилами школьными.

2-о. До порядка школьно-расположителнаго надлежитъ, дабы дѣти въ школу приведенни слѣдовательно по више исчисленыхъ табеляхъ, таблицахъ и книжкахъ докладно устроено были, а такъ въ лавкахъ на извѣстныхъ и неотмѣнныхъ мѣстахъ порядочно усаженни были и до науки изъ различныхъ источниковъ возбужденни: а) въ познанію буквъ добрѣ утверждени и право познавшіи; б) должны уразумѣти раздѣленіе и различіе оныхъ съ таблицы

крашаной, великой, а затѣмъ в) начнуть учиться составлять буквы на таблицы великой почертанной, послѣ приступить до складовъ на табличкахъ малыхъ; г) начнуть читати на букваряхъ, съ коихъ могутъ такожде познати часто число славенское, гражданское и арабское и оное на таблицахъ составлять. По уконченію грамматики имѣють учиться; д) на память науки съ переписанной книжки, катихисиса малаго нарицаемаго; притомъ такожде е) должностей подданихъ ко своему Монарѣ съ книжицы, съ причини познанія ихъ изданной, и того самого на память учиться будуть; далѣе ж) шетовъ главнихъ и числителныхъ.

Тыя више исчисленые предмѣты устанавлиють цѣлый обводъ школы нашей, парафіяльной, по коихъ усовершенныхъ окончится теченіе воспитательное юношества селскаго. Для пользы въ употребленію взаимномъ дѣти учить ся могутъ полскаго читанія и писанія.

3-о. До порядка школьно-полицейнаго надлежитъ, дабы въ умисли дѣтей парафіяльныхъ чистое правоученіе вкореняемое было, въ своихъ предѣлахъ сходственно ко изданнымъ правиламъ для школъ парафіяльныхъ Епархіи Перемиской тѣсно удерживанное было. Изъ общаго устава происходятъ единственныя обязательства и тако для учениковъ, яко и учителей. Обязательства изъ устава общаго учениковъ ради происходящія раздѣляются на должности: 1-о. ко Богу; 2-о. ко ближнимъ; 3-о. къ намъ самимъ.

1. Изъ должности благодарности Превисочайшаго Б-ства за бытіе, сохраненіе и безмѣрный промыслъ должны суть дѣти обоего пола: а) На божественной Литургіи ежедневно нише въ означеномъ времени, если тая токмо чрезъ мѣстнаго пароха пѣтая или читаная будетъ, падиши на колѣна парами, поющіи по обстоятельствамъ заложенныя оди и нѣсни ¹⁾ смирено и благоговѣйно. б) Ежедневно въ дому встающіи и легающіи, предъ обѣдомъ, по обѣдѣ, предъ вечерю и по вечера, такожде въ школѣ предъ наукою, по науцѣ обыкновенныя до каждаго обстоятельства сходственно переписанныя молитвы смирено и благоговѣйно отгово-

¹⁾ zaintonowane hymny i pieśni przez nauczyciela.

ривати. в) На публичныхъ Набоженствахъ, литіяхъ обыкновенныхъ, яко и на случайныхъ во извѣстномъ намѣреніи отъ властей височайшихъ наказанныхъ, съ неотмѣннымъ намѣреніемъ, смиреніемъ и благовѣніемъ пребывати и все, что имъ отъ пароха или учителя предложено будетъ, охотно и порядочно исполняти должны суть. г) Въ пяти пише назначеныхъ предѣлахъ исповѣдь святую отправить.

2. Изъ обязательства ко ближнимъ происходяго должны суть: а) Почтеніе, вѣрность и повиновеніе своему Монарху, господствомъ властелиномъ, родителямъ, священникомъ, учителямъ, сродственникомъ, сосѣдомъ и такожде людемъ чуждыя вѣри, исповѣданія и обрядовъ. б) Его величеству Императорному надлежитъ почтеніе, вѣрность и повиновеніе за височайшее покровительство, содержаніе въ народахъ ему отъ превисочайшаго Бстества врученыхъ соумиренія, соединенія, цѣлости, безопасности добра повешественнаго (powszechnego) и особенныхъ свойствъ всякого, яко и за защищеніе вѣри святыя и за просвѣщеніе мира чрезъ благополучное установленіе училищъ парафіяльныхъ, которіи суть особливѣйшимъ даромъ и удѣломъ щедротъ и благодати Его Пресвѣтлаго величества. в) Владѣтелямъ и властелиномъ за безъпосредственный покровъ въ исполненіи, совершеніи намѣреніи Его величества. г) Родителемъ за рожденіе ихъ на свѣтъ, воспитаніе и тѣлесную пищу. д) Священникомъ за облаченіе ихъ одеждою свѣтлою вѣри святыя и удѣлъ брашна душевнаго, которымъ насыщены алкати и возжаждати на вѣки не будутъ. е) Учителямъ за произведеніе ихъ изъ грубой простоты, отвореніе имъ свѣтлости человѣческой, а имени добрыя славы челоуколюбія. ж) Сродинкомъ и сосѣдомъ за союзъ ввѣренной кровы и взаимнаго сожитія. з) Иновѣрцомъ за показаніе благодарности всевысочайшему сотворителю, яко они суть съ нами равнымъ дѣломъ.

Пространѣйшую и доказателнѣйшую науку о чести и повинности вѣрности получаютъ дѣти съ дѣлца должности подданныхъ ко своему Монарху изданнаго.

3. [З обовязку зглядом себе самихъ мають дѣти]: ¹⁾

¹⁾ Пропущено в руськѣмъ текстѣ.

1) житіє и здравіє свое собственное соблюдать; 2) силы душевныя свои укрѣпляти и украшати.

1-о. Житіє и здравіє соблюдаютъ, когда 1) пици и питія укрѣпляющаго по мѣрѣ употреблять будутъ, якоже 2) забавъ житію и здравію опасностію грозящихъ убѣгнуть.

Изъ того происходитъ: а) Хлѣба недопеченаго и брашенъ недоваренныхъ, овощей незрѣлыхъ, до коихъ дѣти частѣе бывають похитителни, по напрасномъ загрѣніи или запотѣнію студеною водою обливающіи ся, необыкновенныхъ и горячихъ питій употребленія, которыя часто различныя слабости и болѣзны причиняють, прилѣжно стерегчи ся могутъ. б) Бѣганія по стогнахъ, огородахъ, кимитирахъ до загрѣнія, забавъ понадъ водами, ставами, рѣками, кладязями, вивозами, вѣшанія ся по плотахъ и лѣторосляхъ, лаженія по звоньцахъ, покровахъ домашнихъ, високихъ деревьяхъ за птицами, по езерахъ, водахъ за рыбами, слысканія въ зимѣ по ледахъ и иныхъ непредназначенныхъ забавахъ, которіи бы имъ опасностію здравія и уязвленія грозили, а найпаче часто и смерть приближити могли, стерегчи ся должны.

2-о. Силы своя души укрѣпляютъ и украсяють: а) когда то все, что имъ отъ катихити и учителя предложено и изяснено будетъ, прилѣжнымъ вниманіемъ часто повтаряюще въ доброй памяти удержувати усилюють; б) обученныхъ предмѣтовъ благочестія и правоученія касающихся въ дѣлѣ исполняти будутъ.

1. Примѣчай. Дѣти, которыя тыя выше исчисленыя своя обязательства прилѣжно и чистосердечно исполняти будутъ, заслужатъ себѣ на славу и награжденіе, противно же поступающіи примутъ безчестіе и наказаніе.

2. Примѣчай. Въ удѣлѣ награжденія и размѣру наказанія по политическомъ школьномъ уставу и способствующихъ приписахъ поступати надлежитъ. Изъ общаго устава касающагося вкорененія и удерживанія правоученія въ умислахъ юношества школьнаго проистѣкають для учителей крайныя слѣдующія одолженія, дабы 1) учителя на выше исчисленыя обязательства ввѣренаго имъ юношества школьнаго прилѣжно чувствовали, якоже 2) къ конечному испол-

ненію оныхъ юношеству школьному по силамъ своимъ помогали.

Должности, которія кромѣ чина учителства у управленія чина пѣвчаго прилѣжному ихъ усовершенію врученныя, унимають имъ силы, способности и упрямства (zgręszności) возрѣнія тѣсно во вся обстоятелства касающіяся правоученія юношества школьнаго; по совѣту той природной невозможности устанавлиются:

1-о. Изъ собранія обоего пола юношества школьнаго единственныхъ талантовъ, добрыхъ нравовъ и дозрѣлаго вѣка юношы и дѣвицы чрезъ учителя за согласнымъ по разумѣніемъ мѣстнаго пароха яко безъсредственныхъ школы дозырателей за предостерегателей или смотрителей и за предостерегательницъ или смотрительницъ избрани били, тѣхъ примѣнительному оку болше яко пять юношей предостерегателемъ, только дѣвицъ предостерегательницамъ вручено будетъ.

2-о. Ихъ должность будетъ имѣти дрилѣжное вниманіе на наблюденіе по правиламъ школьнымъ дѣти своя своему смотрѣнію врученыхъ въ дому, на пути, идущіи до школы, изъ школы, предъ школою, въ школѣ, при церквѣ, въ церквѣ и по школѣ.

3-о. Если бы предостерегатель и предостерегательница по коимъ изъ учениковъ что худого и преписанымъ правиламъ противнаго усмотрили, о томъ абіе за пришествіемъ въ школу учителя донести имуть, дабы сходственно къ правиламъ школьнымъ по мѣрѣ своего поступка наказанъ и указанъ былъ.

4-о. Дабы же предостерегатели и предостерегательницы изъ правилъ своихъ должностей не переступили, будутъ два лица найвѣрнѣйшія и знаменитыя нравами съ обоего пола учениковъ за предостерегателя предостерегателей и предостерегательницу предостерегательницъ избраніи; тѣхъ должность есть тая самая взглядомъ предостерегателя, каковая предостерегателей взглядомъ прочнихъ учениковъ.

5-о. О преступленіяхъ чрезъ предостерегателей содѣянныхъ волно будетъ подчиненымъ учителю донести, за которіи предостерегатели два кроти напомнѣни будутъ, а послѣ по трехъ обличеніяхъ свой чинъ достоинства лишатся.

6-о: Дабы дѣти незнаніемъ правилъ изъ пополненныхъ пороковъ не извиняли себе, надлежитъ, дабы каждой недѣли нарочитаго дня въ наукѣ катихисовой по вечерны въ присутствіи катихити и на вечерны собраныхъ парафіановъ приписаніи правила школьныя чрезъ учителя голосно и докладно читаны были, а то для того, что бы робители, еродницы и сосѣди знали, како дѣти обходити ся имѣютъ, такожде въ дому предострегчи и наказати могли.

Изъ обязательства учителей въ прилѣжной и дѣйстви- тельной помощи дѣтемъ ко исполненію више исчисленныхъ ихъ должностей происходитъ, дабы учителя юношество школьное своему покровительству врученное въ предмѣтахъ обучительныхъ по преписанымъ книжкамъ въ пише назна- ченныхъ часахъ лучше украшали, невозможно то есть, дабы учитель въ школѣ, до которой великое число юношества собирается въ означенныхъ до науки часахъ о предпрія- томъ, отъ всѣхъ дѣтей заложеномъ, уроку самъ себе побѣ- дити могъ, убо дабы ¹⁾

1. Ти дѣти, коимъ смотрѣ правоученія прочіихъ про- видѣныхъ дѣтей есть врученный, такожде тѣхъ самыхъ предъ начатіемъ науки заложенаго урока вислушали, а о томъ учителя чрезъ расписи прилѣжанія (или такъ названія Скары), для того по здѣ приданнаго взора уста- новлени, или которіи еще писати не знаютъ, особливо изъ женскаго пола.²⁾

2. Хотя себе учитель съ поданныхъ скаръ о веществѣ (rzeczewistości) самоувѣритися, одинаго и другаго ученика или многихъ по обстоятельству заложенаго урока самъ ви- слушаетъ.

3. Изъ причины той должности получать више именованіи предостерегатели и предостерегательницы (censoro- wie i censorki) чинъ достоинства слушателей и слушатель- ницъ (wysłuchaczów i wysłuchaczek, czyli awdytorów i awdy- torek); предостерегатели же и предостерегательницы предо-

¹⁾ sam przez się przekonać się mógł, wypadła więc, ażeby :

²⁾ Пропущено: podług tu załączonego wzoru urządzone, lub którzy ieszcze pisać nie umieją, a osobliwie z żeńskiej płci, tymczasowo ustnie zawiadomili.

стерегателей, коихъ будетъ должность врученныхъ себѣ предостерегателей и предостерегательныхъ уроки выслушати, получать чинъ достоинства слушателя слушателей, женскаго же пола слушательницы слушательныхъ.

Примѣчай. Прилѣжно здѣ учитель внимати долженъ, дабы дѣти въ даваніи разсужденій или изреченій изъ выслушанныхъ уроковъ дарами обдарени не были (podarunkami nie uwodzili sie).

4. Изъ крайныхъ росписовъ слушателей установить учитель мѣсячный суммаричный краткий роспись, по формуляру выше способомъ заведенія школъ парафіяльныхъ присовокупленный, прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго каждаго пола особеннаго и таковыи изъ причины каждаго мѣсяца каждому пароху мѣстному или безпосредственному школы дозирателю для дальшаго употребленія вручить.

5. Для отрады труда учителя надлежитъ уроки такъ раздѣлители, дабы дѣти младшіи одного предмета все купно, старшіи же своего такожде училися; когда бы обучая по единому, особенно, по колико дѣтей безъчисленный себѣ трудъ причинилъ.

6. Дабы дѣти знали, когда имуть до школы собираться, надлежитъ имъ возвѣстити удареніемъ звона на то опредѣленнаго, понеже яко юношы, что ниже изъ раздѣленія времени покажется, въ особенныхъ, а дѣвицы такожде во отмѣнныхъ часахъ до школы собираться будутъ и для того, гдѣ то быти можетъ, въ отмѣние звоны на отмѣнный полъ звонити потреба.

7. Довѣдиванія ся о часахъ школьныхъ и звоненіе школьное отъ слушателей на перемѣни на седмицы удержовано быти имать.

8. Дабы себе учитель увѣрити могъ, которіи дѣти въ школъ находилися, а которіи ни, имать ежедневно рано и по полудны, предъ или по наукѣ школьной прочитати роспись прилѣжанія и въ той часъ дѣти неприсутствующихъ, яко и тѣ, которіи позднѣй пришли по наставленію въ роспись прилѣжанія записать. Дѣти же на прочитаніе своего имени и прозвища должни отозваться словомъ „есмь“ или „здѣ“; смотрѣти на тое учитель имѣеть, дабы

одни за другихъ не отзывались. Сурово здѣ остерегается учителей, дабы чрезъ доданую више себѣ описаннымъ способомъ помощь въ свойственной своей должности обученія и взиранія въ права юношества себѣ не похлѣбствовали, но со усердіемъ таковой свой трудъ собственнымъ добрымъ примѣромъ умножили; и отъ туду такожде происходитъ, дабы во время часовъ школьныхъ куда индѣ не отдалялися, но въ томъ времени случайную каковую услугу пѣвца касающуюся чрезъ помощника, коимъ быти можетъ понамарь или единъ съ учениковъ исполняющій.

Въ особливыхъ своихъ должностяхъ довѣдается учитель съ приданнаго здѣ наставленія, для учителей школьныхъ изданнаго, по коему во всѣхъ взглядахъ, исходствахъ докладно наблюдать себе долженъ.

Что касается времени для училищъ парафіяльныхъ установленнаго : 1) Цѣлое теченіе года школьнаго называется годомъ школьнымъ періодическимъ. 2) Таковой раздѣляется на два годовыя теченія. Годъ школьный періодическій заключаетъ въ себѣ 10 мѣсяцевъ и дней 24, а затѣмъ единственныя теченія изъ 5-ти мѣсяцевъ и 12 дней слагатися будутъ. 3) Теченіе школьное начинатися будетъ каждаго года порядочно отъ 5 дня Септемврія, а состояти будетъ до седмнадцатога февруарія, въ 819 отъправится розыскъ (examen) генералный первополь годовый. 4) Теченіе же другое начнется 21 Февруарія, окончится 29 Юля, 30 же и 31 Юля отправится розыскъ другій поль годовый. 5) Отъ 1 Августа начнутся вакаціи и состояти будутъ до 5 Септемврія. 6) Наука школьная въ особенныхъ предмѣтахъ имѣетъ быти поздѣ приданномъ седмичномъ роздѣлѣ времени отъ катихитовъ и учителей юношеству школьному удѣленна. 7) Всѣ недѣли и нарочитіи дни свободни суть отъ науки школьной; въ тии однако на набоженствѣ, тако ранномъ, яко и вечерномъ, также и на катихисисѣ дѣти школнии находятися имуть. 8) Въ теченіе года школьнаго юношество школьное одолжено есть 5 кратъ исповѣдь святую въ слѣдующихъ дняхъ отправить: О Успеніи пресвятыя Богородицы, Соборѣ Архистрастига Михаила, Рождествѣ Христомъ, предъ Пасхою и Сошествіи святаго Духа. 9) При конци каждаго мѣсяця имѣется подавати отъ учи-

теля роспись прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго по приданному формуляру до мѣстнаго пароха яко безъпосреднаго дозирателя школы. 10) Каждаго мѣсяца ¹⁾, тоестъ при конци мѣсяца Марта и Септемврія вещественный роспись тѣхъ дѣтей, которіи въ продолженію того времени до школы прилѣжно не ходили, до грунтовнаго господства, дабы нынѣшное расположеніе взирательное въ преписанныхъ своихъ правилахъ особенныхъ къ заведенію возраста и умноженію училищъ парафіяльныхъ совершенный конецъ пріяти могъ; парохы яко безъпосредственніи училищъ дозиратели по чину возванія своего на слѣдующія два обстоятелства чувствительное дѣйствіе и прилѣжное око имѣти будутъ, дабы: 1-о. все тое, еже ихъ самыхъ касается, прилѣжно и примѣрно исполняли; 2-о. учителей до прилѣжнаго и чистосердечнаго усовершенія собственныхъ должностей возбуждали и накланями.

1-о. Изъ должности безъпосредственнымъ школъ дозирателемъ и купно катихитомъ собственно происходитъ, [аби]: а) Абіе по пріятію нынѣшнаго розположенія юношество обоего пола до школы опредѣленное до той више описаннымъ способомъ завели. б) Юношество школьное уложителными табличками и книжками одарили. в) До пріятія науки оныя изъ различныхъ источниковъ возбудили. г) Катихисису въ више преписанныхъ часахъ обучали и издѣланныхъ съ того единственныхъ вносовъ чистосердечное правоученіе въ нихъ вкореняли. д) Юношество школьное до слушанія набоженства и отправленія исповѣди святой въ опредѣленнѣхъ предѣлахъ приготавливали, возбуждали и наганяли. е) Негодности учителей (nieudolności) въ нѣкакихъ предмѣтахъ обучителныхъ, яко и неприсутствія ихъ въ школѣ изъ причины слабости, хожденія на методику или инной важной сами собою заступовали, наконецъ ж) Пренятія заведенія и возраста училищъ задержаніе положенное (tamę kładące) више о заведенію школъ особъ нечисленныхъ правилъ способомъ необходимо подъ собственнымъ отвѣтомъ удаляти старались.

2-о. Изъ должности взора чистосердечное и прилѣжное усовершеніе должностей учителей свойственныхъ над-

¹⁾ Każdego pół roku, to jest z końcem miesiąca marca i września.

лежитъ, дабы безъпосредственно школь дозиратели добръ увѣрени были: а) Всѣ ли опредѣленные дѣти до школы заведенія ходять? б) Учитель ли до науки назначенаго часа порядочно наблюдаетъ? в) Дѣтей ли всѣхъ предмѣтовъ переписанныхъ учить? г) Дѣтемъ ли принадлежимъ способомъ правоученіе вкореняетъ? д) Въ размѣрѣ ли награжденія и наказанія надлежито поступаетъ? е) Росписи или названія каталоги прилѣжанія въ вещи самой наблюдаеть?

Пространѣшее знаніе своихъ должностей получать безъпосредственно дозиратели школь изъ наставленія для мѣстныхъ пароховъ переписанныхъ, которое всякому пароху не за долгое время вручено будетъ.

18. *Обіжникъ деканату з увагами до „взирцевого плану“.*
22 червня 1818.

Plan wzorowy dla szkół powiatu tuteyszego stosownie do polityczney ustawy szkolney zrobiony komunikuje się wwjmci xx. bezpośrednim dozorcóm szkół parafialnych tym końcem, ażeby

1-о. Každy swą względną szkołę parafialną podług tego uregulować i utrzymywać starał się, co czyni, gdy а) wszystkie dzieci parafialne obojga płci od lat 6 do 12 podług metryki w alfabetyczny katalog wciągnie i one do szkoły w planie opisanym sposobem zaprowadzi; gdy б) szkołę swą potrzebnymi tabellami i tablicami, pisowniami, książkami zaopatrzy; gdy nareszcie с) na wykonywanie szczegółów co do porządku i czasu ninieyszem planem przepisanych pilnie czuwać będzie.

Tabell bukwarycznych dużych i małych, tudzież przepisanych książek może każdy nabyć w szkół - dozorowym urzędzie powiatowym; tablice zaś duże i kilka małych drewnianych do poznawania liter i pisania liczby można kazać sobie zrobić stolarzowi za dowolną ugodą.

Co się tyczy wykazów pilności, czyli tak zwanych errat, tudzież instrukcyi dla nauczycielów, iakoteż i tygodniowego podziału godzin, takowe dla rozlicznych urzędowych zatrudnień ieszcze nie są skończone, lecz w krótce urządzone i nadesłane będą.

Tym czasem iednak stanowi się podział godzin naukowych następujący:

1-o. Od 7 godziny do 8 z zrana uczyć się będą poznania liter i składni początkowe dziewczęta, od 8 zaś do 10 tegoż samego przedmiotu początkowe chłopcy. Ponieważ zaś więcej będzie dziatwy początkowej, iak dawniejszey, a zatym stosownie do polityczney ustawy szkolney przedpołudniowe tylko prelekcyci do tegorocznych wakacyi odbywać się będą, popołudniowy zaś czas każdego dnia będzie wolny od nauki szkolney.

2-o. Te dzieci, które iuż w przedmiotach naukowych dalszy postęę zrobiły, mają się uczyć w tych samych godzinach swoich porządkowych przedmiotów.

3-o. Jeżeli kapłan będzie z intencją mszy ś. w powszechny dzień, tedy takowę ma mieć o godzinie 8-ney, a to tym końcem, ażeby dziewczęta po szkole, chłopcy zaś przed szkołą, takowey słuchać mogły.

4-o. Załączony plan wzorowy ma być co do słowa przepisany i w szkołkach parafialnych od tyczących stron ściśle zachowany. Ponieważ że nie wszyscy diacy są w stanie zrozumieć go, a zatym takowych w tey mierze oświecić należy.

5-o. Zaraz po odebraniu niniejszego planu szkoły parafialne zaprowadzone i w niem wyszczególnianym sposobem utrzymywane być mają. Ciężki ten obowiązek poleca się gorliwości wwjmcii xx. parochów i kooperatorów, po których spodziewać się można, iż dla utrzymania zaszczytnego imienia dozorców szkół i zasłużenia sobie na dalsze względy które im od rządu są zabezpieczone, swej pracy i usilności oszczędzać będą, a to tym pewnię, że po szczęśliwie w miesiącu przyszłym rb. przedsięwziąć mającey wizycie powiatowo-dozorczey ci dusz starownicy, którzy sobie z zaprowadzenia i utrzymywania szkółek parafialnych podług przepisanego planu wzorowego na szczególne względy zasłużą, zaraz po ukończoney wizycie od powiatowego szkół dozorczego urzędu przez konsystorz w. cesarsko-królewskim rządom krajowym przedłożeni będą.

Niniejszą odezwę wraz z planem wzorowym za odebraniem zaraz przepisać i bez najmniejszey zwłoki natychmiast daley expedyować należy, a to tym końcem, ażeby przed wi-

zytą i wakacyami szkółki parafialne przynajmniej zaprowadzone być mogły; zatrzymujący je więcej na[d] jeden ściśle odpowiedzialny będzie.

Nahorce dnia 22 czerwca 818.

19. *Обіжник деканату з докорами духовенству по-милійній візитації. 24 серпня 1818.*

Z wizyty szkolney w miesiącu lipcu rb. w dekanacie tu-teyszym przedsięwziętej widocznie okazało się, że niektórzy parochowie y kooperatorowie swe szkoły parafialne z przykładną gorliwością zaprowadzone w obrębach planu wzorowego pilnie utrzymują; inni zaś prawie iak z musu y obawy kary ten ważny obowiązek pełniąc ledwie co tylko iakie ślady zaprowadzoney szkoły pokazali, a przeto w remanencie defektów tycząc się uzupełnienia aktów szkolnych ieszcze do-tychczas pozostaia.

Szczególnie spostrzeżone defekta są te:

1-o. W niektórych szkołach całkiem ieszcze osobny protokół szkolny nie iest prowadzony, w innych zaś wprawdzie znajdzie się takowy, lecz poczęści defektowy; że 2-o. Przepisany plan wzorowy co do porządku y czasu bardzo się rzadko gdzie zachowuje. Wina ta spada na dusz starowników, gdyż niewręcz którzy diacy o niezachowanie porządku y czasu percypowanie dpowiedzieli, że od swych xsięży o tym nie słyszeli; że 3-o. Wykazu dziatwy oboygą płci do szkoły zaprowadzoney, podług obwieszzonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney §. 13. rozdz. III. urządzonego, nie okazali, lecz chodzącą dziatwę do szkoły na nickszemnych szpargałach opisane prezentowali; że 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącey podług N-ru porządkowego, N-ru domu, podług ilości lat czyli wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego wizytatorowi podług zalecenia ddtto 5 lipca rb. do licz. 7 ztąd wydanego nie przedłożyli; że wreszcie 5-o. Na trudności w zaprowadzeniu szkółek narzekali, a środków planem wzorowym co do zaprowadzenia szkół przepisanych nie używali.

Nieuzupełnienie to przepisanych szczegółów szkolnych w tem pierwszym razie tyczących się dusz starowników prze-

bacza się, lecz po ukończonych wakacyach, a szczęśliwie zaczęty kursie pierwszym takowe iak najpункtualniey wykonywane bydź mają, gdyż w przeciwnym razie po odkrytey podczas przyszłej wizyty szkolney (która z końcem pierwszego kursu nieuchybnie nastąpi) niezupełności teraz uchybionych szczegółów wina y odpowiedzialność nie diaków (którzy ieszcze nie są kwalifikowanemi), lecz dusz starowników przypisana będzie, a zatym rekomenduje się, obowiązuie i zaleca dotychczas oziębłym, ażeby za wzorem pierwszych przykładnych dusz starowników idąc w gorliwości co do zbawienego dzieła szkoły porównać się starali.

Jmci xx. parochowie, kooperatorowie, którzy ieszcze katalogów dziatwy szkolney wyż opisanym sposobem urządzonych wizytatorowi szkół powiatowemu nie przedłożyli, takowe zaraz po odebraniu ninieyszego zalecenia do urzędu względnego szkół dozorczego nadesłać mają.

Nahorce d. 24 augusti 818.

20. Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818.

Ponieważ pięcioletniowe wakacye, które podług zalecenia ztąd pod 28 lipca r. t. do licz. 9 wydanego iuż z dniem 5 września r. b. kończą się, a że 6 wypada niedziela, przeto aż 7 września r. t. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się mają. Dnia 6 września, to iest w niedzielę przed rozpocząć się mającą szkołą powinni dzieci szkolne, które ieszcze dotychczas naznaczoney spowiedzi nie odprawili, nieuchybnie za wydanemi kartkami tę odprawić. Dzień, miesiąc y rok, którego dzieci szkolne w 5-ciu naznaczonych terminach spowiedź odprawiać będą, ma bydź w protokole szkolnym zanotowany, a to tem pewniey, że podczas wizyty szkolney każdy duszstarownik zapisanemi terminami przez dzieci odprawioney spowiedzi legitymować się będzie obowiązany.

Ażeby podczas w tem roku odprawioney wizyty szkolney poniekąd spostrzeżony i iuż pod dniem 24 sierpnia r. t. do liczby 12 w niektórych obowiązańościach obwieszony nieporządek za szczęśliwie rozpoczętym kursem 1-m w dobrą manipulację szkolną zamienić się mógł, stanowi się:

1-o. Przed rozpoczęciem szkoły rzetelny wykaz podług wiadomego iuż wzoru był urządzony i podług tego dziatwa oboiey płci tak ta, co iuż do szkoły chodziła, iak też i podług najwyższych rozporządzeń za zdolne kwalifikowana, do szkoły natychmiast wezwana była.

2-o. Przeciw uporczywym w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodzicom mają być użyte środki, o sposobie zaprowadzenia szkoły planem wzorowym przypisane, przeto, jeżeli z przyczyny zaniedbanego użycia tychże środków kwalifikowana dziatwa szkołę zaniedba, cała wina i surowa odpowiedzialność na względnego duchownika spadnie.

3-o. Wyż namieniony wykaz ma być każdego miesiąca de novo urządzony w swych rubrykach podług danej przetem informacji dopełniony i w aktach szkolnych pełnie zachowany, a to tem końcem, ażeby podług miesięcznych wykazów rzetelne, półroczne tabelle do dominium i do względnego urzędu szkół dozornego mogły być urządzone. Szczególne wykazy miesięczne podczas wizyty szkolney mają być przedłożone.

4-o. Porządek szkolno-manipulacyjny do dalszego w tej mierze rozporządzenia konsystorskiego ma się [ten] sam zachować, który jest planem wzorowym przepisany.

5-o. Nauka szkolna ma się dziać w swych przedmiotach podług tu załączonego podziału godzin tak iednak, aby w tym kursie starsze dzieci oboiey płci przed południem 3 godziny, to jest od 8 do 11, młodsze zaś po południu 2 godziny od 2 do 4 godziny do szkoły chodzili.

Przez starsze dzieci rozumi się tu 1 oddział tych dzieci, które iuż pewne początki nauki szkolney mają; przez młodsze zaś 2 oddział rozumieją się dzieci, które pierwsze początki biorą, a zarazem i te, co dopiero do szkoły zaprowadzone będą. Zrobienie oddziałów poleca się w tem początkowym razie roztropności duszstarowników za zgodnym porozumieniem się z nauczycielami, którzy te dzieci kształcili.

6-o. Akta szkolne, a nayszczególniej protokoł rozporządzeń szkolnych osobny i protokoł odebranych z urzędu powiatowego drukowanych pism i książek szkolnych, odtąd ma być utrzymywany.

Nahorcie dnia 31 sierpnia 818.

21. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818.*

Exemplarze katechizmu małego i powinności poddanych ku monarsze dla szkół narodowych powiatu tuteyszego od jw. konsystorza nadesłane wielebnościom waszym stosownie do ilości dziatwy do szkoły chodzącej tym końcem kommuni-kuie się, ażeby każdy podług tu załączonego wykazu do swey szkoły przeznaczone exemplarze odebrał, takowe dzieciom, które iuż początki czytania z gramatyki powzięły, doręczył i one podług tych przepisanyim porządkiem w oznaczonym czasie kształcił. Poiedyncze exemplarze tak katechizmu małego, iakoteż i powinności poddanych ku monarsze kosztuią po 15 xr.

Doręczone exemplarze imcixx. bezpośrednio szkół dozorey w protokole przyiemu pism drukowanych szkolnych tym końcem urządzone pod datą doręczenia zapiszą, takowe dzieciom rozdada i wyż wyszczególnioną ilość pieniężną w oznaczonym czasie od stron odebrawszy do urzędu powiatowo-dozorczego podług protokołu za odebranyim kwitem złożą.

Ponieważ niektóre pozniy zaprowadzone szkoły, tudzież dawniejsze, które świeżo dziatwę w przybytku dostały, tabell bukwarecznych i tabell do składni drukowanych potrzebować będą, a za tym po odebraniu tych za okazaną konsygnacyą tu niezwłocznie udać się maia.

Załączone exemplarze po odebraniu tyczących się podług wykazu za recepisem odsyłane bydź maia, w którym recepisie powinny bydź oznaczone sztuki, wiele kto takowych ogółem odebrał.

Nahorce dnia 7 września 818.

22. *Обіжник деканату із вказівками, як поступати, коли шкільні будинки мали, або де їх і топлива нема. 18 надоліста 1818.*

Ponieważ po niektórych mieyscach dekanatu tuteyszego domy szkolne nader szczupłe i nie mogące dziatwy do szkoły chodzącej umieścić znajduia się, po innych zaś żadnych нема, tudzież poniekąd brak opału kontynuowaniu i rozszerzeniu zaprowadzoney nauki szkolney tamą się staią i przeto zaradzaiać temu niedostatkwowi do dalszego rządowego w tey

mierze rozrządzenia stanowi się, co następujące, ażeby 1-o. W tych mieyscach, gdzie się szkółki szczupłe i liczbie dziatwy do szkoły chodzącej nieodpowiadające znajdują, na potrzebnym iednak ogrzaniu onych nie zbywa, dziatwa szkolna na poddziały tak uregulowaną była, iżby ieden oddział przed południem, drugi zaś po południu do szkoły zgromadzał się. Jeżeliby zaś od tych dwóch oddziałów ieszcze co dziatwy zbywało, tedy i trzeci oddział uregulowany iz zrana lub po południu na pewną godzinę w domu szkolnym dla powzięcia nauki umieszczone bydź ma. Rozumi się przez się, że oddziały nie podług wieku lub wzrostu, lecz podług pilności, pojęcia i postępów dziatwy urządzone w obrębach pilności i karności szkolney utrzymywane bydź powinny. 2-o. Ażeby tam, gdzie żadnego domu szkolnego niema, naięcie zaś prywatnego wygodnego domu na tymczasową szkołę trudnym by było, tudzież gdzieby o opatrzenie i opalenie domu szkolnego niepokonana trudność ze strony gromad i gruntowych zwierzchności zachodziła, w tym przypadku bez żadnego względu szkoła kolejna ustanowioną była w ten sposób, iżby dla przykładu dwa lub trzy dnie do domu parocha pomimo wszelkiej subiekcy, gdyż tu idzie o dobro powszechne, potym zaś do innych wygodniejszych domów tych rodziców, których dzieci do szkoły przyznaczone są lub aktu chodzą, dziatwa na naukę zgromadzała się. Będzie to wprawdzie z subiekcyą dla wszystkich stron, lecz w tak nagłej potrzebie innego środka obmyślić nie można; gdzieby iednak skuteczniey temu niedostatkowi zaradzone bydź mogło, nie zbrania się.

Idzie tu nayszczególniey o czas i okoliczności, które temu dobroczynnemu dziełu sprzyiają, pomyślność bowiem tego od naszey niesfatygowaney troskliwości, nieustającej gorliwości i czynnego przy wytrwałey cierpliwości, współdziałaniu wielce zależy, przeciwnie zaś oziębłość, gnusność, sprzyianie lekomyślnym i bezgruntownym zasadam, zniszczenie tego zbawiennego dzieła za zamiar mającym, przyspieszyłyby nam nieodpłakaną szkodę i niewynagrodzoną odpowiedzialność. Przeto przy wzajemney miłości braterskiej imieniem wysokich rządów i naczelney naszey władzy wielebnych waszych proszę, obliguję i oraz zalecam, byście zbawiennemu temu obowiązkowi z powołania naszego na nas włożonemu wyż

określonym lub dogodniejszym iakowym sposobem zadość uczynić starali się, w przeciwnym bowiem razie [przy] wizycie szkolney odkryta oziębłość, gnusność i nieczynność bez żadnego względu i exkuzy w protokole wizytacyinym zanotowaną i naczelney zwerchności szkolney przedłożoną bydź musi.

W Nahorcach dnia 18-tego listopada 818.

23. Обіжник деканату про сумний вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819.

Z wizyty szkolney w miesiącu marcu r. b. w połowie dekanatu przedsięwziętey widocznie okazało się, że szczęśliwie zaprowadzone szkoły parafialne przez oziębłość, nieczułość i zaniedbanie instrukcyi przepisów i rozporządzeń szkolnych niektórych dusz starowników, oraz bezpośrednich dozorców, tudzież diaków i nauczycielów z urostu spadaią i prawie do schyłku się zbliżają. Spostrzeżone, w protokoł wizytacyiny wciągnione defekta są następujące:

1-o. W niektórych przepisany i powagą jw. konsystorza zaakceptowany plan wzorowy co do porządku i czasu nietylko, że się nie zachowuie, ale nawet się nie znajduie. 2-o. Niektórzy dusz starownicy na jednym lub drugim zaleceniu, upomieniu i mniey czułym zachęcaniu parafianów, aby dzieci do szkoły posyłali, zaprzestają, czulszych, planem wzorowym przepisauych środków nie używają, a tak albo całkiem pomocy dominikalney w tey mierze dopraszać się zaniedbują i opieszających w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodziców nie donoszą, albo przerzeczoney na swe podanie pomocy używać nie chcą. 3-o. Wykazu dziatwy oboygą płci do szkoły zaprowadzoney podług obwieszzonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału VII. §. 13 urządzonego nie okazali. 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącej podług ilości wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego podług zalecenia de d. 15 juli 818 do liczby 7-mey ztąd wydanego nie przedłożyli. 5-o. Z tych mieysc, w których ani perswazją, ani oświeceniem, ni też pomocą dominium zamiaru swego dopiąć nie mogą, o skuteczne wsparcie przez urząd powiatowo-szkolny do c. k. urzędu cyrkularnego nie udaią się. 6-o. (пропущене). 7-o. Z odprawioney [сповідн] w pięciuznaczonych

terminach kartkami imion dzieci wykazać się nie mogli. 8-o. W niektórych miejscach protokoły szkolne niedbale napisane, mylnie, z innymi rozporządzeniami pomieszane przekładali, a w niektórych nawet żadnych nie okazali.

Zapobiegając wreszcie temu nieporządkowi naysurowey zaleca się dozorcóm tych szkół, w których wyszczególnione defekta znajduią się, ażeby one iak nayrychley poprawić starali się, gdyż w przeciwnym razie ściagną na siebie niełaske jw. konsystorza, położą tamę dalszey swey promocyi i nie uydą kar ustawami i zarządzeniami szkolnemi wymierzonych.

Nahorce dnia 10 maja 819.

24. Обіжник деканату домагаєть ся свідоцтв про моральність, здібність і сповнюванє обовязків дяко-учителїв. 24 мая 1819.

Stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney potrzebno iest urzędowi powiatowemu wiadomość o persystencyi nauczycielów czyli diaków, ich moralności i zdolności do pełnienia obowiązków nauczycielstwa szkolnego. Dla przekonania się o pobycie wzmiankowanych diaków i o własnościach do sprawowania urzędu nauczycielstwa nieuchronnie potrzebnych naznacza się termin na dzień 1-go czerwca rb. na godzinę 2 po południu. Przeto poleca się wwxx. dozorcóm szkół parafialnych, ażeby względnych swych diaków zaświadczeniami zaopatrzonych na wspomiany termin do Nahorec nieuchybnie wyprawili, w przeciwnym razie, któryby się temu rozkazowi powodować nie chciał, podpadnie nocie nieposłuszeństwa i niemiley rekomendacyi do wyzszej instancyi szkolney. W której zaś parafyi żadnego dotąd diaka niema, o tym relacyę exofficio do urzędu powiatowego należy zrobić.

Nahorce die 24 maji 819.

25. Обіжник деканату назначає реченець шкільної візитації і вказує відповідні догаганя. 6 липня 1819.

Tyczącym się wwxx. parochom, kooperatorom, a oraz bezpośrednim szkół parochialnych dozorcóm czyni się wiadomo, że wizyta szkolna w połowie dekanatu, w której ieszcze odprawiona nie była, dnia 19 juli rb. od Żółtaniec rozpocząc

się ma. Wizyta ta podług naywyższych, świeżych rozporządzeń szkolnych bardzo ściśle przedsięwziętą być powinna; nadewszystko dociekano będzie, czyli parochowie i kooperatorowie stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney, zarządzeń konsystorskich i approbowanego ztąd wydanego planu wzorowego szczerze do dzieła szkolnego przychyliły się. Udaromione będą wycieczki tych, którzy ochraniać się zechcą tym, że w cerkwi ludowi parochialnemu dzieło szkolne zalecali i dzieci do szkoły posyłać nakazywali, ieżeli tylko polityczną ustawą szkolną y planem wzorowym przepisanych środków nie używali i tym się wynieść nie usilują. Ostrzega się przeto, by każdy dusz starownik, osobliwie zaś ci, którzy nieporównanie mniejszą z rokiem przeszłym liczbę dziei oboiey płci do szkoły chodzących mają, wywody słuszne i rzetelne do zadyktowania w protokoł szkolny na pogotowiu mieli, gdyż w przeciwnym razie wina odpowiedzialności na nich samych spadnie. Do tej wizyty ma każdy dusz starownik za daną sobie pewną wiadomością od wizytatora szkół stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału 20 §. 6 dominikalnego officialistę i wujta, oprócz tego kilka ludzi z gromady (pod naznaczonym w powyszym § strofem, który za odesłaniem protokołu do c. k. wysokich rządów krajowych nieuchybnie na nie przytomnych nastąpiłby) wezwać i wszystko w przepisany porządku na pogotowiu mieć. Ww. imci xx. dusz starownicy, w których szkołach wizyta szkolna iuż w przeszłym półroczu odprawiła się, niechay sobie nie tuszą uchybieniem zapadłej ostrości nowych naywyższych przepisów względem przedsięwzięcia wizyty szkolney i albowiem w tej mierze zarequirowani dowodnie z załączeniem pewnych allegatów o stanie swych szkół legitimować się będą musieli. Należy przeto usilnie czuwać na utrzymowanie i pomnożenie dzieła szkolnego.

Nahorce die 6-te julii 819.

26. *Обіжник деканату про приготования до нового шкільного року. 26 серпня 1819.*

WWJX. bezpośrednym dozorcóm szkół parafialnych dekanatu r. g: kulikowskiego. Ponieważ 5-o tygodniowe. wakacie, które podług rozdziału 3-o aprobowanego planu wzoro-

wego dla szkół parafialnych dekanatu tutejszego przepisane-
go już z dniem 5-o września rb. kończą się, przeto dnia 6-o
września rb. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się po-
winny. W celu skutecznego zaprowadzenia i dawnych zapro-
wadzonych szkół parafialnych pomnożenie wwxx. bezpośredni
szkół dozorecy mają zachować to, co następuje:

1-o. W poprzedzającą niedzielę, to iest 5-o września rb. każdy dusz starownik katalog dzieci oboiey płci podług wy-
kazu tegorocznego od lat 6 do 12 do zwiedzania szkoły kwalifi-
kowanych, iako też i tych, co dopiero oną zaczynać mają, należycie podług wydanej ztąd w roku przeszłym informacyi
po imieniu i przezwisku urządziwszy po ukończonym nabo-
żenstwie ludowi parafialnemu, a mianowicie rodzicom i krew-
nym kwalifikowanych dzieci za poprzedniczą stosowną naukę
o dobrym wychowaniu dzieci przeczyta i do pilnego posyłania
do szkoły wyszczególnych dzieci rodziców i krewnych ze źró-
deł powodowania się woli Bożey, rozkazów rządów i własnego
dobra dzieci i rodziców, tudzież z sprzeciwia się Bożey i mo-
narchy woli, a przeto zaniedbania własnego dobra, a nareszcie
z nieuchybnie sciągnionej na się nagany zachęci i pobudzi.

2-o. Wyż zmiankowany katalog dziatwy oboiey płci do
szkoły kwalifikowanej po zrobionym ogłoszeniu w cerkwi za-
raz do zwierzchności grontowey z stosowną relacją o dopeł-
nieniu tego, czego naywyższe przepisy i postanowienia szkol-
ne pomnożeniu i rozszyrzeniu dzieła szkolnego od dusz sta-
rowników wymagaia, z uprzejmym przepomnieniem się o prze-
pisaną polityczną ustawą szkolną skuteczną pomoc posyłaniu
dzieci do szkoły odeszle.

1-o. Dla ulżenia fatygi bezpośrednych szkół dozorców
w relacyonowaniu o dzieciach zwiedzanie szkoły zaniedbuią-
cych, dla uchilenia się od częstych narażeń grontowym zwierz-
chnościom i przełożonym gromad, a przeto do uniknienia
wszelkiego w tey mierze nieporządku będzie wkrótce stosow-
nie do przepisów pol. ust. szkol. ztąd odezwa od wszystkich
jurisdykcyonów dominikalnych obwód tutejszych szkół stano-
wiających zrobiona, ażeby z 2-ch lub 3-ch kandydatów od dusz
starowników względnym dominiom proponowanych ieden nay-
zaufanszy na dozorcę szkolnego obrany i umocowany był,
którego obowiązkiem będzie niedbałe rozpustne dzieci do szkoły

napędzać i o posyłaniu do szkoły swych dzieci opieszających rodziców do dusz starowników, a przez tych podług okoliczności do zwierzchności gruntowych donosić.

4-o. Z okazji niniejszego postanowienia będą obowiązani dusz starownicy za danym sobie ztąd powtornym obwieśczeniem 2-ch lub 3-ch obyczajnych, pobożnych i do sprawowania tego obowiązku szykownych ludzi za kandydatów na dozorców szkolnych względnym jurisdikcyom dominikalnym proponować y od tych dopraszać się o zapewnienie, na piśmie dane, którego z tych za dozorcę oznawać, od zleconych mu obowiązków używać mają. Gdzie więcej wsi do iedney szkoły są inkorporowane, tam z każdej osobny dozorca szkoły powinien być obrany.

5-o. Przed zaczęciem szkół mają wszystkie dzieci spowiedź ś. za danemi i potym znow odebranemi i w aktach szkolnych pilnie zachowanemi kartkami odprawić, co 5 razy do roku w przepisanych terminach zachować należy.

6-o. Porządek szkolno - ekonomiczny, szkolno - manipulatoryny i szkolno - policyny podług wydanego planu wzorowego, tudzież podział co do przedmiotów nauki i co do czasu ma się tak zachować, który w roku przeszłym kurendą pod dniem 31-go sierpnia do lic. 13 ztąd w dekanat wysłaną z załączonym wzorem podziału godzin w języku oyczystym przepisany był.

7-o. Porządne utrzymywanie aktów szkolnych, iako to protokołu rozporządzeń szkol., protokołu przyjemu i wydatku książek i pisowni szkolnych, rocznego wykazu dzieci oboiey płci od lat 6 do 12 do szkoły kwalifikowanych, miesięcznych wykazów pilności, tudzież wykazów półrocznych o stanie szkół parafialnych, nareszcie wykazow popisu dziatwy na examinach i kartek, zapewniających w 5-ciu przepisanych terminach odprawioney spowiedzi szkolney, iak naytroskliwszey pilności ww. imci xx. dozorców szkół parafialnych poleca się.

Nahorce die 26 augusti 819.

27. Обійщик деканату подає вказівки як виготовлювати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819.

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia ekstraktów o stanie szkół parafialnych każdego roku 2 razy z koń-

cem marca i września od każdego parocha i kooperatora podawać się mających pod dniem 19-o kwietnia 817 do liczby 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd pod 14 lipca 817 do lic. 30 w dekanacie oryginalnie z załączonym wzorem i potrzebną informacją, zaleca się, co następuje, ażeby 1-o. Każdy dusz starownik takowy ekstrakt podług wiadomego formularza za drugie półrocze 819 r. należycie urządził. 2-o. Rubryki 3, 4-te, gdzie iest napisane imie nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaje, z powodów, że ieszcze takowych nie mamy, oznaczył, reszta zaś wszystkie rubryki stosownie do napisów dopełnił. 3-o. Z tych ekstraktów podwójnie na arkuszu całym urządzonych ieden w swoich aktach szkolnych zostawił, drugi zaś do urzędu szkół powiatowo-dozorczego na powyższy termin, to iest na 21 września rb. bezzawodnie przysłał.

Ponieważ z tych wykazów ma się urządzić i przez jw. konsystorz wysokim c. k. rządóm krajowym przedłożyć summaryczny wykaz o stanie szkół parafialnych, z którego zdolność, pilność i gorliwość w pomnożeniu dzieła szkolnego szczególnych dusz starowników oczewiście się okaże, przeto przypomina się wielebnościom waszym świeżo ztąd wysłaną odezwę zaczęcie szkół w r. t. obwieszczaiącą i sposób zaprowadzenia i pomnożenia zaprowadzonych wskazującą, gdyż z rubryk porównywiających rok terazniejszy z przeszłym, gdy się w roku terazniejszym okaże mniej uczniów, iak w przeszłym, będzie to dowodem oziębłości pilności i troskliwości dusz starowników.

Nahorec dnia 30 sierpnia 819.

28. *Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819.*
(Диви стор. 59).

29. *Обіжник деканату про посилення дяків на інструкцію до Нагоречь. 1 грудня 1819.*

Pod dniem 9. września rb. do liczby 21 wszystkim bezpośrednim dozorcóm obwodu tutejszego czule ztąd polecono było, ażeby swych diaków, a oraz tymczasowych nauczycielów parochialney dziatwy szkolney każdego miesiąca po dwa razy, to iest 15 i 30 do Nahorec na instrukcyę posyłałi. Polecenie to dotychczas po większej części zaniedbane w dwoia-

E X T R A K T
o stanie szkół na rok 1819.

Nazwisko miysca, w którym szkoła się znajduje	Imię parocha	Imię nauczyciela	Jego piłność, zdolność, obyczaje, sposób postę- powania z młodzieżą	Nazwisko tymczasowe- go pomocnika lub diaka	Jego zdolność, piłność, obyczaje	W tej para- fii uczy dzie- ci paroch			Liczba dzie- ci do szkół zdolnych	Liczba do- szkół chodzących	Z tych cho- dzi do szkół			W porówna- niu z rokiem przeszłym		Dzieci uczą się			Przedmioty nauki				Osoby, które szczególnie około sokoly zastużyli się		
						same	z pomocą diaka lub innego po- mownika	pełno			czasem	niegdą	wiecey	mniej	w szkole	oddzielney	w domu parocha	w innym domu	czytanie elementarza	katechizmu	pisania	rachunki			
Zoltance	Bas. Bionski	—	—	Piotr Mandrycki, diak	srednie	1	1	—	57	40	6	20	20	16	—	—	1	—	—	—	1	1	1	1	

kie mniemanie urząd powiatowo-dozorczy wprawia, że 1-o. albo względem bezpośredni szkół dozorczy o tym zaleceniu zapomnieli, 2-o. że diacy i tymczasowi nauczyciele w tej mierze powodować się im nie chcą. Pierwszy przypadek zwraca się do własnego powołania licznych w tej mierze rozporządzeń jw. konsystorza i do zaufania w ww. imci xx. bezpośrednich dozorcach położonego; drugi zaś do użycia czułych środków przeciw krnobrny, opieszalym i nieposłusznym diakom i nauczycielom. Przeto stanowi się, ażeby 1-o. Ichność xx. względnych szkół dozorczy swym diakom i nauczycielom powyższe terminu instrukcyjne wcześniej przypominali. 2-o. O ich niemożności fizycznej dobrze się przekonali i przyczyny tej w protokole szkolnym rzetelnie zanotowali, że diak lub nauczyciel NN. dla słabości lub dla pewnej i niezwłocznej czynności parafialnej, lub wreszcie dla uporu i nieposłuszeństwa dnia 15 y 30 miesiąca NN. roku NN. na instrukcję do Nahorec udać się nie mógł lub nie chciał, ażeby nareszcie 3-o. W tym ich wcześniej przestrzegali, że każda niebytność na instrukcyi, na ważnej przyczynie nie fundująca się, i iedyne tylko z uporu i opieszłości pochodząca wzięciem pewnej części ich właściwych dochodów na fundusz ubogiej dziatwy względnej szkoły ukarany będzie. Niniejsze postanowienie zaufanej troskliwości wwimci xx. parochów szkół parafialnych dozorców poleca się.

W Nahorecach dnia 1 grudnia 819.

30. *Обіжник деканату приказує навчати дітей письма в руській і польській мові. 7 грудня 1819.*

Wysokie c. k. rządy krajowe życzą sobie, ażeby dziatwa obrządku naszego także pisać po rusku i po polsku uczyła się; z tych powodów poleciły też w. c. k. rządy krajowe jw. konsystorzowi, ażeby im corocznie pożądanę rękopisma z podpisaniem imienia i przezwiska piszącego ucznia, tudzież z zażwierdzeniem miejscowego dusz starownika przez konsystorz przesyłane były. Powodując się podpisany tej wysokiej woli one wwimci xx. dozorcóm poleca, a oraz zaleca, ażeby swą dziatwę szkolną nie tylko czytać, lecz i pisać uczyli. Przeto spodziewa się po troskliwości y gorliwości niektórych imci

xx. szkół dozorców, że mu takowe rękopisma podczas szczęśliwie rozpocząć się mającej tegoroczney wizyty szkolney przedłożyć usiłują.

W Nahorcach d. 7 grudnia 1819.

31. *Права й обовязки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820.*

Kontrakt dla diaków Żółtanieckich, mocą którego z iedney strony z w. imci x. Błońskim, parochem r. g. Żółtanieckim, z drugiej strony z prowizorami cerkiewnymi y urzędnikami wiejskimi, a zaś z trzeciej N. N. stanęła dobrowolna ugoda, a to w ten sposób: Strony wyrażone przyimuję N. N. za diaka do cerkwi NN z wyrażonemi kondycyami:

1-0. NN. ma się pobożnie, przychilnie i iak nayuczciwey, co się tyczy nabożeństw cerkiewnych i innych do cerkwi należących, sprawować i te nayuczciwey wypełniać, a to za radą w. imci x. Błońskiego, proboszcza mieyscowego, a w niedopełnieniu tych obowiązków w każdym razie oddalonym zostanie od służby diakowskiej bez najmieyszey zapłaty.

2-0. NN. ma się z gromadą, urzędnikami i z każdym człowiekiem iak nayuczciwey, naygrzeczney i obyczajnie, bez najmnieyszey pychi i noty na siebie mający, sprawować i obchodzić, inaczey w niedotrzymaniu tegoż od służby oddalonym zostanie.

3-0. NN. ma się powodować podług woli i rozkazów w. imci x. proboszcza Błońskiego, parocha Żółtanieckiego, co moment ma być na zawołaniu, co tylko wypadnie tyżącego się do obowiązków służby yego i to z naywięszym uszanowaniem y uczciwością ku osobie nad sobą przełożoney, inaczey w niedopełnieniu czego od służby bezpłatnie oddalonym będzie.

5-0. NN. za dopełnienie wyżej wyrażonych punktów potrzebnych, tak cerkiewnych, iako też i od swego przełożonego rozkazów, ma wyznaczoną od gromady Żółtanieckiej podług patentu monarchicznego rocznych iego należytości i to będzie ani mniey, ani więcey pobierać, tym sposobem iak się tu wypisuje za usługi cerkiewne diakowskie, a to z tym dodatkiem, ieżeli by w czym przestąpił lub nie dopełnił powyszych warunków, od wszystkiego odpadnie i wynadgrodzonym nie będzie.

Za rok 820 temuż za diakowstwo:

1-o. Roczego od każdego gospodarza xr. 3. 2-o. Za czytanie Psalterzy nad umarłym starym x. 45. 3-o. Za pogrzeb z podzwonnym xr. 45. 4-o. Za parastasa 6 rocznych wiele będzie pierogów po xr. 3. droższych, czasem i tańszych po xr. 2. 5-o. Parastas prywatny z pierogami xr. 12 iak czas droższy. 6-o. Msza święta żałobna xr. 6. 7-o. Świętecznego z cerkiewney kassy xr. 18. 8-o. Od krztu dziecka wiele będzie kumów po xr. 1. 9-o. Wody święcenie x. 6. 10-o. Oley święty xr. 3. 11-o. Kolendy podczas Bożego Narodzenia po iednym pierogu i xr. 1. 12-o. Za czytanie 110 hramot wielkopostnych po g. x. 3. 13-o. Za chleb wielkopostny w piątku wiele będzie po xr. 3. 14-o. Za mały pogrzeb po xr. 6. 15-o. Podczas praznika rocznego pierogów trzecią część z parastasu wziąć ma. 16-o. Podczas Wielkanocy od każdego gospodarza iay parę. 17-o. We czwartek wielki przed Wielkanocą z parastasu pierogów wziąć ma po xr. 3, wiele mieć będzie. 18-o. Piotrowszczyzny syr i masło na świętego Piotra i Pawła część 3.

Punkt 5. NN. obowiązkiem będzie dzieci podług dobrowolney ugody między powyszemi stronami za wyznaczoną sobie pensyą i ordynaryą uczyć, a to w ten sposób, podług wydanych książek od jw. konsystorza po rusku i po polsku i iakie tylko reguły są i nadeyść mogą, a to obyczajnie, uczciwie i iak naydoskonaley edukować i ćwiczyć dzieci, tak czytać, iako i pisać, toż samo dobrze rachować przyrzeka i obowiązuie się. NN., iezeli który z dzieci podług ustaw iuż wydoskonálny będzie examen przed powyszym przełożonym odprawi i za wydoskonálnego uznanym będzie, natenczas ma temuż NN. dać attestat za approbatą w. imci x. Błońskiego, proboszcza Żółtanieckiego, że iuż tenże wyznaczone książki skończył, które mu oznaczone były, a za tę jego fatygę ma temuż student złożyć ryński ww., a to podług dobrowoley umowy i ugody, oprócz tu wyznaczoney ordynaryi korcy 3, a to iest: żyta korzec 1, jęczmienia korzec 1, owsa korzec 1. Pensyi roczney złotych ryńskich 48 ww., iednakże z temi warunkami, iezeli będzie dobrze dzieci pilnował, wydoskonalał i promował do dalszych szkół, a inaczey w niedopełnieniu tych warunków, iak by się przy examinie źle okazało, nie

tylko oddalonym zostanie, ale i najmnieyszey nagrody nie otrzyma.

Na to wszystko strona z stronami powyszemi, nie umieją pisać przez znak krzyża ś. podpisują się.

Dnia 21 Maja 820 roku. B. Błoński, paroch Żolt. mp. Daniło Hupało, wójt + Далі йдуть підписи трьох присяжних, двох провізорів, двох домініяльних представників і трьох з громади.

32. Методика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ русскихъ сельскихъ.

§. I. О познанію писменъ.

1. Учитель долженъ знати, како они буквы все въ алфавитѣ табличномъ едни по другихъ слѣдуютъ, великимъ и добрымъ почеркомъ на таблицы черной написать и дѣтемъ показати.

2. Начинаетъ обученіе отъ буквъ самогласныхъ, по самогласныхъ слѣдуютъ прости, послѣ согласніи, на конецъ доегласніи, сложеніи.

3. Каждую букву предъ очима дѣтей учитель пишетъ и чисто выговариваетъ, а дѣти уважаютъ и по единой голосно выговариваютъ, да о чистомъ выговорѣ увѣритися можно и погрѣшности того самого исправить.

4. Все буквы, яко то к, т, м, ф, х, ц, ш, щ, ѳ, называемые твердые и удвоенные, самогласные яко единственные, б, л, д, ж, з, мягкие нераздѣльные — однимъ отвореніемъ устенъ выговариваются.

5. Въ каждомъ времени обученія двѣ, а наиболше три буквы придаются и тѣи все написаны на таблицы стояти, въ ближайшомъ времени обученія повтарятися имѣютъ.

6. При повторенію велитъ учитель себѣ буквы по опредѣленномъ порядку именовати для того, дабы ученики гласу на память не училися, кромѣ тѣхъ самыхъ знаковъ познавающе.

7. Буквы, которіи видомъ своимъ или гласомъ едни по другихъ себѣ подобни суть, пишетъ учитель една при

другой на таблицы, дѣлаеть ранзствіе во изображеніи или гласѣ, особливо внимаая, и велить также едную по другой часто и виразно виговоривати, дабы той самой видѣ и гласѣ дѣтемъ глубше въ память вкоренился, по видѣ едніи другимъ подобни суть напр. е, с, ш, т, у, о, и прочіи.

8. Скоро токмо ученики буквы на таблицы школьной познали и добрѣ виговоривають, возбужденны будутъ тѣи саміи въ алфавитѣ букварномъ изыскивати, учитель, который около нихъ ходить и смотрить, сказочкою показуя.

9. Дабы ученикомъ начинающимъ ся учить познаніе буквѣ въ алфавитѣ улегчено было, тогда первіе великые, послѣ малые и хорошые тонкые на таблицы писатися будутъ.

10. Дабы себе учитель искусилъ, что ученики кажде буквы скоро познали, употребляеть отмѣни буквѣ, учитель велить съ единой буквы инную ставити, когда онъ различныя черти измазуеть или приставляеть.

11. Скоро каковую букву согласную познали, можетъ ихъ просити тую самую съ самогласными виговоривати, коимъ приуготовленіе съ повтореніемъ до складовъ связано будетъ.

12. До согласныхъ, коихъ имя самогласною кончится, самогласные прежде поставлены будутъ, прочіи отставлены, слѣдователно самогласніи нѣкогда прежде, нѣкогда по согласныхъ положенни, дабы ученія слоговъ на память устереглися.

13. Ежели дѣти въ томъ способѣ такихъ печатаныхъ буквѣ научилися, тогда принимаютъ букварь въ руки и по обученіи тѣхъ самихъ въ складованію упражняются, ежели уже до слоговъ пришли, которіи великими буквами печатаными начали, то ежели время есть, имъ тые приставаются.

14. До того употребляеть себѣ учитель алфавитной, складаной таблицы, на которой великіе буквы при малихъ въ алфавитномъ порядку стоятъ, говоритъ онъ, что великые буквы равно такъ називаются, яко малые, велить онъ ученикомъ прилѣжно смотрѣти, именовати, въ буквари изыскивати и себѣ показывати.

15. Такжеже равно тѣмъ способомъ дѣтемъ малые и великие, рускіи и полскіи и печатаные буквы показуются, обаче не прежде, токмо якъ потребно есть, букварь порядочно читаючи, яко различные печатаніи способности едины по другихъ слѣдуютъ, перве дѣтей до иннаго нового способу не приводитъ, пока оны по преждающихъ изрядно и хорошо читати не будутъ.

§. II. О складиванію.

1. Ежели ученики малые рускые и полскые печатаные буквы скоро познали и помянутомъ способомъ до складиванія приготовили ся, тогда ихъ до складиванія буквъ и сложной таблицы въ букварь приводитъ; первые слоги пишетъ учитель на таблицы печатаними буквами, учить учениковъ согласную и самогласную купно виговоривати, и ежели бы не могли, съ букваря складиваютъ.

2. Учитель имѣеть уважати, дабы каждая буква не токмо единственная, но также при виговоренію слоговъ свойственный свой гласъ удерживала, напримѣръ: б-е бе, не бу; д-у ду, не ди.

3. Слоги со удвоенными самогласными, тые яко знаніи протяганія стоятъ, велить должае протягати, противно же самогласные, по коихъ двѣ согласные слѣдуютъ, нѣсколко скоряе остро виговоривати, дабы дѣти уже при складованію между мягкими и твердыми самогласными различія наблюдать научилися.

4. Также удерживаетъ учитель учениковъ на слогахъ, которые складивати будутъ, сказочкою показуя, дабы неученіи не заблудили и ниединого слога на память не удерживали и не виговоривали, кромѣ тѣхъ въ букварь смотрячи и познаючи.

5. То все, что ученики добрѣ складивали, велить учитель равно послѣ складивати, то есть, велить слоги виговоривати и безъ соизволенія прежде букву единственную именовати.

6. Для отмѣни велить купно нѣкогда ставячи, нѣкогда развязуючи, на память складивати; учитель говоритъ хо-ро-ше, ученикъ виговориваетъ купно хороше; учитель говоритъ образъ, ученикъ развязуетъ о-б-р-а-з-ъ образъ.

7. Єжели при складиванію рѣченія заходятъ, которыхъ значеніе не по понятію сили дѣтей идетъ, тогда на тое самое внимати будутъ, однако учитель многоглаголанія и болтанія стереччися будетъ.

8. Єжели ученики до двоихъ сложныхъ рѣченій пришли, тогда имъ долженъ предложить, что есть самогласная буква, согласная, слогъ и рѣченіе, по обученію русскимъ и полскимъ языкомъ право говорити, читати и писати имуть.

9. Правила рѣченія на слоги дѣлити, единственни въ томъ порядку предвзяти будутъ, которіи въ упражненіяхъ складиванія буквара заходить.

10. Прежде рѣченія по дѣленію, которое въ букварѣ назначено есть, складивати будутъ, послѣ на буквы внимати, до котораго правила стягаются. Учитель велитъ правилъ домислятися и говоритъ ученикомъ наконецъ, что тѣи всѣ слоги того способу каждаго раза такъ дѣлятся будутъ; приложенія правилъ чрезъ многія часи наукъ, нѣкогда чрезъ цѣлую седмицу, одной по другой учити будетъ, пока ихъ многихъ учениковъ въ заходящихъ рѣченіяхъ докладно и скоро не научитъ.

11. Равно такъ во всѣхъ слѣдующихъ правилахъ поступитъ, когда на конецъ предвзятыхъ правилъ учити будетъ, должны всѣ тихъ учиться и повтаряти, и такъ часто, дабы нѣколи не забыли и въ своей памяти въкоренили, до оконченія по порядку ученики учиться будутъ, а учитель на школьной таблицы писати.

12. Токмо единъ ученикъ складиваетъ голосно, прочіи воздерживаются, равно то самое тихо съ нимъ складивати будутъ, дабы каждый слѣдователно далѣе поступити зналъ, чимъ вниманіе наблюдено будетъ, складиваніе можетъ прилѣжнѣе разсудити, каждая погрѣшность исправится удобнѣе, нежели бы всѣ или болше купно голосно складивали, и такъ ползуетъ каждый ученикъ съ цѣлаго школьнаго времени.

13. При складиванію не изволяетъ учитель пѣнія, вопла, безмѣрнаго протяганія занебы чрезъ тые основаніе до природнаго чтенія уложено не было.

14. При складиванію и срицанію инихъ печатанихъ способовъ равно такъ, іако при рускомъ и полскомъ печатанію поступитъ, токмо съ тѣмъ различіемъ, дабы такъ управлятися могло, когда крайно до того приходитъ, дабы дѣтемъ новый способъ печатаный скоро сдѣлати можно было.

§. III. О чтенію.

1. Ближайшее приуготовленіе ко чтенію есть: Срыцаніе, что дѣти скоро срицають ѿ удобно читати будутъ.

2. Учитель начинаетъ отъ легчайшихъ единственныхъ слоговъ и поступаетъ, кромѣ того должае себе не забавляя, до двоухъ и многосложныхъ рѣченій; въ тѣхъ на тое токмо смотрѣти иматъ, дабы купно надлежитые слоги безъ приставленія виговорени были.

3. Чего той или оный слабѣйшій ученикъ читати не можетъ, то не говоритъ ему прежде, но велитъ ему складивати или, ежели есть потреба, послѣ читати.

4. Ежели ученики въ букварѣ даже до цѣлыхъ предмѣтовъ приступили, тогда учитель смотритъ на тое, дабы они не толко единственіи буквы и слоги, но и всѣ рѣченія право и плинно виговоривали. Ежели то всегда лучше идетъ, тогда удвояетъ свое уваженіе, дабы природнимъ голосомъ, который всякому ученику свойственный есть, читали, дабы они слово ѿ реченія тыхъ на слоги ѿ рѣченія полагали, на которые онъ ложити долженъ.

5. Ежели кто добрѣ чего не можетъ, то и не разумѣеть, увѣряетъ себе учитель прежде, дабы ученики то разумѣли, что они читати должни, затѣмъ можетъ онъ чрезъ намѣреные до цѣлы вопросы, примѣри, подобія, чрезъ описаніе нѣкакого невѣдомаго рѣченія помощію вѣдомыхъ рѣченій, въобще чрезъ поступокъ отъ вѣдомаго до невѣдомаго поступити.

6. Понеже такъ натурално читатися должно, яко разумніи люди говорятъ, тогда имѣетъ учитель то, что читатися будетъ, ученикомъ прежде формално показати, послѣ прочитивати, равно то самое сказуютъ или читаютъ ученики и подражаютъ учителю.

7. Учитель велитъ въ началѣ токмо нѣкоторіи стихи читати, понеже и то много учащымся труду дѣлаетъ, затѣмъ частѣ каждый ученикъ долженъ возванъ быти.

8. Токмо единъ ученикъ читаетъ голосно, прочіи читають равно то само тихо; гдѣ читающій престаеъ, слѣдовательно возванный далѣе поступити долженъ. Длятого не допускаеъ учитель, чтобы ученшіи ученики скоро читали, а слабшіи на задѣ оставались. Равно для того учащіи на слоги и рѣченія сказочною показивати должны; изъ того самаго основанія должны добріи ученики слабшыхъ на сторонѣ посадити, дабы ти, ежели слово или каковый стихъ усмотрять, отъ нихъ право употреблени были.

9. Слабшыхъ оставитъ предъ себе тѣмъ частѣ и велитъ ихъ погрѣшности ученшымъ исправляти; ежели никто прилѣжно не исправитъ, тогда прочитываеъ тую часть формально учитель доселѣ, пока ученики намѣрнаго тону право въ слуху не поймутъ. Дабы учениковъ испоучилъ что то не иначе читатися должно, припоминаеъ учитель подобныя обстоятелства своего житія и тонъ, како бы они въ томъ самомъ виражались.

10. Скоро ученики нѣкоторіи предмѣти по обученію учителя читали, о различіи знаковъ увѣдомленни будутъ, первіе о точкѣ, послѣ о запятой, полточіи, двоеточіи, о вопроса и возванія знакахъ; ти раздѣленія знаки въ первой, прочіи въ другой классѣ предвзяти будутъ; въ началѣ ученикомъ то такмо сказано будетъ, что они взглядомъ отдаленія и отмѣни гласу наблюдать имуть; ученикомъ другой класси также основанія предложени будутъ, для чего здѣ точка, тамъ двоеточіе и прочіи стояти должны; учитель пишетъ различія знаки на таблицы, велитъ въ букварѣ изыскивати и себѣ показивати. Ежели ученики знакъ и тѣхъ цѣль добрѣ познали, то о каковомъ другомъ, и такъ послѣ о прочіихъ увѣдомлени будутъ; при томъ долженъ имъ не словами изяснити, но докладно сдѣлати, на чемъ возвишеніе и зниженіе гласу зависить.

11. Ежели ученики первіе трудности въ читанію побѣдили, тогда учитель на три части смотрѣти имѣеть: первіе, дабы чтеніе до каковой болшой правости привель; второе, дабы учениковъ до вниманія на замисли

тѣхъ, что читали, привикнулъ; третье, дабы ихъ до понятія и правдъ, которіи въ части чтенія заключаются, привелъ и въкоренилъ.

12. Ко полученію того, долженъ учитель на каждый часъ науки прилѣжно приготовиться, долженъ о части чтенія прежде добрѣ помислити и себе искусити, если онъ надлежито разумѣть и если онъ знаетъ, на которое слово по взору, цѣли и сопряженію рѣчи тонъ положить ся долженъ, долженъ онъ голосно читати, на то само памята, ежели онъ на замѣренный тонъ всегда нападаетъ; долженъ то на вопросы развязати и для того ученикомъ представить; долженъ помислити себѣ, како онъ рѣченія и предметы, которыхъ ученики разумѣти не могли, чрезъ другыя рѣченія, примѣри и подобія разумно сдѣлати хотѣлъ.

13. Рѣченія тонъ въ правомъ слогѣ положить должны учащіяся особливо чрезъ упражненіе и подражаніе учителя себе привикнути доселѣ, пока каждаго раза коренныхъ слоговъ предъ слогами и по слогахъ ранствовать не научатся.

14. Учитель не долженъ читающихъ учениковъ посредѣ предмета преривати и до иного каковаго далѣе поступати велѣти, дабы ученшіи въ вниманіи на замисль читающаго не спорили ся; долженъ чрезъ вопросы учениковъ на чтенное уважати и наставати, какобы они то самое разумѣли, на конецъ велитъ имъ главизну чтеннаго въ кратцѣ издати.

15. Притчи велитъ имъ своими словами сказати, по части для повторенія и искусства, по части для упражненія годнаго. Чрезъ тое приготовленіе увидятъ ученики, куда рѣчи тонъ положить потреба, когда развѣ всегда рѣчи тонъ на тые рѣченія спадати долженъ, которіи едни съ другими взглядомъ предмета стоятъ или смыслъ предмета прилѣжнѣ назначенъ, тогда учитель особливо на тые имѣетъ внимати.

16. Ежели учитель испрашаетъ, изясняетъ или покажетъ, тогда говоритъ такъ голосно, дабы его отдаленніи ученики слышали, дабы за нимъ такъ долго слабшіи своими мислями слѣдовати въ состояніи были ученикомъ о намѣренномъ времени и потребномъ вопросѣ помислити.

17. Возбуждаетъ ихъ голосно читати и говорити, отвѣти тѣи, которіи для слабаго голоса не всѣ разумѣти могутъ, повтаряетъ самъ, дабы цѣль и полза науки погублена не была.

18. Учитель взываетъ учениковъ до чтенія и отвѣтовъ или по единому имъ вѣдомому порядку, или прежде нежели вопросы установить, дабы прочіи чуждымъ мислямъ себѣ не допушали, когда каковъ предвзятіи будетъ, но всѣ до вниманія возбуждени были.

19. Таковымъ способомъ каждаго предмѣта такъ долго учениковъ учить будетъ, пока изъ школы не виступятъ, тогда долженъ чтенія различныхъ способовъ печатанныхъ на перемѣну учить для упражненія въ читанію, рускаго и полскаго писанія кромѣ учебныхъ книгъ въ предсказиваніи писанія учениковъ такъ употреблять, дабы одному ученику письмо подложено не было. Единственные ручніи писанія не должны употреблятися, зане взаимная наука съ тѣми союза не имѣеть.

20. Также правила рѣченія на слоги дѣлать, слоги протягати ѿ заостряти должны непрестанно повтарятися, особливо когда ученики взаимъ заблудятъ. Дважды въ седмицу чтеніе съ особливымъ взглядомъ на правописаніе предвзятое будетъ, чрезъ что будетъ купно юношество въ правописанію или приготавливатися, или въ томъ упражняться.

§. IV. О хорошемъ писанію.

1. Учитель долженъ печатаный почеркъ до хорошаго писанія, кромѣ 4 до того надлежащихъ ...овъ въ рукахъ имѣти по тѣхъ самъ добръ увѣдомленъ ѿ своихъ учениковъ послѣ привель, также долженъ тые приписи имѣти, по коихъ ученики писати будутъ.

2. Возбуждаетъ дѣтей, скоро они толко нѣсколко читати могутъ, до писанія, показываетъ имъ прежде потребу и ползу съ того и возбуждаетъ въ нихъ охоту до того.

3. Опредѣляетъ день, въ которомъ они до того и подлинно отъ скоропису начатокъ чинити должны, говорить имъ для того, чимъ они одарени быти могли.

4. Начинаетъ обученіе отъ того, когда дѣтей учить, что есть простая черта, показываетъ, что есть вещь простая, первіе помощно каковой палицы или линіи, пишетъ послѣ болше простыхъ и кривыхъ чертъ на таблицы школьной, именуетъ оныя и велитъ имъ опять именовати, на конецъ пишетъ весьма долгие линіи, которіи в различномъ уложенію, нѣкогда простые, нѣкогда кривые вибѣгають, и велитъ себѣ простые въ томъ заходящие мѣломъ означивати.

5. Даетъ дѣтемъ уваженіе, когда простые черти болше или менѣе грубые суть, и самъ тые различной грубости на таблицы пишетъ, говоритъ, что грубшыя черты тѣнистыя, тончія же власовыя или овязывающыя черты называются, когда простые черты надлежито равно грубые быти могутъ или что есть единое, что тѣнистая надлежито равно грубая, власовая же надлежито равно тонкая дѣлаться можетъ; пишетъ для той причины болше таковыхъ чертъ добрѣ уложеныхъ и блудющихъ на таблицы.

6. Увѣдомляетъ учениковъ о различіи чертъ взглядомъ ихъ долготы, когда онъ опять нѣкогда власовыя, нѣкогда тѣнистыя различной долготы пишетъ.

7. Показуетъ далѣе, когда себѣ черти взглядомъ своей долготы раздѣляетъ, когда то стоящая, то поперечная лежащая находится. Показуетъ въ противномъ положенію на то, что кривое болше или менѣе кривое, на лѣвую или на правую сторону, можетъ онъ себѣ до того опять линіи или простой палицы употребити, а послѣ таковыя черти на таблицы писати; повтараетъ частѣ именованія стоящей, поперекъ лежащей, кривой, на правую и на лѣвую сторону согнутой черти, дабы дѣти себѣ тую самую припоминали.

8. Пишетъ потомъ буквы 1 числа пропису А между линіями на таблицы школьной, на прописѣ заходящыя и какъ ихъ ученики въ своихъ подчерченыхъ до писанія книжкахъ писати должны. Говоритъ и показуетъ имъ, что власовую черту концемъ острымъ, тѣнистую же широтою той самой дѣлаетъ и когда на бумагѣ оную краѣмъ, тую же широтою пера дѣлати должны.

9. По семъ полагаетъ, учащимъ 1 число пропису А, показуетъ, какъ онъ предъ нимъ лежати и также до писанія книжки и лѣвою рукою держатися должна; учить,

какъ сидѣти, перо держати и тѣмъ на бумагѣ между линиями тянути должны, показываетъ на собѣ самомъ и велить себѣ прилѣжно наблюдать. Подражаетъ также обыкновеннымъ погрѣшностямъ и показываетъ вредность тѣхъ самихъ; обыкновенные погрѣшности учащихъ ся въ писанію суть: держатся крѣпко стола или лавки, дѣлаютъ пера кратко, тиснутъ густо на бумагѣ, мачаютъ глубоко въ чернилѣ, мажутъ для того персти и бумагу, держатъ голову низко, сгибаютъ тѣло на лѣвую сторону внутрь или дѣлаютъ весма устами и лицомъ всегда смѣшныя вимисли игришніи; возбуждаетъ ихъ, дабы припису заходящихъ чертъ прилѣжно подражали, и когда тые здѣ одни съ другими сопрягаются, отдаленіе одинаго отъ другаго наблюдали.

10. Велить учащимся такъ долго числа писати, пока тѣмъ самымъ прекрасно и добрѣ подражати не будутъ.

11. Нежели имъ слѣдующіе числа предложить, должны о тѣхъ самыхъ взглядомъ заходящихъ, правыхъ чертахъ увѣдомити; тѣ суть или мало или крѣпко кривые, на правую или на лѣвую сторону согнуты съ округлости или безъ или подобно, яко простые разветвуются взглядомъ своей грубости, долготы и положенія, весма кривіи, тѣнистіи черти начинають ся тонко и кончатся тонко по обученію §. 2. Такжеже здѣ называются тонко кривіи, власовіи черти. Учитель поступаетъ въ дѣланію вѣдомости той черти такъ, яко о простыхъ чертахъ говорено было. На остатокъ пишетъ при другомъ числѣ пропису А заходящія черти и буквы на таблицы, велить припоминати, якъ тая черта съ той самой буквы составляется, полагаетъ на конецъ 2 число и до далшаго упражненія 3 число и велить такъ долго писати, пока потреба есть.

12. Поступокъ до другаго пропису В ѿ подлинно до 4 числа дѣется, если дѣти прежде на тые самыя заходящія долгие, простыя, власовыя и тѣнистыя уважали, и ихъ учить тые самыя съ кратками простими такъ яко кривыми чертами связивати, равно такъ полагаетъ имъ 5, а послѣ 6 число, по сему ихъ особено учить, дабы долгие, мало кривые, власовыя и тѣнистыя черти при конци частѣе округлыя были.

13. Число 3 пропису С бываетъ каждаго времени и разу положено, дабы дѣти почасті въ тѣхъ увѣдомлени основательныхъ чертахъ еще болше упражняли ся, почасті дабы буквы различныя связывали и цифрами писати учили ся.

14. Учитель показываетъ далѣе великіе скорописныя буквы писати, при коихъ онъ двойкые, кривые или странѣйшыя черти на таблицы показываетъ изъ тѣхъ въ связанію съ прочими основательными чертами буквы составляетъ, числа 10 и 11 4 пропису D полагаетъ для упражненія.

15. Число 12 того самаго взглядомъ вѣдомаго дѣланія главной черти по обученію 4 представляетъ; ежели то дѣтается, то дѣти въ подражанію того, яко и 13 числѣ упражняются. Числа 14 употребляетъ до того, дабы дѣти нѣкоторые большыя буквы въ разномъ въ обще принятомъ художествѣ и способѣ дѣлали, и 15, дабы всѣхъ въ предъ заходящихъ прописахъ предвзятые буквы въ маломъ писанія способѣ писати училися. Прописи D и E весьма прилѣжно писати должны, дабы они себѣ образъ большыхъ буквъ глубоко въ память вкоренили.

16. Въобще дѣти должны приведены быти каждаго времени до памятанія, како буквы съ другими связуются, гдѣ и каковымъ способомъ съ другими сопрягаются или тое сопряженіе угловое или круглое есть, гдѣ они пересѣкаются, гдѣ и при каковой буквѣ надлежитые черти или точки находится должны и прочіи.

17. При тѣхъ учить правилъ пропорціи взглядомъ долготы, широты и отдаленія буквъ, рѣченій и стиховъ на таблицы такъ, яко и на бумагѣ познавали и прикладывалися.

18. Дабы дѣти въ скорописѣ яко наиболѣе потребнѣйшомъ належито упражняли ся и разомъ привикали, чтобы тыя самыя великія и малыя писали, полагаетъ имъ учитель прописи F, G, H, I, K и L, стосуется въ той до прилѣжности и поступу дѣтей, употребляетъ затѣмъ обстоятельства имъ въ писанію потребную обмѣну сдѣлати, а они правила писанія, которыя въ тѣхъ прописахъ яко матерія заходятъ, уважати, омѣтеть ихъ писанія послѣ разсуждати, исправляти и правила самыя въ памяти глубоко вкореняти.

19. Ежели дѣти уже добрѣ скорописомъ писати могутъ, должны до какового иного способу писанія или до рускаго или до канцелярійнаго приклатися, учитель долженъ прежде помислити, которое съ тѣхъ обоихъ своихъ учениковъ потребнѣе и полезнѣе быти можетъ. Ежели обоихъ способовъ писанія учиться будутъ, то отъ рускаго начатокъ чинити имутъ въ начальныхъ, главныхъ школахъ отъ рускаго въ II классѣ, въ II половинѣ годовой начатокъ чинити, отъ канцелярійнаго писанія въ III классѣ половинѣ годовой II ломанаго въ IV классѣ учити будетъ.

20. Взглядомъ обученія до единого или до другаго того писанія способа поступаетъ такъ, како въ скорописѣ показано было, равно то чинитъ взглядомъ ломанаго писанія, если нѣкоторіи ученики особенное приложение до хорошаго писанія имѣли, въ тѣхъ способахъ писанія долженъ учитель особенно тому самому подражати, что въ обученію до хорошаго писанія §. IV. говорено было.

Общые примѣчанія.

1. Учитель роздаетъ своимъ ученикомъ печатанный почеркъ до хорошаго писанія дѣлимымъ способомъ по вѣшному изданому порядку, ни единого же прежде не показуетъ, токмо яко поступокъ учениковъ изволяетъ.

2. Учитель почти всегда въ началѣ часовъ писанія основательные черти и правила предложить имѣетъ, на таблицы показати, повтаряти и дѣтей отъ обыкновенныхъ погрѣшностей остерегати.

3. Требуетъ отъ нихъ, дабы подчерченными до писанія книжками до селѣ одарени были, пока безъ линій писати не будутъ. Книжки до писанія дѣти или въ печатни (типографіи) рускаго школьнаго порядку за установленную цѣну себѣ купити или себѣ самую бумагу въ дому надлежитъ почерчити или годнѣйшимъ ученикомъ до черченія дати. Однако писанія книжки школьнаго порядку взглядомъ ошаднѣнія своего имѣютъ первенство.

4. Полагаетъ пишущимъ ученикомъ, особливо начинающимъ мягкие чиненные пера, чтобы они ихъ крѣпко не тиснули и чрезъ то въ погрѣшности не впадали, ко-

торіи въ обученію до хорошаго писанія §. II при числахъ и подъ числами 1, 2, 3 введены были, дабы не твердо писали и тяжкою рукою не брали у слѣдовательно до скорого писанія принуждены не были; пера для малыхъ учениковъ долженъ кромѣ часовъ школьныхъ учитель чинити, большихъ же учениковъ научити, дабы пера сами чинили и чиненные до школы приносили.

5. Учитель старается о томъ, дабы ученики при писанію вгодно сидѣли на надлежитое свѣтило имѣли.

6. Бодрствуетъ и о томъ также, дабы всегда потребную чистоту въ писанію, книжкахъ, писателныхъ прописяхъ и лавкахъ наблюдали, затѣмъ не допускаетъ, дабы злѣ уложенные черти и буквы перстемъ измазовали, книжки до писанія скробали, мурали, кромѣ чернили или своимъ спользученикомъ пера выбирали, тые сами въ уста буквъ брали, гризли и слипили (лизали), дабы тыхъ написанныхъ и рѣченій не измазовали и въ обще да[бы] писанія, книжки чисто удерживали, должны пропускную бумагу имѣти, которую во время писанія подъ книжку подложити имуть.

7. Когда дѣти пишутъ, долженъ учитель всегда присутствовать, между ними около ходити, добръ показовати на даные правила сидѣнія и держанія пера, на различные основательные черти и на тѣхъ самыхъ изображеніе, яко и на пропорцію писанія памятати, ихъ до прилѣжанія возбуждати и писанія исправляти.

8. До исправленія писаній употребляетъ учитель червоного чернила, дабы на тые тимъ болше напалъ, обще случающыя погрѣшности исправляетъ на таблицы, съ коей дабы каждая часть взята была, и взиваетъ учениковъ тимъ дабы погрѣшности сами исправляли.

9. Полагаетъ своимъ ученикомъ всегда токмо единое число пропису, пишеть въ присутствіи ученика его имя, якоже мѣсяць и годъ, при томъ слѣдующыя издаеть: когда предваряющимъ прекрасно подражалъ, не можетъ онъ и тако отъ начинающихъ требовати, дабы совершенно уже хороше писали, имѣеть спѣшити, чтобы заразъ до прописовъ D и E ишли, понеже имъ писаніе того самого или приуготовленіе до предсказанія и писанія праваго или до предмѣту потребно есть; не можетъ онъ также въ обще

отъ дѣтей, которіе до рукодѣлія и управленія поля назначенны суть, токмо чителнаго писанія требовати.

10. Бжели учитель лучшимъ ученикомъ каковое число прописовъ предложитъ, тогда хвалитъ ихъ прилѣжность, даетъ имъ за тую самую награду и даетъ на возваніе за иное новое число уже вишее почтеніе, за опущеніе казнить, дабы имъ въ мѣсто каковаго вишаго числа не далъ нижшаго. Бжели дѣтей до вишыхъ чиселъ призываетъ, а заходящіи еще многіи погрѣшности взглядомъ предварающихъ суть, тогда велитъ тые при тѣхъ опять написовати.

11. Также въ каждой новой до писанія книжкѣ на початку прозвико ученика съ годомъ и мѣсяцомъ поставити велитъ.

12. Учитель возбуждаетъ учениковъ, особливо ученихъ, дабы въ дому прилѣжно писали и себѣ показовали, требуетъ, дабы мѣсячное одобреніе писанія представляли и тое въ школѣ хранили, нѣкоторые весьма добрѣ уложенныя писанія должны въ школѣ оставити, а частѣе за новыя краснѣйшыя отмѣняти.

13. Писущіи ученики должны возбужденны быти безъ линіи писати, когда имъ первіе леніи, которіи буквы подъ вишими и нишими заимоченны были, послѣ вишныя отъ линій, которіи короткіи буквы заимочаютъ, при конци нишіи отнимаютъ и имъ еще нѣкоторые черти изволяетъ, пока бы до тѣхъ привикнути не могли, для лучшаго улегченія можетъ на початку, когда бы всѣхъ линій не доставало, на полъ переломанихъ, четвериннихъ листахъ писати велѣти.

14. Учитель не опредѣляетъ своихъ учениковъ до вниденныхъ новыхъ способовъ ученія и писанія, пока по предидущихъ писати въ состоянію не будутъ и не велитъ до того нѣсколько чрезъ нероздѣльные желанія дѣтей и нѣкоторыхъ родителей приводити.

15. Когда ученики до каковаго новаго способу писанія прикладатися будутъ, должны кромѣ попреждающихъ ся прилѣжно учити, тое важитъ особливо за скоропись, понеже той въ дѣлѣ самомъ найпотребнѣйшій и для дѣтей рукодѣліемъ ѿ управленіемъ поля, якоже и для дѣ-

виць найпаче уже доволный есть. Таковыхъ дѣтей, которіи въ писанію для желаемой красоты привести хотять и могутъ, полагаетъ учитель особливо прописи F, G, H, I, K и L.

§. V. О правомъ предсказиванію и писанію.

1. Учитель долженъ своихъ учениковъ до добраго предсказиванія и писанія возбуждати, ежели прописи даже до числа 12 писати въ состоянію были.

2. Приготовляется до того, когда онъ во время обученія или до замѣненія предмѣтовъ развязая складивати купно положенные рѣченія дѣлити и въ обще правила отъ оддѣленія слоговъ и рѣченія издавати велить. Когда приуготовленія употребляетъ, когда и дѣтей возбуждаетъ въ читанію и говоренію чистаго виговору стараючися и при читанію уважаючи, яко рѣченія особливо таковыя писати имуть, которые или чуждые суть или по употребленію писанія управляются, дважды въ седмицу полъ часа съ примѣчаніями о правомъ писанію прочитивати долженъ.

3. Предъ и при правомъ предсказиванію и писанію должни дѣти на назначенные часи о нѣкоторыхъ рѣчи частехъ увѣдомлени быти, зане безъ познанія найпаче нѣкогого того самого правописанія цѣло учиться не могутъ, особливо должни учиться, что имена, роди, мѣстоименія и глаголи суть.

4. Въ каждомъ назначеномъ часѣ до правопредсказиванія и писанія приносить учитель прежде единое или другое правило правописанія въ таковомъ порядку, въ которомъ они въ 4 главныхъ частяхъ обученія заходятъ, улегчаетъ ихъ чрезъ примѣри, велить себѣ ученикомъ самымъ примѣри давати и увѣряетъ себе, что онъ уразумѣлъ.

5. Послѣ предсказиваетъ таковыя реченія и предмѣти, до которыхъ предложенныя правила часто прикладати долженъ, припоминаетъ, дабы ученики то, что онъ предсказивалъ, на заданые правила уважали.

6. Предсказиваетъ или до школьной таблицы или до книжоць писанія, коими ученики до тихъ собственно одарени быти могутъ.

7. Если до таблицы предсказываетъ, тогда долженъ болше учениковъ до писанія тамъ взивати и всѣмъ о прочимъ припоминати на то уваженіе имущимъ. Таблица должна развѣ для неученыхъ еще почерчена быти; повелѣваетъ написаное читати, взглядомъ предложенные правила разсуждати и исправляти, до разсужденія и исправленія весма многы возбуждени быти имуть.

8. Когда учитель до книжокъ, писанія учениковъ предсказываетъ, что часто яко предсказиваное на таблицы самой дѣяться имѣеть, тогда изволяетъ разомъ о нѣкоторомъ предсказаванію на школьной таблицы писати, послѣ написаное съ школьной таблицы читати, отъ многихъ разсуждати и исправляти, всѣже возбуждени будутъ, дабы погрѣшности въ своихъ книжкахъ подчерчивали и исправляли, смотритъ прилѣжно, или и каковымъ способомъ исправленіе тое дѣется.

9. Въ началѣ предсказываетъ учитель весма мало, послѣ всегда болше и скорѣе говорить, первіе весь смыслъ, которой ученики писати имуть, послѣ предсказываетъ единственные части того самаго, виговориваетъ каждое слово и привикаетъ до своего виговору, особливо въ подобныхъ гремящихъ рѣченіяхъ уважая. Должны каждое слово прежде, нежели напишутъ, сами съ собою складивати.

10. Смотритъ особливо на тое, чтобъ ученики главные правила правописанія добрѣ понимали и до нихъ приладалися, дабы принаимнѣе грубыхъ погрѣшностей устереглися; тые убо такъ часто предсказываетъ, часто повтараеть и имъ повтаряти велитъ.

11. Не поступаетъ первіе до иного новаго правила, пока первіе мимошедшихъ добрѣ не поимуть, частѣе учитъ и особливо, естли общее естъ, въ многихъ единственныхъ случаяхъ приладалъ ся.

12. При предложенію какового новаго правила долженъ всегда попреждающее повтаряти.

13. Учитель также долженъ кромѣ того при читанію, правопредсказыванію и писанію и при писаныхъ предмѣтахъ найпотребнѣише вещи изъ грамматики вибирати, на погрѣшности взглядомъ тѣхъ самыхъ особливо при говорѣ

чувствовати и народный языкъ исправляти. Найпотребнѣше есть такова вещь, безъ которой правила правописанія разумѣться не могутъ, что есть самогласная и согласная буква, первообразное и коренное слово, производное и сложенное, чуждое, что происходящи и скланяющіи слогъ, что первообразный или коренный, что есть существително прилагателное имя, родъ, мѣстоименіе, глаголь, число, нарѣчіе, союзъ и прочіи.

14. Долженъ купно смотрѣти на тое, дабы все наблюдаемое было, что ученикомъ при сѣдѣнію и писанію, при держанію пера по потребной чистотѣ, о читателномъ писанію предлагаетъ.

15. Все, что ученикомъ предсказивано будетъ, должно имъ вимѣренное разумное и читателное быти, оно включаетъ обученіе нравственное, притчи, здравія или благопріятности правила, обученія о постоянствѣ, о правахъ и прочія; такожде записки (квити), свидѣтельства, росписи, краткие писмена и иншыя въ общомъ житіи потребные предмѣти предсказывани должны быти. Тыя предсказанные предмѣти послѣ отъ тривіалнаго учителя разбираться должны, а ученики искусны учиться, съ чего для естественныхъ частей каждый той предмѣтъ состоитъ и для которой на единые зародящые означенія оставлены быти не могутъ, не написанное до предсказанія имѣеть быти книжка, съ которой ученики каждаго раза что полезнаго учиться и себѣ нѣкогдабъ зарадитися могли.

16. Тыя книжки до предсказиванія разомъ ученикомъ перемѣнимъ способомъ дѣлится ся могутъ и для упражненія въ читанію написаного употребляти.

17. Что нибудь каждаго дня 14 или во всѣхъ мѣсяцахъ имѣеть учитель на осмеричныхъ бумажныхъ листкахъ предсказывати, таковіи собирати, погрѣшности подчерчати, потомъ ученикомъ назадъ отдавати, по поступку своему въ правописанію мѣста въ школныхъ лавкахъ назначивати и прилѣжности цедулкы и прочія видѣляти и ихъ до прилѣжности возбуждати, предсказываное велить послѣ на таблицы писати, якоже и ведетъ учениковъ до взору и исправленія своихъ погрѣшностей пошибокъ.

Конецъ правиламъ.

33. *Правила доброго писаня.*

Reguły do charakteru dobrego pisania.

1. Dla gruntownych linii kancellaryjskich wchodzą oprost czworogramu prętkich gruntownych linii jeszcze zgięty włosowy ciąg i czworogran; oni należą do prostych, ponieważ z takowych złożone są.

2. Zgięta włosowa linia musi być z bardzo ukośnym włosowem ciągiem zaczynana i tam zgięta, gdzie się obydwie z sobą łączą; czworogran zaś jest najwięcej tak długi, iak gruby, i schila się na lewą stronę.

3. Przy kancelaryjskim pisaniu proporcya długich liter do krótkich jest najpiękniejsza, aby długie litery niektóre nie wyższą nad y pod lenią długość litery N utrzymywali.

4. Wszystko, co przy prętkim pisaniu pięknego pisania mówiono było, ma także i w kancelaryjskim pisaniu miejsce, tylko powinny na prawo mniej zgięte leżyć.

5. Wystaw przed oczy każdemu twoie sposoby mówienia i przysłuchuy mu się, to się nauczysz coś pożytecznego i nauczysz się go poznać.

6. W polskim i ruskim pisaniu bardzo często początek i koniec tak prosty, iako też i troche krzywy gruntowny linii skrzywiony i iednak musi to skrzywienie nie nadto wielkie, ani małe, tylko zawsze iednakowe być. W polskim i ruskim pisaniu będzie troche krzywy włosowy ciąg nie tylko z góry na dół, iak w innych pismach, lecz także z dołu do góry szerokością pióra robiony. Proporcya liter jest sama ta, iak przy kancelaryjskim pisaniu.

7. Patrz z iakowych linii litery powstaia, co za długość, grubość i położenie linii mają, potym iak przy pojedynczych i długich literach razem łączą się.

8. Przy każdym pisaniu trzeba na wysokość, szerokość osobiwie równe położenie, czystość linii, dokładne cienie, potym na równość y podobienstwo liter najbardziej uważać.

9. Jak zaczniesz, tak pisz, w równej wielkości i w prostej linii wciąż, uważay [na] równość pisania, oddalenia i początku lenij, wierszów i liter.

10. Części, z których litery składaią się, każdego pisania są ogólnie cztery gruntowne linii, prosta, troche krzywa

(którey wygiętość, iako też następuiące lub na prawą lub na lewą znajduie się) bardzo zgięta i podwóynie krzywa, ostatnia zaś będzie podwóynym sposobem formowana.

11. Cztery gruntowne lenii są różney grubości, długości i położenia, to zależy od przedmiotów litery, która z tychże uformowana bydź powinna. Na to zaś trzeba naywięcey uważać.

12. W odwoływaniu na grubość lenii są naycieńsze, włosowe lenii grubsze, cieniste lenii z ostatnich wymagaią, proste wszędzie równe, krzywe zaś do góry i na dół spuszczaiać grubość.

13. Co się tyczy położenia, są lenii albo stojące, albo krzywo leżące lub wypukłe, lenie ostatnie schylaia się więcey albo mniej lub na lewą lub na prawą. Krzywey lenii używamy często w postaci pierścienia.

14. Ciekie lenie robia się bokiem, grube zaś szerokością pióra, iednak, aby wiele nie cisnąć, uważać trzeba następuiące rzeczy: 1) ażeby lenie liter czyste i nie chropowate były; 2) aby żadna litera ani mocniej, ani słabiej iak druga cieniona była; 3) aby cieniowanie na należącym mieyscu dokładnie uczynione było.

15. Uważay, iak daleko iedna linia od drugiey stoi; iak się one złączaia, przywiazuia, przecinaia, czyli złączenie spiczaste, czyli okrągławe iest, ani linie, ani punkta powinny bydź przesadzone, ani opuszczone, albo przez niepotrzebne i nieładne lenie pomieszane.

16. Każda litera musi przy przewróceniu swoim nieprzemieniona zostać, także zaś główne części, które w podobnych literach te same są, wszystkie litery czyli są krótkie, czyli długie, powinny iednakowe położenie mieć.

17. Krótkie litery, potym także niektóre części długich muszą z literą nierównie wysokie bydź. Długie litery są naywięcey tak nad, iako też i pod linią iednakowey długości, szerokość i oddalenie iedney litery od drugiey iest naywiększey szerokości litery N równe.

18. Litery nie powinny ani bardzo bliskie, ani przy kucie, ani od daleka pisane bydź; wiersze powinny być proste,

także iedna litera nie powinna być wyżey, a druga niżey, stawione wirsze powinny od kraiu papieru i ieden od drugiego szykownie i równo oddalone bydź, litery spodnich wierszów nie powinny litery wyszych wierszów dotykać się.

19. W każdym sposobie pisanie iest względem powstania liter i proporcyi liter, oprócz powszechnych fundamentalnych położzeń nieco w ogólności uważać potrzeba.

20. Troche krzywa linia będzie przy prętkim pisaniu liter na iednym końcu często zakrzywiona; główna zaś linia, która przy prętkim pisaniu ieszcze do tych czterech gruntownych linii wchodzi, powstaie z dwóch troche krzywych linii, które z bardzo krzywym (?) złączone są.

21. Przy prętkim pisaniu proporcyja długich liter do krótkich naypiękniejsza iest, gdy długie litery nad y pod linią naywięcey troiaką długość litery N mają.

22. O trzymaniu pióra. Strona naywyższego zacięcia pióra powinna przy paznokciu średniego palca przyłożona i końcem wielkiego palca bardzo letko trzymana być; dwa pierwsze członki pokazującego palca powinny letko na piórze, tylko nie bardzo blisko przy wielkim, potym tak leżyć, aby pióro między wielkim i pokazującym palcem całkiem zakryte nie było.

23. Te trzy palce powinny nieco okrągło nagięte bydź; średni palec naybliżey, przy końcu pióra pokazujący palec, ztąd troche daley wielki.

24. Drugie dwa palce nieco w rękę wciągnięte powinny bydź i od średniego palca naywięcey na dwa palce szerokości oddalone trzymane bydź.

25. Jak należy przy pisaniu siedzieć? Ciało z głową powinno naprzód troche nagięte bydź; prawa strona powinna nieco więcey, iak lewa od stołu oddalona trzymana bydź; ciało powinno na lewym ramieniu spoczywać; lewa zaś ręka prosty przed sobą leżący papier trzymać, prawa ręka zaś powinna tylko na pierwszym członku małego palca spoczywać, łokieć zaś ani na stole leżeć, ani daley daleko od ciała oddalony bydź.

34. *Обіжник деканату про реченець принята дяко-учителів до служби і про їх удержанє. 28 марта 1821.*

Ponieważ w naszej dyecezyi diacy oraz mieysca nauczycielów szkoły zastępuia, przeto dla zachowania dobrego porządku zgodnie z polityczną ustawą szkolną termin przyięcia ich do tych obowiązków nie od Przywodney niedzieli (iak dawniey się dzieć zwykło), lecz z zaczętym kursem szkolnym, to iest 1-mus 7-bris zapewniony bydź powinien. Zaprowadzenia i utrzymywania tego porządku ważne przyczyny wymagaia :

1-mo. W niektórych parochyach uposażenia diaków i nauczycielów w kawalkach gruntu i łąk są zabespieczone, przeto stosownie do porządku ekonomicznego zasiew a 1-ma 7-bris zaczynać się, zbiór zaś nawet i iarego gatunku zboża cum fine augusti naypowszechniey kończyć się zwykł; obeymuiaęcy więc diak w wyż zmiankowanym terminie swoją funkcyę z swoją satysfakcyę bez ciężaru dla successora zaspokoiony bydź może. Przeciwnie zaś rok diakowski od niedzieli Przywodney roku iednego zaczęty, a przedto roku drugiego, ile w czasie zasiewu iego kończący się, różnym kłótniom, nienawiściom i niepotrzebnym processom powodem się staie. Toż samo 2-do. zwykło się dzieć w tych parochiach, gdzie utrzymywanie diaka i nauczyciela meszne, to iest: pewne miarki zboża od szczególnych parochyan zsypywane lub pewna ilość pieniężna składana, stanowi, gdyż miarki pospolicie w iesieni, a pieniądze przed świętami Wielkanocnymi zbierać się zwykły, a zatym diak od niedzieli Przewodney swoją funkcyę przyimuiący, a osobiwie nowicyusz na dorobku zostaiący, przez pół roku bez odzienia i pożywienia obowiązki pełnić zmuszony iest.

Te ważne przyczyny przekonuią każdego o konieczney potrzebie ninieyszego postanowienia, które to postanowienie, że wkrótce powagą jasnie wielmoz. konsystorza wsparte będzie, wątpieniu nie podpada, przeto ich wielebnościom poleca się, ażeby żaden diak od niedzieli Przywodney (wyiowszy *excessivos et negligentes*) oddalony nie był, tudzież ażeby w powyższym terminie, to iest 1=7-bris przyimuiące te obowiązki od powiatowego urzędu szkolnego z rekomendacyą na pożą-

danie miejsca udawali się, gdyż w przeciwnym razie bez żadnego względu za powziętą wiadomością z miejsc osiadłych oddalonymi będą.

Macoszyn dnia 28-go marca 821.

35. *Обіжник консисторії про зменшену фреквентацию дітей. 30 липня 1821.*

Z porównania wykazu o stanie szkół parafialnych z wykazem roku 1819 przekonał się wysoki rząd krajowy o zmniejszającej się coraz liczbie młodzieży do szkoły chodzącej. Wyrokiem przeto z dnia 3 czerwca r. b. do liczby 26601 zalecił wysoki rząd krajowy ściśle i niezwłoczne użycie skutecznych środków w celu zaradzenia w tej wadzie. Stosownie więc do pomienionego wysokiego zarządzenia nakazujemy pp. jmci xx. powiatowym dozorcom, aby o tej najwyższej uchwale pod ręczne duchowieństwo i nauczycieli uwiadomili i gdzie w rzeczy samej chodzenie do szkół zaniedbane, a używanie w tej mierze pomocy zwierzchności miejscowych bezskutecznym było, imienne wykazy dzieci do szkoły zdolnych, lecz bez ważnych przyczyn szkołę opuszczających od parocha odebrali. Po odebraniu takowych wykazów pp. jmci xx. powiatowi szkół dozorecy odwołując się do połączonego zarządzenia gubernialnego do cyrkularnych urzędów względem każdej szkoły z osobną relacją uczynią i o skuteczne zarządzenie zaniedbanemu odwiedzeniu szkoły ustawiać się będą. Gdyby doniesienie takowe żadnego skutku nie miało z przypadku na przypadek, nie oczekując rocznych tabell, konsystorzowi donosić i zupełnie podług wydanych ztąd pod 1 czerwca 820 N-o 76 i 15 czerwca N-o 92 informacji postępować należy.

W Przemyślu 30 lipca 821. Fedynkiewicz, Mogielnicki.

36. *Участники шкільної візитації.*

Oznajmia wizytę szkolną zaczynać się mającą od Nahorec dnia 15 lipca idącą drogą kursorii zwyczajną. Do tej wizyty należy być: dominikałny representant, wójt i 3 znakomitszych ludzi z gromady, za powtorną awizą mają się znajdować wyż wymienione, tudzież pomocnik szkółki, dziatwa parochialna w szkółce.

37. *Обіжник деканату приказує уживати тільки приписаних шкільних книжок.*

Nakazuię z liczby w. c. k. guber. 63236 przez konsystorz pod 24 listop. r. b. l. 247 nadworney wysokiey studyów komis. z d. pazdz. rb. N. 6592, ażeby żadne inne pomocne książki używane nie były, tylko te, które prawnie pod tytułem porządkowey książki szkolney (ordentliches Schulbuch) zaprowadzone są.

38. *Обіжник деканату в справі недостаточної фреквенції дітей. 8 марта 1823.*

Widok wizyty szkolney w roku przeszłym w tutejszym obwodzie dekanalnym przedsięwziętey dnia 15 pazdz. n. p. z relacją konkomitującą i właściwemi allegatami przedłożony, jw. konsystorz pod 11 listop. r. p. d. l. 190 w ponizszej kopii resolwuiąc podpisanemu polecił...

Copia ordinationis cons. ad N-um 190.

Exhibitum medio relationis de 15-a 8-bris a. c. prospectum visitationis scholaris resolvendo, activitatem illustris dominationis in promotione scholarum pro amica sumimus notitia unaque significamus, ut 1-o. illa loca, ubi defectus aedium scholarium et negligentia parentum in expeditione prolium ad scholam observatus extitit r. circulari officio fine impetrandae praescriptae medullae nota reddat, non minus 2-o. eidem r. officio haec dominia, quae previe a d. s. inspectore requisita fundatam in pol. schol. institutione assistentiam actu visitationis recusant, indicat. Premisl. 11 novembr. 822. Joan eppus.

Stosownie więc do powyższego rezultatu ich wieleb. szczerze poleca się, ażeby 1-o. w tych parochiach, w których przekonana opieszałość rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usilności spostrzega się, konsygnacia czyli wykaz podług załączonego wzoru zrobiony był; tudzież 2-o. rodzice w wykazie opieszałych w posyłaniu swych dzieci do szkoły zapisane mają być przez dwie bezpośrednio po sobie następujące niedzielle po ukończonym nabożeństwie przeczytane i ostatni raz po duchownemu przy wystawieniu niepomysłnych następności iak nacyzuley napomnieni i przestrzeżeni,

że jeżeli tego właściwego swego obowiązku nie dopełnią, do wyższych instancjów bez żadnego względu doniesionemi będą; nareszcie 3-o. jeżeliby którzy po pierwszym lub drugim napomnieniu i przestrzeżeniu od zuchwałego uporu w posyłaniu swych dzieci do szkoły odstąpić nie chcieli i bez ważnych przyczyn takowych do szkoły nie posyłali, wtedy bez żadnego skrupułu w wykazie opieszłych mają być zostawieni i po upłynionych 3 tygod. od 1-szej niedzieli ogłoszenia czyli upomnienia do tutejszego urzędu z urzędową relacją dla przedsięwzięcia dalszych kroków w wyższej instancji politycznej przesłane. Termin przesyłania wykazów tych nie wyznacza się z przyczyny powyższej.

Macoszyn 8 marca 823.

39. *Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: прийняте, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823.*

Ponieważ kantorowie czyli diacy, nie tylko iako diacy, lecz razem iako pomocnicy szkoły są uważanemi, przeto pomimo tego, że parochowie są upoważnieni takowych podług własnego wyboru na diaków przyjmować, także w moc polit. ustawy szkolney ci, iako pomocnicy, od urzędu powiatowo-szkół dozorczezo examinowanemi i postanowionemi być powinni, a zatem stanowi się, co następuje:

1-o. Każdy duszstarownik swojego diaka, czyli do tego, który dotychczas do służby diakowskiej, a oraz i szkółpomocniczej aplikowany był, czyli owego, któryby takową służbę na nowo przyjąć chciał, pierwszego z zaświadczeniem od siebie urzędownie wydanym i także przez znakomitszych z gromady podpisanym, drugiego z attestatami z tych mieysc, gdzie pierwey takowe funkcyje odprawiał, do urzędu p. s. d. na ponizsze terminu inwiował;

2-o. Diacy, za zdolnych na diaków od jw. x. parocha lub kooperatora uznane i przez urząd p. s. d. po odprawionym examine na pomocników kwalifikowane, odbiorą od tegoż urzędu swoje certificata, po których odebraniu

3-o. udadzą się do względnych parochyów i tam z parochyanami za pomocą jx. parocha lub kooperatora zrobią ugode

czyli kontrakt roczny, pomimo zwyczajnych danin na ofiarowanych w roku 816 deklaracjach polegający.

4-o. Takowy kontrakt na przyzwoitym papierze stepowym zrobiony i przez parocha lub kooperatora, wóyta i znakomitszych ludzi z gromady podpisany, przez mieyscową zwierzchność gruntową, zakoramizowany, będzie także przez p. s. d. zawidywany.

5-o. Termina examinów i odebrania certifikatów kwalifikacji naznaczają się 23, 24, 26 maja r. b., na które nieochybnie konkurencji stawić się mają.

6-o. Jeżeliby w której parochii do powyższego terminu żaden diak nie znajdował się, o tym relacyę do urzędu p. s. d. zrobić należy.

7-o. Żadnemu diakowi i oraz pomocnikowi, któryby w obcy dekanat oddalić się chciał, zaświadczenia wydać nie należy, aźby ten wyrazne uwolnienie od urzędu p. s. d. okazał.

Macoszyn 2 maja 823.

40. *Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдушних священників у шкільних вправах. 8 мая 1823.*

a) Jw. i n. konsystorz zaznaymia swoim pod dołączonym intymatem z dnia 23-go stycznia r. b. do l. 16 do wszystkich powiat. szkół dozorców wydanym, iż z nieukontentowaniem przekonał się o nierzetelności niektórych podań tabellarycznych o stanie szkół parochialnych. Chociaż wprowadzie niemile to zaznaymienie podpisanego, który swoje urzędowanie stosownie do wzmiankowanych w dołączonym intymacie zarządzeń prowadzi, mniej tyczy się, ale że uważając swą godność za urząd publiczny, od rządu mu powierzony, szczerze i rzetelnie takowy sprawuje i sprawować obowiązany jest; gdyż iednak niektórzy z imci xx. dusz starowników dekanatu tuteyszego lekce sobie wazą ten obowiązek, na zarządzenia naywyższe w celu ustalenia i pomnożenia szkólek parochialnych wydane mniej zważają, nakazom i upomnieniom jw. konsystorza nie powodują się i poleceń, przestrog i środków od p. s. d. obmyślonych nie używają.

Nieprzyjemnie to podpisany znosi, ile że w przypadku na zapytanie wyższych zwierzchności udowodniając swe rzetelne urzędowanie własnymi podpisami kursujące rozporządzenia, przestrogi, polecenia, upomnienia i podane środki czyli zarządzenia zatwierdzone, wystawia ich na niemiły widok nagany i nieuchronnej kary. Końcem uchilenia się nadal od takowych niepomysłności do ścisłego zachowania stanowi się to, co następuje.

1-o. Ażeby ich wielbności tylko, co rzeczywistym iest [we] względnych rubrykach tabell o stanie szkół parochialnych zrobionych opisywali, a ztąd wynika, ażeby nie więcej dzieci do szkoły chodzonych w tabellach czyli wykazach kładli, iak tyle, ile do szkoły chodzi;

2-o. ażeby diaków i pomocników szkoły niechlubnie i podchlebnie, lecz tak, iak sobie zasłużyli, zdolności, sposobu postępowania z dziećmi i obyczajności w przyzwoitych rubrykach kwalifikowali;

3-o. nareszcie o przeszkodach, iakowe w urzędowaniu szkolnym tamę im czynią, nie oczekując rocznych tabell, do urzędu p. s. d. końcem zapobieżenia onym natychmiast donosili.

Zachowanie i szczerze wykonanie niniejszego rozporządzenia stosownie do daney informacyi ich wielbnościom iak naczuley poleca się.

6) Ich wielbnościom w moc rozporządzenia jw. konsystorza z dnia 11-go listopada r. p. do liczby 190 ztąd pod 8 marca rb. do l. 3 czule polecono było, ażeby w tych parochiach, w których przekonana opieszalność i upor rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usiłowań zpostrzega się, konsygnacyę czyli wykaz podług komunikowanego formularza zrobili i takowy po podwóynym ogłoszeniu i upomnieniu opieszalych rodziców w przeciągu 3-ech tygodni do urzędu p. s. d. przysłali. Gdy czas po terminie nie 3-rzy tygodnie, lecz iuż dwa miesiący upłynęło, przeto daie się rzecz tak rozwiązać, że albo parochyani czyli rodzicy w posyłaniu swych dzieci do szkoły nie są pilni, lub że jmcj xx. dusz starownicy na dopełnienie szczerze poleconego rozporządzenia są nieczuli i w wykonaniu onego opieszali. W obydwu przypadkach zupełne przokonanie się nastąpi podczas

wizyty szkolney, która w miesiącu czerwcu r. b. przedsięwzięta będzie, lecz niepomyślną następność z zaniedbania tego obowiązku każdy sobie przypisać będzie musiał. Życzy więc i iak nayeżuley obowiązue podpisany, ażeby takowe wykazy z tych mieysc, z których są potrzebne, natychmiast były przysłane, gdyż nie uczywszy środki nieuchronne potrzebnych, do zamierzonego skutku nigdy nie trafiemy.

Macoszyn dnia 8-go maia 823.

41. *Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823.*

Komunikuję kopię norm. względem szkolnego dziełka autora Campe przez jw. konsystorz pod 24 kwietnia r. b. d. l. 101 na mocy rozporządzenia w. c. k. rządów krajowych z dnia 25 marca r. b. N. 11612 p. s. dozorcóm intymowona z tym zawiadomieniem, iż to dziełko pod nazwiskiem książeczka obyczajów Campego (Sittenbüchlein des Campe) w ięzyku polskim wydana na mocy dekretu naywyszey nadworney komisii nauk z d. 8 lutego r. b. w szkołach wieysko narodowych dopóty tylko używana bydz może, dopoki insze szkolne dziełko w tey materii wydane nie będzie.

Macoszyn 25 maja 823.

42. *Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823.*

Instrukcyja dla pomocnika szkoły.

1. Pomocnik może tylko tedy służbę przyiąć, kiedy się przepisany dla pomocnika przed rokiem 807 od urzędu cyrkularnego, od tego zaś czasu od powiatowego szkół dozorecy sprawdzonym zaświadczeniem do tego zdolnym okaże.

2. O przyięcie ma się kandydat każdego razu do nauczyciela udać, któremu wiadomo iest, iak dalekie przyięcie od niego zależy.

3. Pomocnik, który podług naywyzszych przepisów do iakowey szkoły potrzebnym i do tego pisemnym zaświadczeniem powiatowego szkół dozorecy zainstalowanym iest, należy między czasowo uwolnionych i zostanie od służby woyskowej tak długo, ile przy tey szkole zostanie.

4. Pomocnik powinien nauczyciela tak iak naybliższego swojego przyłożonego uważać, jemu poszanowanie i posłuszeństwo oświadczać i starać się, gdy on do tego domu należy, przez spokojne i miłe zachowanie się iedności i łagodności między familią nie tylko [nie] przeszkadzać, lecz takowe podług sił pomrażać.

5. Pomocnik ma się z nayostroźniejszą akuratnością przepisaných godzin szkolnych trzymać i w swoim nauczycielstwie nieprzerwanie do przepisanego methodu uczenia przywiązarym bydź; szkolne dzieci bez różnicy, czyli ich rodzice ubogie lub majątne są, z równą pilnością uprawiać i z takową grzecnością obchodzić się z niemi, na pomnożenie między niemi dobrych obyczaiow ma nayprzód uważać, z postrzeżonych błędów podług przepisów szkolnych prawideł poprawiać i każdą sposobność do pomnożenia dobrych myśli i obyczaiow troskliwie użyteczną uczynić. Za szczególną usługę policzono mu będzie, ieżeli na mieyscach, gdzie dzieci po szkole na publicznych placach bawią się, swą przytomnością wszelką nieobyczayność uchyła usilnie.

6. Na nauce religii, którą katecheta udziela, ma pomocnik każdego razu naydować się, też same podług otrzymanego oświecenia pilnie powtarzać i przy publicznych nabożeństwach na porządek i sprawowanie się dzieci szkolnych czuwać.

7. Tym końcem musi pomocnik sam w religii dobrze bydź nauczonym, na służbie Bożey z wszelkiem zbudowaniem znaydować się, ieżeli dusz starownikowi iako ministrant albo kantor posługuie, swoje sprawowania z pobożnością i powodowaniem odprawiać i w wszystkich swoich postępkach wzorem dobrych obyczaiów bydź.

8. W tym zamiarze z (пропущено) publicznych domów szynkowych i granie tańców w karczmach nayściśley mu iest zakazany. Ma się także ostrzegać, ażeby przez częste i zaufanne zwiedzania iednego lub drugiego domu wzgardzonym nie został i do nieporozumień i obmowy powodem się nie stał.

9. Ma wiedzieć, [że] za trwającą opieszałość w służbie, każdy subordynacyi sprzeciwiący się postępek, każde nieprawne postępowanie z dziećmi, każda nieobyczayna czyn-

ność, a nawet z jego winy nie bez prawdopodobieństwa rozbudzone złe mniemanie ściśle strofowanym i że on w ważnym przypadku albo przy niezastąpioney poprawie także małych błędów zupełnym oddaleniem od urzędu szkolnego ukaranym będzie.

10. Po nauczycielu iest jego bezpośrednio wyższym przełożonym dusz starownik, któremu on przeto we wszystkich urzędach i obyczajnego sprawowania się dotyczących rzeczach zupełne posłuszeństwo czynić ma.

11. Zaskarzenie, które przeciw swym nauczycielom prowadzić zmuszeni są, przedłoży on dusz starownikowi, który dobrowolnemi środkami takowe załatwić usiłuje. Jeżeli tym sposobem pogodzenie się nastąpić nie może, tedy zanieś pomocnik swoje zażalenie do powiatowego szkół dozorca, do którego wtedy udać się ma, kiedy przez postępowanie dusz starownika skrzywdzonym się być czuie. Od decyzji powiatowego szkół dozorca może dalszy rekurs, jeżeli się zapłaty, wikt, pomieszkania i tym podobnych tyczy, do urzędu cyrkularnego, jeżeli zaś o obchodzenie się, nauczycielstwo idzie do konsystorza, nakoniec w każdym razie do wysokich rządów krajowych przedsięwziętym bydź.

12. Pomocnik ma się starać, ażeby przez examen, który powiatowy szkół dozorca przedsięwzie, zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, którego iednak pozyskać nie może, jeżeli przynajmniej 1-ten rok urzędu szkolnego nie sprawował i 20-ty rok wieku swego nie przebył. Jeżeli on od powiatowego szkół dozorca po iednym lub w przypadku i w powtornym examinie [w] względzie swoiey umiętności, swoiey pilności, sposobu kształcenia dzieci i w względzie całych dowodów tak o otrzymywanie z zamiarem zgodney karności szkolney, iak i o nienagannych swoich postępach do otrzymania zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, j. konsystorzowi imienny oznaczonym był, tedy ma się na naczynym i przez kursorije zauwiadomionych dniach do dyceczalnego naczelnego szkół dozorca do examinu stawić, ażeby jeżeli się dobrze znajdzie, sprawdzenie swoiego pomocniczego zaświadczenia na nauczyciela od tego otrzymał. [Bez] tegoż zaświadczenia nie może on żadney służby szkolney przyiąć. Takie i temu nie nada, że on prócz przepisanych dni temu

examinowi z tego powodu poddaie się, ponieważ ze strony prezentanta do służby szkolney pewne przerzeczenie otrzymał.

13. Pomocnik nie może podczas szkolnego kursu od swoiego odejść, ani także bez nagley przyczyny (i nie bez pośredniczey wiadomości powiatowego szkół dozorca) w tym czasie od nauczyciela oddalonym być. Lecz także przy odmianie przy ukończonym półrocznym kursie ma się przeciwstronnie sześciotygodniowe wypowiedzenie i relacyia do powiat. szkół dozorca zrobić. Pomocnik, który z iednego dekanatu (powiatu) do drugiego przechodzi, musi być zaświadczeniem od swego powiat. szkół dozorca o pilności, zdolności, o sposobie kształcenia młodzieży i obyczajnym sprawowaniu się zaopatrzonym, gdy on nima być bez takowego w drugim mieyscu do służby przypuszczonym.

14. Chce się pomocnik o zawakowaną szkolną służbę starać, tedy musi zaświadczeniem o swoim dobrym sprawowaniu się, zaświadczeniem nauczycielstwa zaopatrzonym być; te pomocne allegata dołoży on do swey własnoręcznie napisaney prośby, które przy szkołach prywatnych przynależących do prezentanta, jeżeli zaś wielu innym prawo prezentowania [przynależy], tedy do wszystkich prezentantów okaże, a znakomitszemu między niemi doręczy. Przy szkołach, których udzielenie do kraiowego rządu należy, zakieruie swą prośbę do konsystorza przez tego powiat. szkół dozorcę, [w] którego obwodzie zawakowana szkoła zayduie się.

15. Jeżeliby zaś pomocnik żadnego ieszcze z egzaminu dobrego zaświadczenia nie miał, tak niechay się nie domyśla takowe fałszować. Gdyż kto publiczny dokument przerabia albo fałszuie, ten staie się winnym zbrodni, która więzieniem od 6 miesięcy do roku ukaranym będzie. Księga prawa o zbrodniach, rozdział XXIV. § 178, § 181.

Die 14 junii 823.

43. *Інструкція перед візитацією шкiл. 21 червня 1823.*

Traktat wizyty szkolney.

1-o. Za powtorną awizą od p. s. dozorca maia się zaydywać tyczące się strony i dusz starownik, reprezentant dominiów, wóyt i delegowani mężowie z gromady, tudzież po-

mocnik szkoły na terminie i miejscu przyznaczonym. Jeżeliby która z tyczących się stron przez upór, niechęć lub inne iakowe mniej ważne przyczyny przy wizycie szkolney nie znalazła się, tedy w moc pol. kod. rozdz. 22 § 6 takowa końcem doniesienia owej do c. k. urzędu cyrkular. w protokolle zanotowana będzie.

2-o. Tyczące się strony przytomne w protokolle wizytacyinym imiennie zapisane będą.

3-o. Pomocnik szkoły obowiązany będzie w czasie od p. s. d. naznaczonym wszystkie do szkoły chodzące dzieci obstawiać, ażeby się akuratnie w szkole znajdowały.

4-o. Pomocnik z wzajemnym porozumieniem się miescowego swego dusz starownika ma przedłożyć wizytatorowi:

- a) Spis do szkoły zdolnych dzieci z szczególnych lokalności parochii. (Nota. Przy tem także przedłoży i dusz starownik, iak katecheta swój spis młodzieży do nauk świątecznych katechizmowych kwalifikowanej).
- b) Ekstrakt do szkoły chodzących dzieci oboiej płci.
- c) Miesięczny katalog pilności dziatwy szkolney.
- d) Probszryfty czyli skryptury po rusku i po polsku przez dzieci szkolne napisane, z podpisem dnia, miesiąca i roku, z podpisem ich imion.
- e) Konsygnację przedmiotów naukowych, to iest książek i pisowni, z których dzieci naukę powzieli.
- f) Konsygnację ubogich dzieci.
- g) Konsygnację książek, iakowych i iak wiele do swej szkoły potrzebią.
- h) Protokół rozporządzeń i wszystkich kurend szkolnych, nareszcie:
- i) Spisaną notę swych uciemiężliwości i pokrzywdzeń, jeżeli iakowe w czem i od kogo ma.

5-o. Po zwiedzeniu i opisanu powyższych aktów szkolnych przedsiwzemie się protokół z tyczącymi się stronami:

- A. O zwiedzaniu szkoły parafialney tak codziennej, iak i świąteczney czyli nauki katechizmowej, tudzież:
- B. O przychodzie rocznym pomocnika szkoły, tudzież o stanie budowli, narzędzia i innych przynależności szkolnych, nareszcie:
- C. O głównych przedmiotach do rozpoznania stanu szkoły parochialney należących.

6-o. Po ukończonym protokolle przedsiwzemie się examen z dziatwą do szkoły chodzącą podług przepisanych formalności, po którym odprawionym:

7-o. Nastąpi porozumienie i ułożenie się ze stronami względem zaradzeniu opieszalemu posyłaniu dzieci do szkoły, zabezpieczenia pewnego utrzymania się dla pomocnika szkoły, obreperowania lub na nowo pobudowania budowli szkolney, urządzenia szkolnego sprzętu, nareszcie względem uchilenia wszelkich przeszkód i zdrożności, któreby do pomnożenia dzieła szkolnego tamą stawały się.

Macoszyn 21 czerwca 823.

44. *Зобовязання громади у Жовтанцях на фонд учителя.*

Podczas wizyty szkolney gromada Żółtaniecka na fundusz nauczyciela obiecuie tylko od kaźdey familii po sześć graycarów, po trzy korcy zboża na jaryczowskie miare t. i. 1 korzec żyta, 1 kor. ięczmienia i 1 kor. hreczki — a więcej mu nie chcą ofiarować.

Żółtańce dnia 1-o julii 823. Wóyt Danyło Hupało + Przy sięźny: трьох. Z gromady: сімох. Prowizorowie: трьох. Coram me: B. Błoński, D. S. I. Coram me: Zaiączkowski, giudice policiei et mandat. dominii Żółtańce.

45. *Обіжник епископа Сіґурського в справі байдужности учителів і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823.*

Experienta docet, quod

1-o. Actuales magistri scholae adiutores et loci curati contra directum tenorem legis scholaris § 12 S. X et § 24. Sectionis XV consignationem juventutis scholam adere negligentis statuto tempore loci domino [exhibere] et frequentationem scholae vi muneris sui modo hoc urgere intermittant; quod insuper

2-o. Nonnulli d. s. inspectores sub actu visitationis scholaris compertam negligentiam [actus] scholaris conformiter 20 § S. XX. praefectoris loci non indicent et fundatam in lege cooperationem dominiorum non interpellent.

Huic itaque defectui praecavendo curatis loci et d. s. inspectoribus stricte et conscientiose observantia modalitatis huius in memoriam revocatur unoque iniungitur, ut d. s. inspectores tempore solitae visitationis sedulo explorent an et ... curati dictae obligationi satisfecerint. Negligentiae com-

per tos d. s. inspectores sub propria responsione consistorio indicabunt. Quod si relationes curatorum et interventiones d. s. inspectorum apud respectiva dominia et iurisdictiones loci affectu caruerint, hoc in casu praescripto modo adjunctorum r. circularis officii implorandum. Quae ordinatio clero curato et individuis docentibus pro exacta observatione int'manda.

Premislae d. 1 julii 823. Joannes, eppus. Mogielnicki.^a

46. *Замітки декана Блонського до висше наведеного обіжника.*

Stosownie więc do zacytowanych paragrafów i rozdziałów powyższego upominającego rozporządzenia punktu 1-go ich wielbnościom szczerze poleca się, ażeby :

1-o. Względnych swych pomocników szkoły surowo upomnieli i tego sami dopilnowali, iżby katalogi pilności miesięczne podług wiadomych ile stąd komunikowanych wzorów ciągle, bez przerwy na każdy miesiąc robili i podług tych codziennie przytomność lub niebytność dziatwy szkolney w szkole, tudzież iey pilności, zdolności i postęпки naukowe w względnych rubrykach notowali ; tudzież

2-o. Iżby nieprzytomne i w zwiedzaniu szkoły opieszale dzieci zaraz lub przynajmniej przy końcu każdego tygodnia ustnie oznaymić, z końcem zaś każdego miesiąca konsygnacye opieszających lub całkiem szkołę zaniedbuiących dzieci nieuchybnie podać sobie rozkazali ; prócz tego

3-o. Każdego półrocza, to iest w miesiącu marcu i wrześniu ekstrakt z miesięcznych katalogów pilności zrobiony, przez pomocnika podpisany i przez dusz starownika ile bezpośredniego szkoły dozorecy zatwierdzony do gruntowney zwierzchności czyli do względnego dominium za recepissem i zanotowaniem dnia podania w protokole rozporządzeń szkolnych przez pomocników szkoły podawać się powinno.

Recepissy z podanego ekstraktu do jurisdycyi miejscowej maią być każdego półrocza dla zapewnienia się do urzędu p. s. dozorczego przesyłane ; nareszcie

4-o. Gdyby zaś pomimo wszelkich usilności dusz starownika przez upór lub opieszalność rodziców w posyłaniu dzieci do szkoły szkoła widocznie upadała lub całkiem zaniedbana była, w tym razie nie czekając półrocznego podania natych-

miast o tym relacyę z konsygnacyą dzieci szkołę zaniedbujących, z nazwiskiem ich oyców do względney jurysdykcji za odebrany na to podanie recepissem zrobić należy, w której relacji pomocy w tey mierze dopraszać się i skutku tego żądania w przeciągu dni 14-tu oczekiwać, po których upłynieniu, gdy nie nastąpi, odebrane recepisse na zrobione doroczne podanie [do] dominium z relacyą do p. s. dozorczege urzędu nieuchronnie do zrobienia kroków względem czynney pomocy do wyższych instancyów przysłać potrzeba.

Mniej umiejętnych pomocników w zrobieniu wyż wspomnianych katalogów i ekstraktów i relacyów względni dusz starownicy i bezpośredni szkół dozorecy radą i czynną pomocą wspierać obowiązani są.

Powtarza się ich wielebnościom, że na każde podanie, do dominium zrobione, o recepisse koniecznie domagać wypada.

Na ponowney rezolucyi, na przyrzeczeniu tylko polegającej zaprzestawać nie wypada, lecz jeżeli czynny skutek przerzeczenia nie nastąpi, o tym do tuteyszego urzędu relacyę zrobić należy.

Powyzszego rozporządzenia pilne uskutecznienie bezpośrednim szkół dozorcem pod zagrożonym wykonaniem rozkazu jw. konsystorza powtornie poleca się. Datto ut supra.

47. *Обіжник консисторії з заборорою самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824.*

Wydarzać się zwykły miejscami następujące nadużycia:

1-o. Niektórzy kandydaci szkolni po utrzymanym zatwierdzeniu konsystorskim na pomocników w ciągu roku szkolnego miejsca swe porzucać i na inne samowolnie przechodzić; równie 2-o. Niektórzy powiatowi szkół dozorecy nie tylko na rzeczony postępek zezwalać, ale nawet kandydatom tym świadectwa wydawać; na ostatek 3-o. Niektóre individua z iednego miejsca na drugie przechodząc fundacye diaka i pomocnika bez zachowania przepisów politycznych do tyczących się osób z iednego miejsca na drugie przychodzących i bez wiedzy powiatowego szkół dozorecy przyjmować zwykli.

Podobnym nadużyciom i wynikającym ztąd nieładom i niepotrzebnym zatrudnieniom urzędów zapobiegając, widzi się konsystorz zpowodowanym przypomnieć, co następuje:

Ad 1-um. Z porządku rzeczy i najwyższych przepisów wynika, że indiwiduum, któremu nauka dzieci w szkole parafialney powierzona bywa, obeymuie służbę publiczną, której bez zezwolenia przyzwoitey zwierzchności, podług woli swoiey opuścić nie może. Skoro więc indiwiduum takowe od przyjętey powinności uczenia dzieci uchileć, a nawet miejsce opuszczać poważy się, paroch, administrator lub kooperator miejscowy natychmiast o tem powiat. szkół dozorecy [donieść] ma.

Ad 2-um. Żaden powiatowy szkół dozorca nie iest mocen wsród kursu szkolnego kandydata bez zezwolenia konsystorskiego od przyjętey funkcyi uwalniać i onemu w tym celu świadectwo wydawać.

Ad 3-um. Każdy kandydat, któren nie tylko z obcego cyrkułu lub powiatu szkolnego, lecz nawet w tym samym dystrykcie z miejsca na miejsce przechodzi i tam funkcyę diaka, razem i posługę szkolną obeymuie, powinien: a) Najwyższe przepisy ściągające się do przechodniów z iednego teritorium na drugie ściśle zachować. b) Nim ieszcze aktualnie służbę diakowską i szkolną zacznie, powinien przed powiatowym szkół dozorcą stanąć i ze zdolności, iako też obyczajów stosownie do ustawy szkolney legitimować się.

Przemysł 9 lutego 824. Jan, biskup.

48. *Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудованя школи. 21 вересня 1824.*

Na podanie pod 11-m 7-bris 824 do dominium o zbudowanie szkoły paraf. następujące odpowiedź utrzymałem.

Imci xiędzu Bazylemu, parochowi ritus graeci uniti parochii Żółtańce, na jego rekwizycyę pod 11 praesentis do dominium Żółtańce uczynioną następującemi, przy oświadczeniu uszanowania, rezelwuję się:

A. Co się tyczy materyałów drzewa na zbudowanie szkoły dla dzieci gromady Żółtańce, iakie tylko podług konsygnacyi maystra budowniczego spisane i do dominium podane będą, takowe z lasów żółtanieckich na fury gromady Żółtańce bezpłatnie wydaią się.

B. Gromada Żółtańce stosownie do przepisów prawa dom publiczny swą mocą bezpłatnie zbudować obowiązana, ile że

ta gromada Żółtańce ma znaczne coroczne intrate z gruntów bratskich cerkiewnych, z pasieki braci cerkiewnych, z ofiar-ków i skarbony, do której corocznie znaczne quantum pie-niężne z różnych źródeł bractwo cerkiewne ma, a te dochody bractwa cerkiewnego tylko na publiczne potrzeby expen-sowane być mają, albowiem ksiądz paroch oddzielnie to wszy-stko ma, iak inwentarz cerkiewny dowodzi.

C. Gromadzie całej Żółtańce, a naybardziej starzyźnie gromadskiej, wóytowi i przysiężnym i dziesiętnikom, nie-mniej braciom czyli prowizorom cerkiewnym, jurisdycia do-minikalna Żółtańce iuż poprzednie razy kilka serio zaleciła, aby oni rodziców (którzy tylko mają sposobność posyłania dzieci do szkoły) przymuszali, a nieposłusznych jurisdycyi donosili, iakoż skutek roskazów okazali, bowiem jurisdycia dominikalna swemi oczyma w szkole do pięćdziesięciu dzieci razy kilka widziała, a nayszczególniej :

D. Mają po razy kilka powtórzony nakaz starzyzna gro-madzka i prowizorowie cerkiewni, aby, gdy dzwony na nabo-żeństwo lub katechizm usłyszą, natychmiast z karczem i do-mów do cerkwi i kościoła wypędzali, iakoż gdy o skutek tego nakazu pytani byli razy kilka, za każdym razem i iednomy-slnie odpowiadają, że przed nabożeństwem i przed katechiz-mem z karczem i z domów prywatnych do kościoła i cerkwi wypędzają. Raczy tedy ksiądz paroch po imionach i nazwi-skach nieposłusznych donieść, a pewnie będą mocno strofo-wani, a gdy strofowanie nie uczyni skutku, będą aresztem lub cielesnie karani.

Rezolwowano z jurisdycyi dominikalney.

Żółtańce die 21 7bris 1824. B. Zaiączkowski, sędzia poli-cyiny, mandataryusz państwa Żółtańce.

49. *Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824.*

Stosownie więc do powyższego rozporządzenia¹⁾ bezpo-srednym szkół dozorcóm poleca się, ażeby szkoły powtarza-jące w ten sposób zaprowadzili :

¹⁾ Попереду подано : найв. розп. 27. IX. 1716 і декрет надв. шкіль. ком. 9. П. 1821, N-о 868 в справі заведення повторної науки.

1-mo. Dzieci, które już ze szkół ordynaryjnych wyszły i lata do tej przeznaczone przebyły, gdy jednak w obwodzie parochyji znajdują się, do szkoły powtarzającej jako młodzież doroslejsza, wezwane i zmuszone były, a to tym pewnie, jeżeli już jakowyś postęp w czytaniu ruskim, polskim, pisaniu i t. d., a przynajmniej w czytaniu ruskim zrobili.

2-do. Tym końcem ma być zrobiony osobny katalog pilności młodzieży obojczy płci, do szkoły powtarzającej kwalifikowanej.

3-tio. Czas dla młodzieży do powtórzenia tego, czego się nauczyła, naznacza się w sobotę po południu lub w niedzielę i święta przed niezapomianymi dwie godziny, to jest od 2-giej do czwartej godziny.

4-to. Młodzież powtarzająca, równie jak i dzieci do szkoły ordynaryjnej chodzące, obowiązana jest w niedzielę i uroczyste święta do cerkwi chodzić, w chorze stawać i to, co umie, czytać i śpiewać, żeńska zaś płeć ma w cichości na swoim miejscu skromnie z książek czytać nabożnych lub katechizmu modlitwy.

5-to. Ponieważ młodzież powtarzająca dla upłynionego wieku z obrębu dziatwy szkolnej wyszła, przeto należy już do młodzieży świętecznej katechizmowej, a zatem i temu samemu obowiązkowi, co i ta, to jest, chodzeniu na katechizm święteczny jest podległa, a zatem:

6-to. W spis tabellaryczny młodzieży parafialnej do nauk katechizmowych świętecznych kwalifikowanej (którego wzór ztąd pod 21 lipca 823 do liczby 30 przez kurendę szczególnym duszstarownikom był komunikowany) ma być wpisana i podług wyszczególnionych rubryk pilności i postępów w tym spisie zanotowana.

7-mo. Zrobienie i pilne utrzymywanie rzeczonych spisu od następującego po wakacjach kursu ich wielebnościom jak naczuley poleca się i oto tym pewnie, że nie tylko przy wizytach rocznych, lecz za zdarzoną się każdą okolicznością takowy spis zrewidowany będzie i znaleziony brak takowego lub nieporządne utrzymywanie onego bez żadnego względu do jw. konsystorza doniesione będzie.

8-vo. Szkoły powtarzające się zaraz po wakacjach rozpocząć się mają i kontynuować się będą w dnie, czasy i po-

rządkiem w wyszczególnionych obowiążnościach wyż przepisany.

9-no. Po upłynionych 4-ch la tygodniach od wakacyf każdy duszstarownik obowiążany będzie o zaprowadzeniu i stanie szkół powtarżających do urzędu p. s. dozorczego relację zrobić.

10-mo. Gdzieby zaś lub parafialny pomimo wszelkich usiłowań uporeczywie swoje dzieci do szkoły powtarżającej lub na naukę katechizmową święteczną posyłać nie chciał, w takowym razie podeymą się konsygnację uporeczywych po imieniu i przezwisku z imionami ich dzieci i numerem domu zrobić i do urzędu p. s. dozorczego nieuchylnie przysłać należy podwóyną konsygnację, dlatego, że iedna do cyrkularnego urzędu, druga zaś, w przypadku ieżeliby prześwietny urząd cyrkularny pomocy w tey mierze odmówił do jw. konsystorza przesłaną być ma. W konsygnacyach młodzież katechizmową od młodzieży do szkoły powtarżającej należąca rozróżnić wypada.

11-mo. Rzeczone konsygnacye mają być pod swoiemi datami przez miejscowych duszstarowników, iak bezpośrednich szkół dozorców i katechetów własnorecznie podpisane; narreszcie

12-mo. Ninieysze rozporządzenie ma być ludowi parafialnemu weześnie podczas wakacyf powtórzonymi razami zrozumiale i czule obwieszczonym.

Powyzszego rozporządzenia iak naysczulsze wykonanie ich wielebnościom poleca się.

50. *Стан парохіяльної школи в Жовтанцях в pp. 1823—1830.*

Formulare

W Y K A Z

o stanie szkoły parochialnej w parafii N. podług poniższych szczegółów przez podpisanego parocha lub kooperatora w roku 1823 rzetelnie zrobiony.

Liczba parządkowa	Nazwisko parochi i lub koopera- raty lokalny	Imię, przewisko parocha lub kooperatora lokálnego	Imię, przewisko pomocnika szkoly	Jego wiek czyli lata	Pimność	Zdolność	Sposob obchodzenia się z dziećmi	Obyczayność	Mieysce szkoły	Do szkoły inkorporowane lokálności	W tych do szkoły sposobne dziewczęta			W tym obwodzie parochi i znajduje się			Do szkoły chodzące dziewczęta			Do szkoły zdol- nych tak do szko- ly chodzących			Dzieci do szkoły chodzące uczą się						Dotychczasowy podział nauki względem, godzin i klas	Czyli szkoła pilnie zwiedzana była i jakowe przeszko- dy zwiedzaniu szkoły na zawadzie są	Nazwisko dominium					
											chłopcy	dziewczęta	razem	chłopcy	dziewczęta	razem	mięcy	więcey	czytać	pisac	rachowac	czytać	pisac	rachowac	czytać	pisac	rachowac	czytać				pisac	rachowac	czytać	pisac	rachowac
823	Rn.											72	70	142	30	12	42	100	—	11	7	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
824	Rn.											80	80	160	30	10	40			18	9	9	12	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
826												60	78							a reszta dzieci początkowe																
830	(?)									830		97	84	181	181	21	—	21			11	9	11	9	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—		
829												82	93	175	174	16	—	16	16																	
												87	99	186	186	13	19	32			21	10	10	11	11	11	8	6	6	6	6	6	6	6		

Data: dnia, miesiąca, roku.

Podpis N. N.

III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівськiм деканатi лвiвськoї епархiї

в рр. 1819 — 1827.

Подав

Стефан Томашiвськiй.

1. З вiзитацiї парохiї 1819 р.

1. Пiотуцза (16. II. 1819) Школы парafialney dla uczenia w niey młodzięzy niema; dzieci uczo sie w rezydency parocha i w szczupłym pomieszkaniu diaka; diak nazywa sie Jan Jurczynski; uczy dzieci czytac po rusku i spiewac w cerkwi; uczy się 6 chłopców i 7 dziewcząt.

2. Słoboda (16. II.) — Szkółka dla diaka znajduie się; szkoły parafialney niema; nikt na nauke nie chodzi.

3. Ceniów (17. II.) — [Szkoly] niema; uczy się 7 chłopców w pomieszkaniu własnym diakowskim.

4. Wybodow (18. II.) — Szkoły takowy niema, tylko dla diaka szczupłe pomieszkanie; dzieci się nie uczą, gdyż i diak do tego nie iest zdolny.

5. Koniuchi (18. II.) — Szkoły parafialney niema; 4 chłopcow uczy się czytać po rusku w szczupłym pomieszkaniu diakowskim.

6. Augustowka (19. II.) — Szkoły parafialney niema.

7. Forosciec (Хоростець) (19. II.) — Szkoły żadney niema; dzieci na naukie nie chcą posyłać.

8. Płaucza wielka (20. II.) — Szkółka dla pomieszkania diaka w dobrym stanie; szkoły parafialney niema; kilkuch chłopcow uczy się w pomieszkaniu diakowskim.

9. Płaucza mała (20. II.) — Szkoły niema.
10. Glinna (20. II.) — Parafialney szkoły niema.
11. Krasna (20. II.) — Szkołka dla diaka iest; parafialney szkoły niema.
12. Pokropiwna (23. II.) — Szkoła dla diaka mizer-na; dzieci nie uczą się nic w s[zi]kole, gdyż...
13. Kozłów miasteczko (23. II.) — Szkołka dla diaka bardzo stara; szkoły parafialney niema i młodzieży nie posyłaia na nauke.
14. Horodyszczce (24. II.) — Szkołka dla diaka na pomieszkaniu znajduie się; szkoły parafialney niema i tylko 4 chłopcow uczy się w pomieszkaniu diakowskim.
15. Dmuchawiec (24. II.) — Szkolki niema; szkoły parafialney niema i dzieci nie uczą się.
16. Taurów (25. II.) — Szkulka dla pomieszkania diaka znajduie [się] szczupła; szkoła parafialna ma się budować i uczy się dzieci iuż ze 30, tak chłopcy iako dziewczenta; okazało się to i examine z temiz dziecmi przeciwzięto i z konsygnacyi dziatwy, ktoro x. paroch ma podać; uczy sam x. paroch Alex. Barusiewicz, gdyż nie ma do nauczania zdolnego diaka.

17. Kaplince (26. II.) Szkoły zadney niema i dzieci nie uczą się niczego.

18. Złoczowka (26. II.) — [Dzieci] nic się nie uczą.

(Внято з Протоко́лы wizyty dziekanskiey po parochiach w dekanacie kozlowskim sytuowanych w roku 1819 przez administratora dekanatu x. Mik. Strzelbickiego).

2. 3 wizytacyi unia i naroxii 1827 p.

1. Protokół wizyty szkolney w kapellanii Wybudow przeciwziętey dnia 21-a febr. 1827. Zabudowania własciwego ku nauczaniu dziatwy parafialney niema, tylko budynek szczupły i zdezolowany dla pomieszkania diaka. Uczy sie teraz chłopcow 6 po rusku; na powtarzanie chodzi 3. Szkolnozdolnych chłopcow znajduie się 9 a dziewcząt 8. Wszyscy przytomni wymawia[ją] sie, iz dla ubustwa i niezdolności diaka dzieci na naukie do szkoły posyłać nie mogo, chociaż uznaią tego potrzebe. Diak nazywa sie Hrynko Pridun, pobierać powinien za swoje usługi diakowskie od gruntowych po cwierci

zboza, lecz i tego teraz dla niedostatku swojego nie wypła-
caią, a diak zadnego sposobu utrzymywania sie nie ma, tylko
ręczną robotą pomiędzy ludzi utrzymuje się i z łaski niektó-
rych zycie. Na to podpisują się (6 підписів).

2. Protokół wizyty szkolney przeciwzienty na dniu 21-a
febr. 827 przez szuldistriktowego nadzorce x. M. Strzelbickie-
go, dziekana kozłowskiego. Szkoła parafialna w Ceniowie.
Znajduie w tej parafii chłopców szkolno-zdolnych 120, dzie-
wcząt 63, razem 183. Teraz uczy się aktualnie chłopcow 6,
dziejcząt 3. Uczy sie po rusku, iedni czytaią, drudzy szlabi-
zuia, w posiedzeniu diakowskim, gdyz szkolnego zabudowania
dotąd niema. Uczy ich diak Michał Oberski pod przewodni-
ctwem xdzia parocha. Diak dlatego, ze powinności panskie
iako z gruntu panskiego odbywać musi, tudziez ze do nau-
czania nie iest należycie zdolnym, do ciągłego i regularnego
uczenia dziatwy przyłożyć sie nie moze po większey części
xiądz paroch tym się trudni. Młodziez do examinu stawiona
okazała, ze xiądz paroch Benedykt Jaremwicz silnie do nau-
czania przyłożył sie. Parochianie przytomni okazują chęć po-
syłania dziatwy na naukie szkolną, lecz dotąd liczba uczą-
cych się iest mała, gdyz i zabudowanie na to przyzwoitego
do skutku trudno przyprowadzić i nauczyciela zdolnego nie-
ma. Diak za usługi cerkiewne pobiera od grontowych po dwa
garce zboza rozneho gatunku; razem uczynić moze korcy 8,
na terazniejszą cene zboza uczyni plus minus flor. 10; i wien-
cey zadnych nie ma dochodow. Do examinu stawili sie dzieci:
Mikołay Oberski czyta, Demko Mikitiuk czyta, Iwas Łoik sla-
bizuie dobrze, Gmytro Stolarzow slabizuie, Stefan Jaremw
slabizuie, Iwas Bezuszko slabizuie, Iwaś Mizun slabizuie, Hryń
Kowalow slabizuie, Parania Kowalowa slabizuie, Zofia Kowa-
lowa szlabizuie, Ewdokia Olenowa szlabizuie. Przytomni
oswiatcaią, iz teraz nie mogo na fundusz nauczyciela zadne-
go funduszu zrobić, gdyz zanadto są ubodzy, lecz gdyby za-
budowanie do skutku przyszło, toby na ten czas kazdy z nich
łatwiey do tego podług sił nakłonił się. Za nadzorce szkolnego
w parafii obrany został od xiędza i przytomnych ludzi Grze-
gorz Bunak; obowiazki mu obiasniony. Przytomni podpisują
się (підписаний парох і 8 селян).

3. Protokół wizyty szkolney w parafie Awgustowka przeciwzięty dnia 22-o febr. 827. Zabudowanie dla pomieszkania diaka znayduie sie w Awgustowce bardzo szczupłe. Mie-szka teraz diak Jusef Szpetkowski z bratem swoim Pawłem, do nauczania dziatwy po rusku dosyć zdolny. Chodzi teraz do szkoły czterech chłopców z parafii, uczo się po rusku i po polsku czytać. Ludzie przytomni oswiadczaia, iż dla ubustwa swojego nie są w stanie dziatwe przyodziewać tak, aby do szkołki na nauce chodźć mogła; gdyby iednak do lepszego stanu przeszli, na tén czas radziby, aby ich dziatwa uczyła się. Diak pobiera za usługi diakowskie od gruntowych gospodarzy po pułkorca zboza, ale tego ubossi nie będąc w stanie nie oddaia; to uczynić moze rocznie na pieniądze 12 fl. Nad-zorcą szkolnym zostae Grzegorz Sawkow. Przytomni podpi-suia.

4. Protokół wizyty szkolney w Parafii Koniuchi (22. II. 1827). W tey parafii znayduia sie zabudowania dla pomieszkania diakow: iedno przy cerkwi parochialney murowa-ney, drugie na Koncie. W tych pomieszkaniach uczą diacy dziatwe parafialną. Diak Simeon Pryima na Koncie okazał zdolność swoia w nauczaniu po rusku i po polsku początkom czytania, pisania i rachowania z głowy — udowodnił to examinem przeciwziętym z dziatwą uczącą się. Mikolay Malczeski; diak przy cerkwi parochialney, stawil się takze ze cztermi chłopcami do examinu w czasie wizyty i okazał, iż całkiem do nauczania nie iest zdolny. Ci diacy pobieraią od gromady za usługi swoje rocznie od gruntowych po 2 garcy zboza roznego i po 12 kraicarow w walucie, od pułgronto-wych po garcu zboza i po 6 x; uczynić moze to razem 48 fl. przy iedney cerkwi, a tylez przy cerkwi drugiej na Kacie. Daniel Sołoninka i Paweł Meliz zostaią i na daley nadzorca-mi szkołek tutezszych, gdyz dosyć okazali przychilności w za-prowadzeniu nauczania dziatwy parafialney. Aktualnie uczy się na Kātu chłopców 10, panienek 3; przy cerkwi murowa-ney chłopcow 4. Szkolno-zdolnych ogółem znayduie się chłop-cow 120, dziewcząt 140, razem 260. X. Kaminski dusz sta-rownik tey parafii okazał pilność i gorliwość w zaprowadze-niu nauczania młodziezy.

5. Protokół wizyty szkolney na dniu 23-o febr. 827 w Płauczy wielkiej z przyłączonemi:

W Płauczy wielkiej oprócz zabudowania dla pomieszczenia diaka szczupłego niema innego zabudowania do stosunku liczby szkolno-zdolney, gdyż dominium do wybudowania takowego dotąd materiału nie wydało. Parafianie podali do dominium prozbe w tey mierze i oczekuio rezolucyi. Młodzież niekatora uczy sie po rusku i po polsku czytać, pisać i rachunkow z głowy. Zaleconą została, aby dla szczupłości miejsca w pomieszkaniu diakowskim iedna dziatwa przed południem, a druga po południu na naukie zbierała się. Nadzorca szkoły parafialney Alexander Pawłowski w latach zeyszłych w obowiazku swoim bardzo czynnym bydz okazał się; zostaię i nadaley. Diak Stefan Konczewicz pobiera od gromady za usługi swoje diakowskie po cwierci zboza od gruntowych, a po puł cwierci od innych; rocznie uczynie moze korcy 15, na pieniądż w teraznieyszey cenie fl. 20; dla szczupłego więc dochodu nie moze sie do nauczania ciągłego przykładać, pomuszony innym sposobem na utrzymanie swoje zarobic.

W Płauczy małej znajduje się szkółka dla pomieszczenia diaka szczupła. Młodzież płci oboiey przez gorliwość Jakuba Pichur, nadzorce miejscowego, znacznie sie do szkoły zgromadza. Uczy ich Jędrzey Pawłowicz po rusku [i] po polsku czytać, pisać i rachować. Młodzież examinowana znaczny postęp w nauce wspomnionej okazała, przez co nadzorca Jakub Pichur i Jędrzey Pawłowicz na zaszczyt i pochwalę zasługują. Lud dla ubustwa nie iest w stanie do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyłożyć sie. Zaleconą, aby o tablice do szkoły i ołwki postarać się. Nauczyciel wspomniany pobiera za usługi diakowskie po 16 garcy zboza; uczynie moze 8 korcy, na pieniędzy 13 fl.

W Krasnej przyłączoney do Płauczy znajduje się pomieszkanie dla diaka bardzo szczupłe; w tem pomieszkaniu uczy diak Antoni Grabarz młodzież parafialną oboiey płci. Młodzież examinowana piękny postęp w czytaniu po polsku, po rusku, w rachowaniu z głowy, religii okazała. Do tego przyczynia sie szczegulnie gospodarz Paweł Kobzisty, iako nadzorca szkoły parafialney w Krasney, i zasługuie ze wszech

miar w tem interesie ma zaszczyt dla siebie. Antoni Grabarz pilny w nauczaniu zasługuje na uwagę; dla siebie bardzo szczupłe pobiera za diakowskie usługi płace; pisze bardzo dobrze po rusku. Lud tej parafii bardzo jest ubogi i nie jest w stanie przyłożyć się do funduszu dla nauczyciela. Zaleconą zostało diakowi, aby chłopców służyć do mszy nauczył. Na to podpisują się przytomni.

W Glinnie żadna młodzież do examinu nie stawiała się. Szkoła dla pomieszkania diaka szczupła i reparacyi potrzebująca. Diak Józef Zukowski i parafianie oswiataczą, iż dla tego do szkoły młodzież chodzić zaprzestała, gdyż lud mocno chorować zapoczął i dotąd ta choroba z miejsca nie jest wykorzeniona. Na to podpisują się.

6. Protokół wizyty dekanalnej przeciwziętej na dniu 26-m febr. 827.

Miasteczko Kozłow. Co się tyczy szkoły — tu znajduje się trywialna pod inspekeją łacinskiego konsystorza. Do tej szkoły chodzą niektery dzieci obrządku ruskiego. Upomnienie uczyniło się, aby do szkoły trywialny niezanieczywali dziatwe na naukę posyłać.

Wieś Pokropiwna przyłączona do Kozłowa. Szkolka w który diak mieszka, jest w bardzo mizernym stanie; do szkoły nie chodzi młodzież na naukie.

7. Protokół wizyty szkolney (27. II. 1827).

[Wieś Tawurow]. Zabudowanie znajduje się szczupłe dla pomieszkania diaka i w tym uczo się dzieci parafialne. Stawieni do examinu pięcioro dziatwy, ktorzy się teraz uczo — iedni czytają, drudzy słabizują po rusku. Letnio poro poczęło 22 chodzić na naukie, teraz dla zimna, nie mając się w co przydziać dla ubostwa, chodzić przestali. Znajduje się szkolno-zdolney dziatwy: chłopcow 50, dziewcząt 48. Diak nazywa się Stefan Kozicki, uczy dziatwe, pobiera za usługi diakowskie po cwierci zboza w rozny gatunku od gruntowych i świętecznego po 3 x. co uczyni rocznie flor. 30 I gdyby stateczny iakowy do nauczania dziatwy trafić się mógł, toby nie ieden z gromady za nauczanie dzieci więcej ofiarował, lecz ten zwykł się napiiść. Ksiądz administrator tłumaczy dla uczących katechizm w szkole. Antoni Sawa zostaje na daley nadzorcą szkolki parafialney.

8. Protokoł wizyty dekanalney przeciwziętej na dniu 27-m febr. 827.

Wies Dmuchawiec... Szkołki dotąd niema i młodzież na naukie nie chodzi; niektorzy chodzo do szkoły trywialney w Kozłowie.

9. Protokoł wizyty szkolney przeciwziętej na dniu 28 febr. 827.

[Wies Budyłow] — W tey parafii oprócz zabudowania szczupłego dla pomieszkania diaka oznaczonego niema innego zabudowania, do liczby szkolno-zdolnych dzieci stosownego, w ktorymby się młodzież ucząca mieścić mogła. W pomieszkaniu diaka uczy się kilkoro dziatwy po rusku i po polsku, iedni slabizować, drudzy czytać, rachunkow z głowy i niektorzy pisać zaczynaią. Diak Jan Szpytkowski, ktorego xiądz paroch do uczenia młodzieży usposabiać nie przestaie, dosyć bydz zdolnym do tego okazał się. Tenze za swoje usługi diakowskie pobierać powinien od kazdego gruntowego po cwierci zboza, co uczyniłoby rocznie na 8 korcy, a na pieniądze rachuiąc 12 fl. i swiętecznego po 3 x., lecz tego teraz nie są w stanie dla zbytecznego ubustwa oddawać; dawniey za nauczenie dziatwy obiecano po cwierci zboza, niektorzy tylko oddali, drudzy dla ubustwa tego dotrzymac nie mogli. Lud przytomny oswiateza, iż by radzi, aby młodzież uczyła, a będąc w stanie do funduszu na nauczyciela chętnieby się przyłożyli. Znayduie się szkolno-zdolney młodzieży: chłopcow 73, dziewcząt 68, razem 141. Do szkoły chodzi aktualnie chłopcow 11. Jan Biłowus zostaię nadaley nadzorcą szkolnym. Na zabudowanie szkolne drzewo poczęści wyprowadzone i reszte w tym czasie wyprowadzic zamyslaia.

10. Protokoł wizyty szkolney na dniu 28 febr. 827.

[Wies Płotycza]. — Szkołka czyli budynek dla pomieszkania diaka znayduie się, lecz bardzo szczupła i w złym stanie. W tym zabudowaniu uczy się znaczna liczba młodzieży parafialney, tak chłopcow iako dziewcząt, slabizować, czytać po rusku i po polsku, rachunkow z głowy i katechizmu czyli religii. Uczy ich diak Łukasz Nehrebecki pod przewodnictwem xiędza parocha Łukasza Lachowicza. Działwa exami-nowana w czasie wizyty znaczny postępek z nauki okazała. Wyznać wprawdzie nalezy, iż o zadney inney dotąd parafii

takowa przykłađność w nauczaniu dziatwy parafialney przez
 xięzy nie okazana, iakowo przykłađność w tey mierze okazał
 tuteyszy paroch. Znajduie sie tu szkolno-zdolnych chłopców
 45, dziewcząt 61; uczy sie aktualnie chłopców 15, dziewcząt
 13; na powtarzanie chodzi 6. Diak za usługi diakoską pobie-
 rać powinien po cwierci zboza od gruntowych, pułgruntowi
 pul cwierci płacą; razem moze uczynić 13 korcy; święte-
 cznego pobiera po 9 x. rocznie — co razem uczynic moze 29
 fl. Za nauczanie dziatwy przyrzekaia iakoweś nagrode, ktorey
 udeterminować nie mogo, gdy[ż] lud teraz bardzo ubogi. Za-
 budowanie szkolne koniecznie iest potrzebne, inne i obszer-
 nieysze. Nadzorca szkolnym zostaię i nadaley Jan Nehre-
 becki.

11. Protokoł wizyty szkolney na dniu 1-o marca 827.

[Wieś Słoboda] — Zabudowanie szkolne murowane
 w dobrym stanie. Dzatwa rozpoczęła była na naukie chodzic,
 lecz teraz poro zimowo dla ubostwa nie maię się w co przy-
 odzać nie chodzi. Uczy się tylko 4 chłopców. Ci czytaia po
 rusku. Na pytania z katechizmu na pamieć dobrze odpowia-
 daia. Uczy ich diak Bazyli Dombrowski, zachowuie sie oby-
 czaynie; pobiera za usługi diakowskie od gruntowych zboza
 po garcy 10, razem uczynic moze rocznie korcy 16, i święte-
 cznego po x. 6 od kazdego numeru. Szkolno-zdolny młodziezy
 znajduie sie chłopców 55, dziewcząt 46, razem 101. Za nad-
 zo[r]ęce szkolnego obrany Stefan Promkow, woyt.

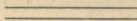
12. Protokoł wizyty szkolney na dniu 2-o marca 817
 przeciwzięty.

[Wieś H o r o d y s z c z e]. — Szkołka szczupła dla pomie-
 szkania diaka oznaczona znajduie się. Do tey szkołki dziatwa
 parafialna chodzic rozpoczęła na naukie. Uczy ich diak Ba-
 zyli Paszkiewicz po rusku i po polsku. Dzatwa examinowana
 slabizuie, niektorzy czytaia iuz po rusku, katechizmu uczo sie
 na pamieć. Zachowuie sie obyczaynie. Uczy sie aktualnie te-
 raz chłopców 13 i iedna dziewczeczka. Szkolno-zdolney młodzie-
 zy znajduie się: chłopców 25, dziewcząt 32; w Słobudce:
 chłopców 13, dziewcząt 13. Diak za usługi diakowskie pobiera
 od gruntowych po cwierci zboza w roznym gatunku; uczynic
 moze rocznie 16 korcy, i świętecznego niektorzy po 6 x. ro-
 cznie a niektorzy po 2 x. placo, ubossi nic nie daia. Cała iego

placa, tak w zbożu iako i w pieniądzech, uczynić może 30 fl. Nadzorcą szkolnym zostaje na dalej Jan Dubowy, który w zeszytych latach [w] z[a]chęcaniu dziatwy do nauki szkolney dosyć pilnym okazał się. Przytomni do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyczynienia przez ubustwo wymawiają się.

13. В Золочівці і Каплинцях візитація в тім часі (27. II. 1827) не відбула ся, бо парох, в ріанстві занурзону, відправив декана з нічим. Шкіл в тих селах тоді не було. Ще двацять літ опісля (14. VII. 1847) записано: Szkoła parafialna w Złoczowce jeszcze niewybudowana, brakuie obwalkowania, poszycia i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urzędzenia; z tey przyczyny i ze ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiało. — W Kaplincach... szkoła parafialna była tu przed lat 40, jeszcze i ogród należał do niey; mieszkał w niey stary diak i uczył dzieci, ale od czasu urbarium grunt koło szkoły przypadł w użytku księdzu, a szkoła ze starości powaliła się, dlatego teraz szkoły nie mamy; młodzież teraz nie chodzi do szkoły, bo niema gdzie i że niema diaka teraz w mieyscu.

(Взято з актів кизлівського деканату).

IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837).

Подав
Юрій Кміт.

Методика чили успособлен'є до замѣрносногo справованя оуряду учител'ского для оучителей и помощниковъ о. г. к. въ школахъ трївіал'ныхъ и парафіал'ныхъ отъ Іоанна Лавровского, Архідіакона к. П. зъ нѣмецкого оуложеное и до околичностей школъ рускихъ застосованое. Въ Перемышли, въ друкарни Еїїской аѡлз.

Вступлен'є.

§ 1.

Пожитокъ и потреба науки вихованя.

Досконалєн'є въ наукахъ и вихован'є молодыхъ людий єсть барзо потребне и пожитечне для нихъ самыхъ и для цѣлого краю.

а. Єсть потребне и пожитечне для дѣтей самыхъ, бо коли дѣти въ першой своєй молодости отбирають добру науку и вихованє, то подаєся имъ спосѣбъ до розвинєня силъ и власностей душевнихъ, вѣдки набывають ясногo познаня розмаитихъ рѣчей, доброго розсудку и зданя и зъ часомъ приходять до досконалости, а такъ стаються моральными, побожными, цнотливими, розумными и оужитечными людьми. Але если дѣти въ свыхъ лѣтахъ жадной науки и вихован'є не отбирають, то силы ихъ дѣти не розвивають ся и не досконаляться, а такъ черезъ неуживан'є

аг'бо надъоуживан'е сами собѣ и иннымъ людемъ нещасливость дочесну и вѣчну готуютъ.

То объясняется наступующимъ прикладомъ: Поле, же бы сталося добровъ и живновъ рѣловъ, потребуе заразы на весну (яръ) троскливой оуправи и засѣяне добримъ насѣн'іомъ. А если рѣлникъ занедбае рѣлю оуправити и призвонитого насѣня не оужие, то пожаданого пожитку з ней очековати не може. Добре теды вихован'е челоувѣка въ своѣй молодости и призвоните его станови въ наукахъ видосконален'е есть барзо важнымъ на цѣле жит'е его, а противнѣ занедбан'е и опущен'е тогожъ вихованя не отжаловану и ненадгороджену шкоду му для его оумислу и сердца приносить.

Ѣ. Добре вихован'е и в наукахъ призвонитыхъ досконален'е есть также потребнимъ и пожитечнымъ для добра цѣлого краю. Бо зъ дѣтей въ доросломъ вѣцѣ стаются ролники, ремесники, ганлярѣ, рокодѣл'ники, судіи, радци, оборонци публичного безпеченства и т. д. Если они що до досконалости оумислу и сердца занедбаними зостають, то не мають они належитой обичайности, ани потребныхъ вѣдомостей, ани призвонитихъ здолностей до отповѣданя своему поволаню; таковыи станъ тихъ людей шкодитъ не тѣлко повѣдинчимъ особомъ, але и сполеченству людскому, а навѣть и цѣлому краєви.

§ 2.

Кто повиненъ старатися о досконален'е дѣтей въ наукахъ и давати имъ добре виховане?

Досконалити дѣти въ наукахъ и давати имъ добре вихован'е повинны родичи и оучителѣ публичній. Отець и мати суть властивими и найближшими учителями и вихованцами своихъ дѣтей отъ Бога постановленными; они повинни словами и прикладами своимъ дѣтемъ впаяти боязнь Боску, побожность, справедливость, добре сумнѣн'е, поцтивость, ретельность и всѣ инніи цноты повинни ихъ досконалити въ наукахъ, призвонитыхъ ихъ станови, и виховывати Церкви святой добрыхъ хр'тіянъ, а краєви поцтивыхъ и сумлѣнныхъ мешканцовъ.

Але коли много знайдуся такихъ родичѣвъ, которіи до того потребныхъ власностей, вѣдомостей, зручностей, а часомъ охоти и часу не мають, коли наветьь многимъ родичамъ тяжкія працы и многоракіи затрудненія той святой обовязокъ научаня своихъ дѣтей и ихъ вихованя выполнити належитъ не позволяють, то до оускутченія той святой повинности и до заступленя в ней родичѣвъ оустановленіи суть публичніи оучителѣ, абы розумъ дѣтей науками имъ потребными освѣчали, волю до доброго скланяли, а отъ злого отводили, абы ихъ оуспособляли на сумлѣныхъ людей и на поцтивыхъ мешкан'цѣвъ.

Для той причини найвишша влада краіова на науку и вихован'є молодѣжи обоятновъ быти не може, чили отъ кого и якъ отбирає свою едукацію. Не можна теды родичомъ самымъ zostавити вихован'є своихъ дѣтей, але мусить таковий чинити оуклады, жебы молодѣжь сталася такъ обычайновъ, такъ розумновъ и такъ до добрыхъ дѣлъ зручновъ, якъ ѣи натуралныи здол'ности и пришле поволан'є позволяє и вимагає.

На той конецъ найвишша влада краіова оустановила розмаитіи школи, въ которыхъ випробованіи и досвѣченіи оучителѣ подъ дозоромъ висо. владзи краіовой о то стараются, абы дѣтемъ дали таку науку и вихован'є, яке многіи родичи дати имъ не суть здол'ными, ал'бо до того аны охоти, аны часу не мають.

Велика добротъ висо. влад. краіовой и отцѣвска ей трюскливостъ въ томъ ся оказує, же многыхъ тысящей не жалує на школи и на оутриман'є добрыхъ оучителѣвъ отданымъ наукомъ и вихованю молодѣжи.

Вѣдти показуєся стислій обовязокъ оучителѣвъ и едукаторѣвъ, абы старалися збавленному замѣрови високого ряду краіового належитъ и сумлѣннѣ отповѣсти, абы мали приємность прислужити ся Церкви Божой поцтивими хртіанами, сполечен'ству людскому достойными члонками, а високому ряду краіовому вѣрными поддаными.

§ 3.

Що есть вихован'є и научан'є и чимъ ся рѣзнятъ? Вихован'є есть трюскливостъ о дѣтехъ, абы силы ихъ д[у]-

ши и тѣла належитъ ся розвивали, абы добрый взяли керунокъ и абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Научан'е зась есть оудѣлен'е дѣтемъ вѣдомостей имъ потребныхъ и досконален'е ихъ розуму черезъ освѣчен'е.

В чимся вихован'е и научан'е сходятъ, а чим ся рѣзнятъ ?

Вихован'е и научан'е сходятся в томъ, же такъ перше, якъ друге служитъ до досконаленя челоуѣка. Рожница зась межи ними заходить та, же :

1. Черезъ научан'е оудѣляются чолоуѣку вѣдомости рѣчей му потребныхъ и позитечныхъ, служитъ тебы толко до освѣченя и досконаленя розуму. Вихован'е зась, чилѣ едукація :

2. Служить до розвиненя силъ дши и тѣла, до наданя имъ замѣреного керунку, абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Черезъ научан'е теды досконалится толко една сила дшевная, то есть розумъ, а черезъ едукацію чилѣ добре вихован'е досконалятся все силы людскіи д[у]шевніи и тѣлесніи стосовнѣ до певнаго цѣлю чилѣ замѣру. Значнѣйшіи силы душевныи суть : сила познаваня, поятность, розсудокъ, розумъ, выобразатность (сила имагиманаціи), сила вымишляня, сила уважаня, сила рефлектованя ся, память, спамятливость (спамятан'е), припоминатность, сила чутя, сила жаданя (прагненя), сила отверганя и воля.

Едукація теды затруднятея найбарзѣй тимъ, жебы оучинити чолоуѣка добримъ, побожнимъ, поцтивимъ, сумлѣннымъ, еднимъ словомъ, чолоуѣкомъ цнотливимъ. Едукаціа помагать чолоуѣку до розвиненя всехъ своихъ силъ для того единѣ, жебы добрѣ, поцтивѣ жити, жебы въ сполеченствѣ людскомъ з каждымъ обходити ся краснѣ, пріемнѣ, згоднѣ, по людску, по пріателеску, по сусѣдску, словомъ едукація помагать и провадитъ чолоуѣка до виконаня цноти ; ежели теды кто той даръ посѣдатель, то о немъ мовитея, же есть едукованымъ (добрѣ вихованымъ) чолоуѣкомъ. Если теды въ томъ остатніомъ значеню берется слово едукаціа, то едукаторъ (виховавца) повиненъ разомъ быти и оучителемъ, бо подчасъ научаня має много спосо-

бностей досконалити въ дѣтѣхъ силу чутя и волю, а такъ може разомъ освѣчати розумъ черезъ науки и провадити дѣти до цноты и досконалости морал'ноѣ черезъ побудки.

§ 4.

Чилѣ въ школахъ дѣтемъ сами науки давати, чи разомъ и добре вихован'е з ними лучити потреба?

В школахъ не тѣлко сами науки давати потреба, але также и добре вихован'е лучити належить, бо до досконалости чоловѣка не досить естъ мати пѣзнан'е розмаитихъ рѣчей, але также потреба быти обычайнимъ и цнотливымъ, опручъ того потреба также досконалити сили тѣла, бо сили души такъ суть въ стисломъ звязку съ силами тѣла, же ся належитѣ розвинути и оужитими быти не м[о]гутъ безъ цѣлости и досконалости силъ тѣла. До наукъ теды школ'ныхъ не тѣлко саме научан'е, але и вихован'е належить.

З того впливають три головнїи и важнїи обовязки для публичныхъ оучителей, же они въ школахъ повинни :

1. досконалити силы розуму молодѣжи черезъ науки ;
2. скланяти моралнїи силы душевнїи до обычайности и пѣлненя цноти ;
3. мати разомъ старан'е о цѣлости и досконалости силъ тѣла молодѣжи школ'ной.

§ 5.

Розкладъ науки меедичной.

Три головнїи обовязки публичныхъ учител'овъ въ § 4. вираженїи, которїи въ школахъ випол'няти повинни и способности, до ихъ належитого выполненя служащїи, викладаются въ наступующихъ 6-ти роздѣлахъ :

I. Роздѣлъ трактуе о властивомъ научаню, а на самъ передъ становить засады (Grundsätze), подлугъ которыхъ наука огулнѣ давана быти повинна, а потому даются поединчїи оустави, якъ каждый щегул'ный науковый предметъ потреба.

II. Роздѣлъ завирае правила о морал'номъ албо обычайномъ досконаленю молодѣжи и показуе, якъ ей морал-

ніи силы до правдивой обычайности наклоняти можна и потреба.

III. Роздѣль подае средки до оутриманя карности школ'ной.

IV. Роздѣль викладае преписи о тѣлесномъ выхованю и означае, на що оучитель школ'ный въ томъ взгляды оуважати повиненъ.

V. Роздѣль выражае обязанности оучителя възглядомъ школы яко мѣсца своего дѣлан'я.

VI. Роздѣль назначае власности, котрїи оучитель зъ стороны тѣла, розуму и волѣ мати повиненъ.

I. Роздѣль.

О властивомъ научаню, чилѣ розумовомъ досконаленю.

1. Подѣль.

О методицѣ огул'нѣ.

§ 6.

Цѣль научаня.

Цѣль ал'бо замѣръ научаня на томъ залежитъ, абы дѣти на такихъ людей кшталтити, котрїи своего розуму належитъ оуживати могутъ, котрїи морал'нѣ добре мыслятъ и чинять и котрїи въ станѣ и поволаню, до которого еутъ назначенїи оужитими и позитечными быти могутъ.

Не можна теды обоятнымъ быти, якъ и отъ кого дѣти отбирають науку, бо фалшиве и недостатечне научан'е не толко встримуе поступокъ въ наукахъ, ал'е наветъ латво шкодливимъ стати ся и замѣсть оудосконаленя зепсуге принести може. Отрыман'е теды замѣру научаня зависить не только отъ выбору предметовъ науковыхъ и отъ ихъ порядку, але также по найбол'шой части отъ мееоду.

Черезъ мееодъ разумѣе ся способъ, якъ, котрїи и въ якомъ порядку предмети науковїи дѣтемъ выкладати потреба.

§ 7.

Важность и потреба доброго мееоду.

Въ научаню, жебы ся добре оудало, потреба доброго мееоду. Бо тотъ тол'ко може кого чогось навчити, котрїи

знає засады и регулы доброго меѳоуду и ихъ ся въ науча-ню тримає; въ такомъ тѳлко разѳ наука стаєся скутечнымъ средкомъ оудосконаленя розуму и сердца.

Кто не має доброго меѳоуду оученя, хоть бы барзѳ много посѳдавъ вѳдомостей и барзѳ пилнымъ бывъ въ своимъ оурядѳ, не оучинить тѳлко позитку въ научаю, якъ той, которій менше отъ него посѳдає науки, але має добрїй меѳодъ вѳпоеня дѳтемъ того, що самъ оумѳе. Добрый меѳодъ єсть барзо потребнымъ и позитечнымъ, бо всевѳчне досвѳдчен'є научило, же тоты тѳлко люде были добримы оучителями, котрѳ доброго оуживали меѳоуду оученя. Меѳодъ добрїй єсть наветь потребнїй тымъ, которїи сами подчасъ научаня могутъ збирати правила оучен'я, бо не потребуютъ довгого часу до оукладаня оуставъ до того замѳру служащихъ.

§ 8.

Якъ можна набыти доброго меѳоуду оученя?

До набытя доброго меѳоуду оученя не досить єсть слухати и оучитися меѳодики, але также потреба:

1. Пилнѳ читати писма меѳодычнїи, то єсть таковїи, которїи подають добрый способъ научаня.

2. Обцовати и розмовляти зъ оучителями практику маючыми, которїи зъ власного досвѳдченя могутъ му оповѳдати свои постереженя подчасъ наученя оучиненїи.

3. Часомъ отвиджати тоти школы, въ которыхъ знайдуть ся оучителѳ добрымъ меѳодомъ вславленїи.

§ 9.

Который меѳодъ єсть найлѳпшїй и найдосконал'шїй?

Той меѳодъ єсть найлѳпшїй и найдосконал'шїй, въ котромъ два истотнїи замѳри научаня, то єсть, замѳръ матерїал'ный и формал'ный, найщасливїй осягненными быти могутъ, ал'бо котрїй до гармонѳчнаго оудосконал'еня всѳхъ силъ душевныхъ найлѳпше служить.

Замѳръ матерїал'ный ал'бо предметовый залежить на властивомъ наученюся якого предмету наукового. Такъ н. п. замѳромъ матерїал'нымъ науки ариѳметичной (рахунко-

вои) естъ, жебы оучень навчився раховати, подобнѣ замѣромъ матеріал'нымъ науки писаня естъ, абы студентъ оумѣвъ добре лѣтеры въ писаню формовати. Замѣръ формал'ный оученяся на томъ залежить, абы учень черезъ науку досконаливъ свои силы душевнїи або тѣлеснїи, абы ся призвычаявъ до pracowитости, абы черезъ працу ѿ усиленность набывавъ обротности и зручности, ал'бо жебы з науки мавъ якись морал'нїй пожитокъ; такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ науки рахунковой естъ, абы учень учащїйся рахунковъ досконаливъ разомъ свой розумъ и силу розсудкову и жебы наветь черезъ того набывавъ охоты до мышления, до пил'ности, до ошадности, и до порядку. Такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ штуки писаня естъ, жебы учень досконаливъ ся в мѣрѣ очевидной, въ силѣ поровнаня рѣчей зъ инними рѣчами.

Научитель теда повиненъ такїй меодъ ученя мати, жебы молодѣжь школ'ну не тѣлько матеріал'нѣ, але разомъ и формал'нѣ въ наукахъ досконаливъ, бо:

1. Чоловѣкъ тогди стався ужитечнымъ и пожитечнымъ въ сполеченств[ѣ] людскомъ, коли не тѣлько много посѣдавъ вѣдомостей, але коли естъ шипкимъ и обротнымъ въ мишленю и чиненю, а того формал'ного замѣру научаня набыти може.

2. Въ початковомъ (ел'ментарномъ) научаню не йде тѣлько о оудѣлен'е многихъ вѣдомостей, але ото найбарзѣй, жебы розвинути и удосконалити силу мышления освѣтити розумъ, жебы възбудити охоту и пудъ до науки, до освѣченяся и до оудосконаленя, що найбарзѣй skutкомъ формал'ного замѣру научаня быти може.

§ 10.

Злыи и мил'ныи меоды.

Не каждый меодъ естъ добрымъ, которого давнѣйшїи оучителѣ въ научаню оуживали. И такъ:

а. Злыи былъ меодъ тыхъ, которїи свымъ оучн'омъ всѣого тѣлько на память оучитися казали, а потому єно о рѣчь pracowитѣ вытверджену пытали не стараючися о то, чилѣ дѣти то зрозумѣли и появили, що на память вытвердили. Бо черезъ таке оучен'є наука стався незрозумѣлимъ.

дѣломъ памяти и правдивовъ мучарн'іовъ. Черезъ такой меодъ стаются люде много на память оумѣючими, але мало мыслячими, сила познаня и мышленя бывать въ нихъ приглумлена.

ѵ. Не можна также добрымъ назвати и той меодъ, коли оучитель розумъ тѣлко единѣ дѣтей оуправляе и завше ено баданя чилѣ доходженя рѣжныхъ рѣчей зъ ними чипить, а не має стараня о того, жебы ся чого на память въчили. Тымъ способомъ формуются люде, которіи много резонуютъ, много бесѣдуютъ, всѣо засаджаютъ на порожныхъ провктахъ, а ничъ до skutку не приводятъ, бо имъ матеріи не стае.

Ѷ. Не добрый есть меодъ также тыхъ, котрѣ всѣо на сампередъ кажутся на память вчити, а допѣро рѣчь зъ великовъ працевъ на память вытверджену объясняютъ. Така наука не служитъ до замѣроносной оуправы розуму, бо коли дѣти слова оумѣютъ, судять, же тожь и саму рѣчь оумѣютъ и розумѣютъ, не уважаютъ теды на объяснен'е, а такъ наука стаеся для нихъ безпожитечновь.

ѷ. Не есть также добрый и тотъ меодъ, коли научитель всѣо тѣлко протяжнѣ выкладае, того каже ся на память вчити и допѣро пытае. Такой способъ оученя не есть стосовнымъ до натуры и поятности дѣтей, бо оны не могутъ протяжнѣ мыслити, той протяжности и звязку не познаютъ, вѣдти походить, же тѣлко подчасъ науки позѣвають, же собѣ на нѣи прикрятъ, же подчасъ науки розторгнен'е мають и свою мысль чимъ иншимъ затрудняютъ, а такъ з науки пожаданого не относятъ пожитку.

§ 11.

Поят'е меодыки.

Черезъ меодыку розумѣеся наука подаючая найлѣпшій способъ оученя.

Завирае теды меодыка правила чилѣ регулы, которіи въ научаню заховати потреба, абы замѣръ оногo найлатвѣйшимъ способомъ отримати можна. Меодыка дѣлится двояко, на общую чилѣ повшехнюю и на повдингчу чилѣ цегул'ну.

1. Общая чилѣ повшехная меодика выкладае засады, подлугъ которыхъ науку огул'нѣ, безъ взгляду на поединчѣ предмети науковѣи выкладати належитъ.

2. Поединча чилѣ щегул'на меодыка показуе, якъ каждого предмету подлугъ его поединчихъ власностей въ щегул'ности оучити потреба.

Подѣлъ II. О общей меодицѣ.

§ 12.

Общїи чилѣ повшехнїи засады научаня.

Коли оучитель хоче молодѣжи школ'ной статися позжитечнымъ и черезъ свое научан'е много доброго оучинити, то повиненъ подчасъ научаня заховати тоты регулы, котрѣ з натури дѣтей суть взятymi и щоденнимъ досвѣдчен'емъ подтвержденїи зостали. Таковѣи общїи засады суть :

I. Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'е мѣлти и зауфаня своихъ оучнїовъ.

II. Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

III. Оучитель має свою науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и приємновъ оучинити.

IV. Оучитель має ся старати всю подчасъ науки ведлугъ можности змысловымъ способомъ выкладати.

V. Оучитель має свою науку оучинити ясновъ, практичноновъ и до оудосконаленя служаховъ.

VI. Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку стався позжитечнымъ бол'шой личбѣ оучнїовъ, не спускаючи еднагъ зъ ока решта поединчихъ дѣтей.

VII. Оучитель має въ одномъ томже предметѣ злучити бол'ше замѣровъ.

VIII. Оучитель повиненъ подчасъ науки цилнѣ чинити повтараня.

§ 13.

I. Засада.

Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'е мѣлти и зауфаня своихъ оучнїовъ.

Милость есть найпершимъ морал'нымъ чут'їемъ, котре ся тожъ въ души малой дѣтины оказуе тогда, коли все иннїи чутя еще не суть възбудженными. Оучитель повиненъ теды старати ся позыскати для себе тоту склонность дѣтей, котра називаея мѣть. Бо то має добротчинный впливъ на науку.

Если оучитель позыскавъ мѣть и зауфан'е оу дѣтей, то може з ними всео зачинати, продовжати и щасливѣ скончити и тото потрафитъ му працу въ научаню борзо оулатвити.

Дѣти маючіи мѣть ку своему оучителю звыкли:

1. Охотнѣ до школы ходити и оучител'евѣ черезъ науку подобатися.

2. Звыкли въ науцѣ знаидовати радость и оуконтентован'е, шил'нѣ и оуважнѣ ся оучити, абы позыскали взаемну мѣть оучителя.

3. Оказуючи мѣть ку научителю звыкли въ сердцахъ свыхъ родичовъ възбуджати мѣть и зауфан'е ку нѣому, бо найбеспечнѣйша дорога до сердець родичовъ иде черезъ сердца дѣтей.

§ 14.

Средки здолжны до позысканя оу оучнїовъ милости и зауфаня.

До позысканя мѣти а зауфаня оу оучнїовъ найлѣпшымъ средкомъ есть то, коли оучитель зъ ними обходится добрѣ, лагоднѣ и мило. Бо такого оучителя дѣти ради видятъ, охотнѣ з нимъ зостають и з нимъ бесѣдують и оучатся.

Вѣдти выпливають для оучителя наступуючіи правила:

а. Повиненъ къ своимъ оучнїомъ оказовати особлившу жичливість, добротъ и прихил'ность. Мае ся зась хоронити понурости, неприемной мѣны, крикливого тону въ мовленю и неприемности въ обцованю.

б. При каждой способности має имъ оказовати словами, вѣстами и цѣлимъ справован'емъ ся, же ихъ сердечнѣ любитъ и же ничъ барзѣй го не интересуе, якъ ихъ добро.

Бо мѣлтъ възбуждае вѣзаемность и зѣ мѣлтїю латво ся лучить зауфан'е.

§ 15.

Средки непризвоитыи до набытя мѣлти и зауфая оу оучнїовъ.

Не еденъ оучитель стараяся оу свыхъ оучнїовъ позискати мѣлтъ непризвоитыи средками, яко то: подхлѣбствомъ, смотрен'емъ якъ черезъ пал'цѣ на ихъ вади и выкрочности, жартован'емъ з ними, стосован'емъ ся до ихъ гомору, всїо то естъ негодивимъ и переворотнымъ, бо такъ постуцуючи зѣ своими оучнями, обявляє свою повагу, отбиратъ своимъ вырокомъ и розказомъ належиту важность, тратить способъ утримая меджи ними належитой спокойности и порядку и не може черезъ свою науку пренести ѣмъ пожаданный скутокъ и пожитокъ.

§ 16.

II. Засада.

Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

Каждый початокъ естъ трудный, особливѣ для дѣтей починаючихся оучити, которыхъ сила поятя естъ слаба и невыдосконалена. Если теды заразъ на початку окажеся имъ много трудностей, ежели отъ иныхъ домагаемося такого напращеня, котрого слаби ихъ силы не могутъ знести, то стаюся малодушными, отстрашаюся отъ науки, тратятъ охоту до оуважяния и до працы, а такъ замѣръ науки осягненнымъ быти не може.

Оулатвлен'е засъ працы въ науцѣ не залежитъ на томъ, абы дѣти згола не притягати до напращеня силъ своихъ, абы отъ ныхъ оухилати всѣ трудности, ал'бо жебы з науки опуцати всѣ общїи регулы, але залежитъ на томъ, абы:

а. Ничъ имъ не задавати, що перевишае ихъ силу поятя, абы тоты силы пасампередъ досконалити, безъ которыхъ дал'ша наука мусѣлабы ся стати барзѣ трудновъ.

б. Абы дѣти въ науцѣ провадити, то естъ, абы ихъ вести отъ рѣчей латвыхъ до трудныхъ, отъ знаныхъ до

незнаныхъ, отъ поединчихъ до складаныхъ, абы ихъ сили черезъ рѣчи латвыи възмацнялися и приготавлилися до рѣчей трудныхъ.

Г. Абы ихъ працовъ не обтяжати, ани огулнѣ, ани въ щегулныхъ припадкахъ, а затимъ абы имъ наразъ збытъ много не задавати, але потрошки и того часто повтаряти, латвостъ въ наученюся показовати, охоти и сердца до науки имъ додавати, а такъ помагати имъ до пил'ности въ наукахъ. То барзо много поможе дѣтемъ до зрозумлѣня и запамятаня предметовъ науковыхъ.

Пересторога.

Потреба хоронитися того, абы дѣтемъ науку збытечнѣ не златвяти и жебы тотужъ науку въ играшку и забавку не замѣняти, бо така рѣчь осладляє интересовность науки, псуе оувагу и отбирае охоту до працы оучнїовъ, а наветъ мае шкодливый вѣпливъ на дал'шу працовитость и обычайность дѣтей. Такимъ збытечнымъ златвлєнемъ науки моглибы дѣти такъ зделѣкатнѣти, жебы кожного напряженя силъ оуникали, працы. п. п. рол'ничой, ремеслничой хоронилися и т. д. и свои обовязки тѣлко тогда полнили, коли имъ ся прїемными быти здають. Мае теды оучитель вѣчеснѣ дѣти оупоминати, абы своихъ силъ належиты оуживали, мае ихъ вчеснѣ призвичаяти до стосовной свымъ силомъ напряжности и не повиненъ запоминати, же сполечнїи стосунки, въ которыхъ колїсь знайдовати ся мають, не позволять имъ, абы тѣлко на играшкахъ и забавкахъ часъ травили, але вымагати будуть, жебы во всѣхъ интересахъ свои силы напрягали.

§ 17.

III. Засада.

Оучитель мае науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и прїемновъ оучинити.

Дѣти еще не оумѣють належитѣ науку шацовати, а доводы въ ныхъ еще ничъ не skutкують; нема тедѣ иного средка, якъ науку оучинити прїемну и интересовну. То справитъ skutокъ, же науки будуть охотнѣ и оуважитѣ.

слухати и же разомъ оутримають потребу їмъ веселость оумыслу.

Наука зась стаеся интересновъ тогда, коли:

а. Оучитель чинить дѣти оуважными на важность и пожитечность предмету, отъ себе викладаного, бо тото въ натурѣ людзкой ґрунтуеся, же охотнѣ то чинимо, зъ чого обѣдуемо собѣ зыскъ яковысь. Причина, для котрой оучнѣ не хотятся прикладати до науки, естъ частокротнѣ тота, же не познають пожитку и оужитку того, чогосея вчити мусять.

б. Наука стаеся также интересновъ черезъ жваву и живу мову. Жива и рухова молодѣязъ хоче, абы з нїовъ живо и жваво поступовати, и набивать тои самой горливости, котру постерѣгае въ своимъ оучителю. Для того повиненъ оказовати, же го каждый предметъ науковый интересуе, повиненъ го охотнѣ, горливѣ и жваво викладати, ежели хоче свымъ оучнїомъ интересовность ку нїому вѣпити, ежелѣ зась дае науку оспалѣ, то и оучнїовъ свыхъ оспальми чинить. Прїемну и живу науку называемо тоту, коли научитель живо мовить и заховуе рухавость и веселость оумыслу, добрый гуморъ и стосовну отмѣну голосу. Поривность, крыкъ, прутка мова, естикуляция и бѣган'е по школѣ не складають правдивой живости, хотяй оучитель всякой скрѣплости, оспалости, мдлости и нудженя хоронитися повиненъ.

в. Тота также наука стаеся интересовновъ, котра не збыть довго трвае, але кончится въ призвоитомъ часѣ. Хоть бы предметъ науковый былъ самъ зъ себе найпрїемнѣйшій, тратить еднакъ приємность черезъ збыть долге викладан'е. Дѣти, котрѣ отмѣну барзо любяць, стаются черезъ того оmdlѣлими и чуютъ нудность.

г. Наука стаеся и тогда интересовновъ, коли оучитель межи оучнями взбуджае емуляцію, коли нхъ оуважность, ясне познан'е рѣчей шацуе, коли ихъ за добрії отповѣди помѣрнѣ хвалить, коли ихъ часто выволуе до поправки чуджихъ омылокъ.

д. Жебы наука была интересовновъ, то потреба въ дѣтехъ възбудити власнод[ѣ]л'ность, то естъ дати имъ повѣдъ до власномышленя и власночиненя, то зась стаеся

тогда, коли оучитель подчасъ науки дае стосовный питаня свымъ оучнїомъ и подае имъ способность до чиненя оувагъ, до мишленя, до розсужданя и до розумованя, тогда стався наука, якъ бы ихъ властнымъ, черезъ працу набытимъ добромъ, иначеи молодѣжъ з недостатку власнодѣльности въпадае въ оспалость духа ислухать безъ мишленя науки своего оучителя. На остатокъ:

ѵ. Наука стався интересовновъ черезъ оухѣленїе того вѣюго, що може справити обридливость и стлумити охоту до науки, яко то: Примусъ, нехуть, нетерпеливость, понурость и мрукливость.

§ 18.

IV. Засада.

Оучитель мае ся старати, вѣю подчасъ науки ведлугъ можности змисловимъ способомъ викладати.

Змисловый способъ викладаня науки естъ потребный не тил'ко дѣтемъ, але и дорослимъ. Бо тимъ способомъ въ дѣтехъ възбуджаеся и оутрымуе оувага оутверждаеся память и черезъ той средокъ отриманїи поятя чилѣ представленя собѣ рѣчей стаются ясными и видочными. Наветь рѣчь сталабися оутяжливовъ, гдыби тѣл'ко самымъ слухомъ долго и до напрыкреня была поймована, котра очима латво и докладнѣ познана быти може. Каждый знае, якъ велика заходить рожниця между тымъ, що самъ выдѣль и чого самъ досвѣчилъ, и между тымъ, що му инныи описали и оповѣли. З той причины повиненъ оучитель:

а. Предметы змисловыи, которыи хоче свымъ оучнїомъ выложити, завше подлугъ можности пѣдъ змисли поддавати, казати имъ вѣѣ части тыхже предметовъ належитѣ оуважати и тогда допѣро имя чилѣ назвыско тыхъ предметовъ повѣсти, коли ихъ дѣти належитѣ осмотрили и розважили.

б. Коли предметъ пѣдъ змисли дѣтей подданымъ быти не може, то повиненъ оучитель показати имъ замѣроносный образъ чилѣ вѣзерунокъ вѣрный, правдивый и докладаый тихже предметовъ.

г. Ежелѣ анѣ предмету самого показати не може, анѣ не мае до того потребныхъ вѣзерунковъ, то повиненъ го докладнѣ описати з виражен'мъ всѣхъ частей его, повиненъ го порѣвнивати зъ якимъ иннымъ, тожъ дѣтемъ знанимъ предметомъ, повиненъ ихъ оуважними оучинити на подобен'ство тогожъ предмету, зъ якимъ иннымъ, тожъ имъ знанимъ предметомъ, жебы собѣ ясный образъ незнаного предмету въ мысли оучинити могли.

Повшехныи оуваги, регули и переписи мае оучитель оучнѣомъ тымъ способомъ обяенити и оувидочнити, абы имъ завше иного поединчихъ знаныхъ и подлугъ можности подѣ змысли подпадаючихъ припадковъ приводивъ. До оузмысленя тѣхъ повшехныхъ засадъ служатъ особливѣ приклады и гісторыи, абы оучнѣовъ отъ рѣчей повшехныхъ привести до поединчихъ.

Поневажъ черезъ змысловыи поятя розвиваются силы душевныя, то научитель повиненъ оучнѣовъ до того привести, абыся привычалы на всѣо належитѣ оуважати, що ихъ отачае, абы всѣо належитѣ розважали и оглядали и всюды пытали ся, що то естъ? до чого служитъ? зъ чого зроблене? чымъ ся рѣзнитъ отъ инныхъ рѣчей? абы собѣ могли много змысловыхъ поятей приспособити.

§ 19.

V. Засада.

Оучитель мае свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служаховъ.

Ясновъ чили поятновъ свою науку оучитель чинитъ тогда, коли невидомыи рѣчи черезъ видомыи обяняе, въ томъ обяненю стопнями завше далѣй поступие и въ бесѣдѣ такого высловленя оуживае, котре оучнѣ латво розумѣти могутъ. Практична и до оудосконаленя служаха наука стався черезъ пристосован'е выложеныхъ правилъ, черезъ стосовныи повтараня и задаваня и черезъ всѣо, чымъ силы душевныи дѣтей приводятся до стосовной самодѣлности и досконалятся въ оуважаню, порѣвниваню, судженю и заключеню.

Наука перестає бути ясною чили поятновъ, коли оучитель таковой оуживає мови, же ю тѣл'ко найздолнѣйшій розумѣють, або коли хоче всѣо выразити, що му тѣл'ко на мысль приходитъ, затымъ такїи рѣчи мѣшає, котрыи до замѣру не служатъ.

Наука стаєся оувѣропрактична, коли оучитель завше тѣл'ко дѣти помаган'ємъ въ отвѣдехъ оупереджає и самъ мовитъ и чинитъ, що оучнѣ мовити и чинити повинни, ал'бо коли о рѣчъ выложеноу тѣл'ко миханѣчнѣ питає, не входячи кто, чили ю розумѣють.

§ 20.

VI. Засада.

Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку став ся позитечнымъ бѣл'шой личбѣ оучнѣовъ, не спускаючи еднакъ зъ ока и решта поединчихъ дѣтей.

Въ каждомъ отдѣлѣ оучащихся знайдутся денекотрыи оучнѣ, котрїи бѣл'шу личбу дѣтей въ науцѣ выпереджають, ал'бо значнѣ за нѣовъ застають. Розтройный оучитель не повиненъ першихъ безъ заохоченя и безъ затрудненя, а другихъ безъ помощи zostавити, еднакъ же має завше свою головну оувагу на бѣл'шу личбу оучнѣовъ обертати; не повиненъ теды зъ здол'нѣйшичи и пил'нѣйшими такъ въ науцѣ чвал'овати, жебы иншыи, котрѣ не могутъ поспѣшити за ними, жадного пожитку зъ тоижъ науки не относили.

§ 21.

VII. Засада.

Оучитель має въ єдномъ и томже предметѣ бѣлше замѣровъ злучити.

Таке злучен'є розмаитыхъ и личныхъ замѣровъ приносить знакомитїи корысти:

1. Тымъ способомъ оучнѣ лѣпше пѣзнають пожитокъ вытвержденной науки и побуджаются на ново до пил'ности и до оуважания.

2. Черезъ тото можна ся оухоронити єдностранной вѣдомости, а науцѣ справити прїємну отмѣнность.

3. Можна тымъ способомъ часъ ошадити, коли въ одной науцѣ можна много вѣдомостей потребныхъ оудѣлити, що особливѣ на селѣ тѣлько при выдареной околности чинити потреба, бо на тото для недостатку часу особныхъ годинъ вызначити не можна.

4. Такове злучен'е розмаитыхъ замѣровъ въ одной науцѣ помагать до отновленя набитихъ понятей, бо имѣ болше ихъ ся разомъ лучить, тымъ латвѣй на память приходять.

Пересторога.

Розумный научитель повиненъ в той рѣчи острожнѣ поступовати. абы побочный замѣръ не стався шкодливимъ головному замѣрови и жебы черезъ довге бавлен'е ся з побочнымъ замѣромъ не отруднити албо не зневечити отриман'е головного замѣру. Особливѣ хоронитися оучитель повиненъ, абы побочный замѣръ не злучалъ з головнымъ замѣромъ допути, поки оучнѣ не суть добре наученїи першыхъ початковыхъ (элементарныхъ) рѣчей и поки ихъ сили не суть достатечными до поятя досконалого и грунтового якой рѣчи. Нешкодливимъ, овшемъ позитечнымъ и потребнымъ стався тото злучен'е розмаитихъ и личнихъ замѣровъ, коли :

а. подчасъ краснописаня такѣ обираются писмовзори (Vorschriften), котрѣ завирають науку для розуму и сердца ; коли

б. подчасъ диктованого скоропису припоминаются регули граматичныи и ортографичныи ; ал'бо коли

в. подчасъ рахункѣвъ задаются нмъ такѣ рѣчи, зъ котрыхъ набивають вѣдомости о розмаитихъ мѣрахъ, вагахъ, пѣнязехъ, подѣлахъ часу и т. д.

§ 22.

VIII. Засада.

Оучитель повиненъ подчасъ науки пил'ныи чинити повтаряня. Замѣръ научаня вимагае, аби оучень рѣчь витьверждену и глубоко въ память вповну мѣгль собѣ въ каждомъ моментѣ латво припомнути. То зась статися не мо-

же безъ долгого затриманья и застановленья надъ науковъ и безъ пил'ного ей повтореня. Бо тол'ко тымъ способомъ :

ї. Можна помочи невидосконаленой памяти дѣтей и оулавити имъ затриман'е науки въ памяти.

їѢ. Черезъ частіи повтараня вбьяются глубше въ память набытая понятя, бо имъ частше обновляются, тимъ барзѣй впаются въ память.

їѢ. Оучнѣ черезъ пил'нѣ повтараня набывають болюшой охоти до оученяся, бо мають способность перезрѣти того, чого ся навчили, могутъ свою вѣдомость оупорядковати и показати, що вмѣють.

їѢ. Оучитель самъ зъ повтараня може ся переконати, чилѣ и якъ много его наука skutковала, мае разомъ поводъ недбалыхъ завстидати, пил'ныхъ и оуважныхъ похвалити, а слабымъ до наученяся допомочи.

§ 23.

Коли и якъ повтараня чинити потреба ?

Тото стаеся добримъ и позжитечнымъ, коли оучитель чинитъ повтараня передъ и по каждой годинѣ науковой, ал'бо на конци цѣлого роздѣлу, любъ отдѣлу, ал'бо часомъ околичнѣ, коли що въ науцѣ заходитъ, чогобы дѣти не могли зрозумѣти, гдибы имъ ся попереднїи рѣчи не припомянули.

Але оучитель повиненъ подчасъ припоминаня обирати розбирател'ный, то есть, аналѣтичный способ, повиненъ до повтараня насампередъ взывати оучнїомъ цвѣчен'шыхъ, а потому слабшыхъ, повиненъ з ними рѣчь повтаряти розмаитымъ способомъ и черезъ того своей науцѣ надавати повабность новости; черезъ таковыи повтараня мееодъ оухилитъ трвожливость тыхъ, котрѣ судять, же черезъ того оустае горливость въ оученю ся и часъ тратится надаремнѣ.

Отужъ тоти суть осмь головныи засади, котрыхъ добротъ всѣ мееодики оузнають и подлугъ котрыхъ науку огул'нѣ давати потреба до отриманя ей замѣру, то есть, правдивого оудосконаленя молодѣжи школ'ной.

Початковий учитель повиненъ старатися зглубити духа тыхъ засадъ, добре ихъ пояти, и въ даваню поединчыхъ предметовъ науковыхъ ихъ ся тримае; имъ щасливѣй то потрафить оускутечнити, тымъ жизнѣйша и пожитечнѣйша буде его наука.

§ 24.

Форма научаня.

Барзо важновъ рѣчовъ въ мееодицѣ форма научаня.

Черезъ форму научаня розумѣе ся способъ, якъ предметъ науковый до поятя дѣтей выложити и имъ го впоити потреба. Форма научаня есть двояка, розмовна и протяжна.

1. Розмовна чили дїалогїчна форма научаня есть тотя, коли предметъ науковый выкладаеся дѣтемъ черезъ питаня и отповѣди, албо черезъ розмову въ тяжъ трваючу меджи оучителемъ и оучнями.

2. Протяжна чили акроматична форма научаня есть тотя, коли оучитель въ протяжной мовѣ предметъ науковый выкладае.

а. Коли оучитель оужывае формы розмовной чили дїалогїчной, то провадитъ оучня черезъ здолнныя питаня до оуважаня, порѣвниваня, судженя и заключеня, оутрымуе учня черезъ побуджаючїи питаня въ оуставичномъ мышленю и чинить тымъ способомъ науку, якбы его власнымъ набытимъ добромъ.

Розмовна чили дїалогїчна форма научаня може быти двояка: розбырател'на (аналѣтична) и складател'на (синтетична).

1. Розбырател'на чили аналѣтична форма научаня есть тогды, коли оучитель розвязае предметъ на свои части, з которыхъ ся складае, и такъ оучня отъ рѣчей повшихъ до поединчыхъ провадитъ, н. п. коли то слово челоувѣкъ розбырае, що значить, же выражае таку истоту, котра складаеся зъ души и зъ тѣла, же душа мае силы нижшїи и вышшїи, же тѣло мае свои части, голову, руки, ноги, очи и т. д., и коли тымъ способомъ обясняе, що то слово челоувѣкъ значить, то оужывае форми оученя розбырател'ной чилї аналѣтичной.

2. Складател'на чилѣ синѳетична форма оученя оуживаея тогды, коли з даныхъ частей якои рѣчи оучитель каже оучнѳомъ складати яку рѣчь цѣлу, то естъ, коли оучнѳовъ провадитъ отъ рѣчей поединчыхъ до повшехныхъ, отъ частей до цѣлого, н. п. коли оучитель выражае части, котрѣ потребны суть до выфундованя дому, оуживае формы оученя складател'ной чили синѳетичной.

ѳ. Въ часѣ оужитя формы оученя протяжнои чили акроматичнои оучитель бесѣдуе въ тяжъ безъ жадной перервы, а оучнѣ го тѳл'ко въ тяжъ слухаютъ. Той гатунокъ науки служитъ тѳл'ко для оучнѳовъ, котрѣ до певной дозрѣлости прѣйшли, котрѣ выдосконалений розумъ мають и котрѣ суть в станѣ добре оуважати на то, що ся мовить, могутъ го пояти и на свѣй пожитокъ обернути; того не можна домагатися отъ оучнѳовъ початковыхъ (ел'ментарныхъ), бо они не суть в станѣ протяжну науку въ мысли затримати, чуютъ нудность, тратятъ охоту до слуханя и оуваги, а такъ замѣръ науки отрыманымъ быти не може. Не можна теди тои оученя форми въ тяжъ оуживати въ науцѣ початковой (ел'ментарной), але тѳл'ко часомъ зъ формовъ дѣал'огѣчноовъ, особливѣ тогды, коли ся оповѣдае гѣсторѣя, ал'бо коли ся яка рѣчь описуе. Для дѣтей далеко лѣпша естъ оученя форма дѣал'огѣчно-синѳетична, бо служитъ:

а. до оутриманя оуваги въ оучняхъ и до неустанного затрудненя ихъ силы мышления;

б. помагае оучителивы до того, абы мѳгли науку свою етосовнѣ до силъ оучнѳовъ оуложити;

в. оулатвѣе му постерѣган'я, чили го оучнѣ зрозумѣли, и помагае му до того, жебы го зрозумѣли;

г. побуджае оучнѳовъ до власномышления и власночиненя, а оучителивы подае способность силы душевныи дѣтей належитѣ досконалити.

§ 25.

Оуставы для оужигя формы дѣал'огѣчно-синѳетичной.

Поневажъ оученя форма дѣал'огѣчно-синѳетична залежитъ на неустанной розмовѣ межи оучнями и оучителемъ,

теды оучитель повиненъ въ той рѣчи наступуючи двѣ повшехныи оуставы заховати:

А. повиненъ оумѣти задавати добрыи питаня;

Б. повиненъ маты здол'ность, абы мѡгль отповѣди належитѣ оцѣнити и зѣ ныхъ корыстати.

§ 26.

Власности добрыхъ питанъ.

Добрыи питаня повинни мати наступуючи власности:

1. Повинни быти латвыми, то есть оучитель тѡлко о такѣ рѣчи питати повиненъ, котрѣ дѣтемъ достатечнѣ суть знаными и о котрыхъ мають належиту попередничу вѣдомость. Труднѣи питаня притлумляють въ дѣтехъ силу мышления и отбирають имъ охоту до отповѣди. Труднѣи питаня суть тогды, коли въ ныхъ находится скил'ка зкупленыхъ рѣчей такъ, же оучень мусить въ передъ двѣ ал'бо три операціи чинити, нѣмъ може дати добру отповѣдь. Такимъ труднымъ есть питан'е: котра есть личба бѡл'ша якъ 30, бѡл'ша якъ 24, а менша якъ 30, бо оучень мусить въ передъ порѡвнивати личбу 24 зѣ личбовъ 30, нѣмъ отповѣсть, же то чинить 36. Латвимъ зась въ той рѣчи есть питан'е: яка повстае личба, коли до 30 додаеся 6.

2. Питаня повинни быти короткими, бо неповинни жадного слова завирати, котре не служитъ до означеня рѣчи въ питаню заходячей. Имъ коротшыи суть питаня, тымъ латвѣй ихъ зрозумѣти и спамятати можна, а противнѣ имъ довшыи суть, тымъ труднѣй дѣти могутъ ихъ зрозумѣти и въ памяти заховати. Потреба теды зѣ питанъ отдалити зкупленныи имена придатныи, збытечныи, вклямброваныи слова и всѣ порожныи повтаряня. Долгое теды былобы наступуюче питан'е: якъ ся потреба заховати взглядомъ тыхъ, которѣи злостію и ненавистію къ намъ палають и при каждой околичности хотятъ насъ ображати, засмучати и кривдити? Короткое зась буде питан'е такъ оуложено: якъ ся маемо заховати взглядомъ нашихъ неприятелей?

3. Питаня повинни быти ясными, то есть, дѣти повинни безъ великой працы познати, чего отъ нихъ домогается оучитель черезъ питаня. Такими теды повинни быти питаня, жебы дѣти кажде слово и кажде поят'е въ питаню выражене латво зрозумѣли. Неясне теды было бы питан'е: якѣи обовязки мають дѣти взглядомъ своихъ родичовъ? бо дѣти того слова обовязокъ еще не розумѣють. Яснимъ зась есть тото питан'е: що дѣти повинни своимъ родичомъ оказувати? До ясности питаня належитъ также и тото, абы оучитель оберталь тонъ на тото слово, котре выражае рѣчь истотну.

4. Питаня повинни быти докладныи (дорѣчныи) и такъ означенїи, жебы тѣл'ко едну правдиву отповѣдь дати можна. Питаня теды повинни всѣ тоти знаки мати, котрѣ рѣчь отъ всѣхъ инныхъ належитѣ розрѣжняють и котра въ отповѣди выражена быти мае. Не было бы докладнымъ питан'е: що за слово рол'никъ? до отриманя отповѣди, же то есть бесѣдоголовникъ (ein Hauptwort), бо на тото питан'е можна отповѣсти, же есть походнымъ, ал'бо двосилябнымъ словомъ. Докладнымъ зась стаеся тото питан'е такъ задане: слово рол'никъ яка есть часть бесѣди? подобнѣ недокладнымъ былобы тото питан'е: въ якомъ станѣ будемо въ пришломъ житю зоставати? Докладнымъ зась стане ся черезъ додатокъ: ежелисмо ся въ теперѣшномъ житю добре справовали.

5. Питаня повинни быти побуждаючими, то есть, такъ повинни быти оуложенными, жебы въ часѣ отповѣди сила мишленя до власнодѣл'ности побуждена была. Оучитель теды черезъ питаня не повинень особливѣ отъ дорослѣйшихъ и цвѣчен'ныхъ домогаться отповѣди такъ и нѣтъ, бо черезъ таку отповѣдь оучнѣ до того приходять, же не хотять ничъ мыслити, же отдаются недбал'ству розтаргненю оумыслу, а такъ не привычаются до власномышленя, до розваги и до розмысл'ной отповѣди. Побуждаючимъ стаеся питан'е, ежели обокъ себе кладутся и противносклады (Sätze und Gegensätze) и оучн'ови заставляеся выборъ з меджи обидвохъ. Такимъ было бы питан'е: що ти ся здае, чиди слово нѣсмь есть регуларне, чи нерегуларне? тото питан'е есть барзѣй побуждаючимъ,

якъ наступуюче: Ци не правда, же нѣсмь есть слово не-регуларне? Таки питаня можна толко барзѣ слабымъ, нецвѣченымъ и боязливымъ дѣтемъ задавати, абы ихъ помалу и зѣ часомъ до власномышленя привести можна.

Питаня повинни быти розмаитыми въ выразахъ, то есть, потреба питан'е перемѣняти, инными словами выражати, абы ся можна перекопати, чилѣ оучнѣ рѣчь выложеноу розумѣють, чили сами що мыслятъ и чили зѣ добровѣ отповѣдевъ правдивыйи понятия лучатъ. Едностаныйи питаня стаются частокротнѣ механичными. Треба теды питаня задавати розмаитымъ способомъ, але хоронитися за даваня збитѣ штучныхъ питанъ, бо таковыи питаня сугъ темными и недогдаными.

§ 27.

Якъся мае заховати оучитель подчасъ отповѣданя дѣтей на заданыи имъ питаня?

Коли дѣти дають отповѣди на заданыи собѣ питаня, то въ томъ разѣ розмаитыйи припадки быти могутъ. Часомъ сугъ добрыми и правдивыми, часомъ недостатечными чили пезупелными, часомъ фалшивыми и емѣшными, а часомъ дѣти жаднойи вцалѣ отповѣди не дають. Розмаитость тихъ припадковъ домагаеся отъ оучителя розмаитого способу поступованя.

1. Если отповѣдь есть добра и правдива, то оучитель повиненъ ю мило прѣяти, а часомъ оучня за ню мѣрнѣ похвалити. Если засъ домышляеся, же оучень барзѣйи згаднулъ добру отповѣдь, якъ ю даль зѣ розмысломъ, зѣ познан'емъ рѣчей и зѣ розумомъ, то повиненъ отъ него домагатися, абы сенсъ отповѣди инными словами выразиль и абы привѣлъ причины, дѣя котрыхъ таку даль отповѣдь. Не треба еднакъ домагатися отъ оучнѣовъ, абы завше тыми самыми словами отповѣдали, котрийи мае оучитель въ своей мысли. Овшемъ то есть знакомъ, же оучнѣ добре рѣчь розумѣють, коли ся могутъ власными словами выразити.

2. Ежели отповѣдь есть недостатечна чили пезупелна, то есть, ежели не выражае докладнѣ предметъ

питаня, то повиненъ учитель черезъ новыи стосовныи питаня оучн'овъ до того провадити, абы рѣчь недостаточну оузупелныли и абы все выразили, що ся въ сенсѣ питаня завирае.

3. Если отповѣдь есть вцалѣ фалшива, то не повиненъ учитель въ гнѣвъ впадати, кричати и лаяти, ал'бо неуцтивыи прѣзвиска давати, але повиненъ оучня черезъ инны замѣроносныи пытаня до того провадити, абы фал'шь отповѣди самъ познати мѡгль. Тото найлѣпше оудасть му ся тогда, коли каже рѣчь, о котру иде, до якого поединчого припадку пристосовати.

4. Подчасъ смѣшной отповѣди повиненъ учитель зъ слабовъ дитиновъ лагоднѣ ся обейти, не повиненъ ся зъ нея смѣяти, абы дѣти до смѣху не побудиль, а повстальный смѣхъ повстягнути мае. Абы оучня, котрый смѣшну далъ отповѣдь, отъ завстиджени мѡгль заслонити, повиненъ зъ данои отповѣди добру рѣчь выпровадити и зъ той стороны выставити, зъ котрой тратить смѣшность. Если того оучинити не можна, то для повстягненя смѣху потреба натыхмѣсть смѣючимся задати трудне питан'е и показати имъ ихъ неумѣтность.

5. Ежели дѣтина на питан'е учителя згола нич не отповѣдять, то причина того може быти, ал'бо недостатокъ призвоитои оуваги, ал'бо безумность и боязливость ей, ал'бо же оучитель задалъ питан'е барзо труднымъ способомъ. Повиненъ теди еще разъ то само питан'е задати, повиненъ дитя слабе на оумислѣ и боязливе до намышленя побудити и додати му отваги, неуважного зась и свивѡльного трохи завстидати; збытъ трудне зась питан'е оулатвити, а такъ дѣтину черезъ латвѣйшыи питаня, черезъ оузмысляючыи приклады, а часомъ черезъ протывныи рѣчи до того провадити, що винна была отповѣсти.

6. Оучитель повиненъ на тое особливѣ наставати, абы отповѣдаючыи дѣти питан'е въ отповѣди завше повтаряли, бо то заостряе оувагу оучн'овъ, досконалитъ память и що найважнѣйшовъ есть рѣчовъ справуе велике цвѣчен'е въ мовленю.

На остатокъ оучитель повиненъ кажде питан'е задавати виразнѣ, голосно и помалу и оучнѣ также выразнѣ, голосно и помалу отповѣдати повинни.

§ 28.

Подѣль оучн'овѣ на клясы и предметовъ науковыхъ.

О розмаитыхъ школахъ, о ихъ клясахъ и о предметахъ науковыхъ.

Замѣръ школь нѣмецкихъ есть той, абы дѣти до того стопня оудосконаленя припровадити и такихъ имъ вѣдомостей оудѣлити, якихъ оны до осягненя своего повшехного и щегул'ного презначеня потребують. Коли теды дѣти, котрѣ до школь нѣмецкихъ ходять, неоднаковыи мають склонности, здол'ности и презначеня, то не всѣ потребують еднакового оудосконаленя и еднаковыхъ вѣдомостей. Для того розмаитыи знайдуютья школи, яко то: нормал'ныи, головныи и тривѣал'ныи, а въ нашомъ обрядѣ и парафѣал'ныи школи.

Рожность вѣку, здол'ностей и предвѣдомостей въ дѣтехъ вимагае подѣлу на клясы. Для того тежъ тривѣал'ныи школы, а часомъ и парафѣал'ныи складаются зъ двохъ клясъ, головныи школи по найболшой части зъ трохъ, а часомъ наветъ зъ чтирохъ, нормал'н. зась всюди зъ чтирохъ клясъ. Предметы науковыи, которыи въ школахъ нѣмецкихъ, для люду презначеныхъ, викладати ся звыкли, суть наступуючи.

1. Наука релѣг'ии, познан'е лѣтеръ, лѣтерован'е, силябован'е и читан'е.
2. Краснописан'е.
3. Нѣмецка граматика, разомъ зъ правописан'емъ (Rechtschreiben) и зъ диктованымъ скорописомъ (Diktand-Schreiben).
4. Рахунки.
5. Оуспособлен'е до писемныхъ вынрацованъ.
6. Географія.
7. Гисторія натурал'на и фѣзика.
8. Геометрія, стерометрія и механѣка.
9. Штука будовнича и рисунки.

В рускихъ зась парафіал'ныхъ школахъ выкладатися повинни наступуючіи предмети науковыи:

а. Катехизмъ малый и великій.

б. Познан'є лѣтеръ рускихъ, лѣтерован'є, силябован'є и читан'є руске.

в. Писан'є друковане и скоропис рускій.

г. Коротка граматика руска и початки граматики славен'скои.

д. Тлумачен'є Вечерни и Оутрени зъ языка славен'ского на языкъ рускій.

е. Рахунки.

ж. Спѣван'є пѣній церковныхъ и пѣсней духовныхъ.

з. Читан'є и писан'є пол'ске.

О предметахъ религіиныхъ, якъ ихъ выкладати потреба, жадныи ту не даются оустави, для того же катехизъ выкладати повинни капланы, котрѣ до того особливе отбирають оупособлене.

§ 29.

Потребный взглядъ подчасъ означена часу на каждый предметъ.

Не може быти обоятнымъ на того, якъ много годинъ въ тыжню на якій предметъ вызначити и въ которыхъ годинахъ дневныхъ оучити го потреба, бо отъ того замѣрносно подѣлу годинъ залежить не тѣлко зупелнѣйше, але и латвѣйше научен'єся якого предмету наукового.

Потреба теды въ той рѣчи мати взглядъ:

а. на якость предметовъ науковыхъ, абы тоти, котрѣ духа бѣльше напрегають, на перемѣну давати за тими, котрѣ оумысль менше напружають, и абы на такѣ предметы, котрыи око бѣльше затрудняютъ, яснѣйшыи въ дню години вызначити:

б. треба мати взглядъ на дѣлал'ность души людской, котра въ годинахъ полудневныхъ бѣльша быти звыкла, якъ въ годинахъ пополудневныхъ и котрой дѣлал'ности въ певныхъ предметахъ бѣльше потреба якъ въ инныхъ:

в. оуважати также належить на стопень потребы и важности, жебы на научен'єся потребнѣйшихъ и важнѣй-

шихъ предметовъ бѣльше часу ложити, якъ на тотѣ, котрѣ-только суть позитечными. На остатокъ треба мати :

д. взглядъ на обѣтость предмету наукового, въ какой оучити го потреба, якотежъ на вѣкъ и здол'ность дѣтей.

§ 30.

Личба, прѣят'е и промоція оучн'овъ до выжшой кляссы.

Не есть рѣчовъ обѣятновъ для здоровья оучител'овъ и оучн'овъ и для поступку въ наукахъ, якъ велика личба оучн'овъ въ одной школѣ быти повинна, бо если збытъ много есть и безъ пропорціи оучн'овъ, то така рѣчь має шкодливый впливъ не только на здоровля, але также на лѣпше оудосконален'е розуму и сердца. Для того въ полѣтичной оуставѣ школ'ной барзъ мудрѣ преписано, абы въ одной не бѣльше дѣтей вчило ся якъ 80, а найбѣльше 100. Подчасъ прѣймоваия нового оучня до той, любъ овой кляссы децидуе попереджател'ный сѣамѣнѣ, до которой кляссы тойже оучень подлугъ набитыхъ предвѣдомостей прѣятымъ быти повиненъ.

Въ томъ теды подвыжшено оучня зъ нижшой кляссы до выжшой треба мати взглядъ на дойзрѣлость и личбу набитыхъ предвѣдомостей, то есть, чога ся навчили и въ якомъ стопню досконалости набыли.

День того пересадженя зъ одной кляссы до другой повиненъ быти въ каждой школѣ днемъ важнымъ и оурочистымъ, бо молоды оумысли въ таковыхъ дняхъ суть найздол'нѣйшими до прѣяты добрыхъ и збавленыхъ вражень.

§ 31.

Доводы, же оучн'овъ першой кляссы потреба подѣлити на нижшый и выжшый отдѣлъ.

Поневажъ барзо тяжко есть дѣти маючии рѣжне познан'е въ одной школѣ разомъ вчити и такъ затруднити, абы малы дѣти тогды, коли оучитель з бол'шими працювати мусить, въ тихости зоставали и абы безъ помочи оучителя задановъ собѣ працювъ черезъ довшій часъ ся затрудняли и абы черезъ свою неспокойность, любъ сваволю науки болшыхъ дѣтей не перерывали, то першу кляссу на

два отдѣлы подѣлити потреба, то есть: на ныжшый и выжшый; першій означено для меншихъ дѣтей и першихъ початковъ оучащихся; другіи зась для оучн'овъ досрелѣйшихъ. Въ каждомъ отдѣлѣ даеся наука щоденнѣ черезъ двѣ тол'ко години, бо часъ школ'ный повиненъ завше быти въ пропорціи зъ вѣкомъ молодѣжи, а дѣти въ тыхъ лѣтахъ не могутъ зносити долгого и оуставичного сѣдженя и долгой головной праці и овшемъ черезъ тото могли бы латво понести шкоду на своимъ зростѣ и здоровю.

Таковый подѣлъ приносить великїи користи такъ для оучителя, якъ и для оучн'овъ. Оучнѣ зыскують обширнѣйше мѣсце въ школѣ и черезъ зменшен'е вѣгалаціи (вызѣвовъ) отдыхаютъ чистнымъ повѣтремъ; оучитель не потребуе свою оувагу барзъ дѣлити, анѣ свою науку черезъ збытъ частїи оупоминаня, погрошки и строфованя перерывати; оучнѣ тымъ способомъ зыскують часъ до бѣл'шого оученя ся, а оучитель будучи вѣл'нымъ отъ вшел'кого перешкаджаня, може оучн'овъ единой рѣчи оучащихся ся далеко ла[т]вѣй въ оуважаню оутримати и имъ свою науку пожитечнѣйшповъ оучинити.

§ 32.

Якся має заховати оучитель, коли малыи дѣти першїи разъ приходять до школы?

Першїи день школ'ный повиненъ для оучн'овъ быти оурочистымъ и весолымъ днемъ. Оучитель подлугѣ першой засади повиненъ ся оказати новымъ приходцомъ чоловѣкомъ годнымъ милости и має старатися склонити ихъ до себе черезъ миле сердце, оуймующѣе и зауфан'е взбуджающѣе поступован'е. Першыи враженя бывають посполитѣ найт[р]вал'шими и справують склонность до якої рѣчи ал'бо мерзкость ку ней. Надто денекотрѣ нерозтропныи родичи дѣти школовъ страшать, оучителя выставляють имъ якъ якого сурового ката, а тымъ способомъ молодыи оумысли тожь передъ часомъ наполняютъ боязневъ и обридливостевъ; оучитель теды повиненъ тымъ оусил'нѣй о тото старати ся, абы новымъ приходцомъ тоты преудсы выбилъ зъ голови и позыскалъ ихъ для себе и для школы.

Абы зась оучнѣ отдалили отъ себе лякливоствѣ и оуникан'ѣ розмовы и абы що кол'векъ набрали зауфаны и склонности до розмовы, то повинене ся зъ ними вдати въ коротку, латву и пріємну розмову о предметахъ имъ знаныхъ и на которыи бы латво отповѣсти могли, мае ихъ питати о ихъ именахъ и призвыскахъ и о имена ихъ родини; для чого ходять до школы; чилѣ ся тамъ пил'нѣ заховати и оуважнѣ слухати хотять. Повиненъ ихъ прирѣкати, же имъ ся въ школѣ буде подобати и же имъ буде кохати, ежелѣ будутъ послушными, спокойными и оуважными; ягъ они ся тамъ много красныхъ и позитичныхъ рѣчей навчатъ, а такъ ему и своимъ родичомъ много потѣхи принесуть. Словомъ цѣлый замѣръ тои розмовы до того служити повиненъ, абы собѣ боязливѣи дѣти выставляли въ мысли школу быти мѣстцемъ таковымъ, на котрѣмъ пріемнѣ знаходиться могутъ, а оучителя такимъ чловѣкомъ, которого любити и въ немъ зауфан'ѣ покладати повинни.

§ 33.

Приготовлен'ѣ до властивои науки черезъ латвыи цвѣченя въ мышленю и въ мовленю.

Поневажъ оуважан'ѣ и мышлен'ѣ ествѣ засадовъ людскихъ вѣдомостей, то не треба дѣти заразъ до звычайной науки заправляти, не потреба ихъ заразъ оучеными вѣдомостями обтяжати, але насампередъ черезъ стосовныи и стопповыи цвѣченя въ оуважаню, мышленю и мовленю до властивои науки оуспособити.

Тото оуспособлен'ѣ повинно статися наступуючими етопнями:

1. Оучитель мае насампередъ обертати оувагу дѣтей на розмаитыи отачаючіи ихъ предмети, повиненъ имъ казати належитѣ ихъ осмотрити, надъ ними ся застановити, ихъ вѣрнѣ назвати. Ежелѣ оучень не добре що назве, то оучитель повиненъ правдиве имя надати и казати му тото ясно за собовъ вымовити. Потомъ мае досконалити оувагу, силу вымышленя и высловлен'ѣ оучн'овъ що до предметовъ непрятныхъ, мае имъ казати называти и выраховати рѣ-

чи, которыи видѣли въ дому, на оулици, въ городѣ, въ церкви и мае поправяти ихъ фалшыву вымову, н. п. Дѣти! подивѣтся на рѣчи васъ отачаючѣи въ школѣ и назвѣтъ донекотрѣ рѣти, котрѣсте ту постерегли.

Много ихъ потрафить тоты рѣчи назвати, а що бы переслѣпили, на то ихъ повиненъ напровадити черезъ зручныи питаня. Назвѣтъ же ми также рѣчи, котрысте видѣли въ церкви, на оулици, албо на подвѣру. Ежелѣ оучень що добре не назве, то потреба му правдиве имя повѣсти, котре заразъ ясно повторити повиненъ. На кѣнци мае казати многимъ оучн'омъ тоти названныи рѣчи для досконаленя памяти разомъ повторити и мае старатися цѣлу школу въ тяжъ в ровной оувазѣ оутримати. Для того повиненъ задавати питан'е тожъ тому, тожъ овому, тожъ хлопцѣомъ, тожъ дѣвчат'омъ, не прывязуючыся до якого ряду; чога малыи не знаютъ, повиненъ питатися бол'шыхъ, такъ абы всѣ въ оуставичной готовности до отповѣди были.

2. Що дѣти яко цѣлу рѣчи пояли и добре назвали, то повиненъ познѣи казати докладнѣ ихъ осмотрити и поведычѣи части и знаки познати, але зъ початку тѣлко тоти, котрѣ найбарзѣи подъ змысли подпадають, н. п. ту есть пецъ, прысмотрѣтся му оуважнѣ и назвѣтъ части его. Щобы не дозрѣли, мае ихъ до того провадити черезъ стосовныи питаня, а на остатокъ повиненъ казати выраженыи части отъ поединчыхъ оучн'ѣовъ разомъ стягнути и вимовити яко то: кафлѣ, челюсти, бабку, дверцѣ, ноги и. т. д. Потомъ мае ихъ далѣ питати, яку мае форму? якѣи есть въ нутрѣ? до чога служитъ? Ото тожесте ми три рѣти о пецу повѣли, выразтежъ разомъ: пецъ есть бѣлый, въ нутрѣ порожный, округлый и служитъ въ зимѣ до огрѣтя ся. Назвѣтъ же теразъ части стола, окна, дому, дерева. Выразтежъ теразъ разомъ познаныи части дерева, дому и т. д.

3. Инного разу мае з дѣтми мовити [о] початку, [о] пожитку и о оужытку такихъ рѣчей, котрѣ имъ достатечнѣ суть вѣдомыми, н. п. ту есть книжка; зъ чога ся она складае? вѣдки ся взяли картки? кто ихъ зробыль? З чога ихъ зробыль папѣрникъ? Витки ся берутъ шматы? чога ся робыть полотно? На що служитъ полотно? и т. д. Ту

есть сцизорикъ; до чого онъ служить? Чилѣ нимъ можна также дерево ал'бо папѣръ краяти? для чого нѣтъ? яким ся черезъ тото стае? и т. д.

4. Оучитель має познѣи наказати, абы нучнѣ таковыи знаныи предмети зъ собовъ порѣвнивали, має ихъ провадити черезъ стосовныи питаня на самъ передъ до познаня знакѣвъ подобныхъ, потому до рѣчей до себе неподобныхъ и має зъ початку перестати на такихъ рѣчахъ, которыи подъ очы падають, н. п. ту есть стѣль и столець, розважайтежь ихъ пил'нѣ и повѣчте, чилѣ не має що стѣль такого, що и столець? Зъ чого есть стѣль зроблений? з чого зроблений столець? въ чимся теды згаджають? въ чомъ суть до себе подобныи? чилѣ бол'ше тожь ничъ не знаете? на чомъ ся стѣль спирать? а на чомъ столець? въ чомъ же ся еще згаджають? Выразтежь теды всѣ рѣчи, котрѣ въ столѣ и въ стѣл'цѣ постерѣгае. Въ чомъ же теды до себе суть подобными? Теразь має проводитьи дѣти до познаня рѣчей, подобен'ства межи собовъ не маючихъ, н. п. присмотрѣтся еще разъ добре столови и столцеви и повѣчте, що въ столѣ постерѣгае, а чого въ столци не видите. Стѣль прецяи рожнитея отъ стѣлца, але въ чимъ же иначеи зроблений есть стѣль, нѣжелѣ столець. Ци есть стѣлець такъ высокій, якъ стѣль? ци має стѣль оплеця? Ци служить стѣль звичайнѣ до сѣдженя? зберитъ же то знову разомъ и повѣчте всѣо, щосте въ столѣ постерѣгали, а чогосте въ стѣл'ци не видѣли, чили въ чимся стѣль отъ стѣл'ця, а столець отъ стола рожнытъ? Подобнѣ также потреба зъ дѣт'ми поступити въ порѣвнаню инныхъ предметовъ, н. п. дому и церкви, окна и дверей, коня и вола и треба ихъ черезъ здол'ныи питаня провадити до познаня подобностей, а потому до оузнаня неподобностей, а на остатокъ привести ихъ до зебраня першыхъ и другихъ.

Былоби рѣчовъ барзо позжитечновъ и залеценя годовъ оучн'овъ до властивои науки черезъ то прыготовити, абы имъ казати легкѣи, короткѣи склады (Sätze), а счасомъ наветь и малыи вѣршы оповѣдати, а потѣмъ оучн'омъ казати ихъ голосно и выразнѣ повтаряти для досконаленя тымъ способомъ ихъ памяти и ихъ бесѣдныхъ органовъ, для выдосконаленя слуху и для исправленя ихъ еще пе-

редь читан'емъ въ добрый тонъ мовленя и читаня. Такowymi складами могутъ быти наступуючіи: Вода есть плинна. Хлѣбъ есть разомъ скупленный. Желѣзо розпалене палить. Чисте повѣтре до отдыханя потребне. Часу оуплыненного отыскати [не] можна. Албо тоти вѣршы:

Боскіи приказаня и вѣры науки
 Повинни пручь слуханя пояти науки. Ал'бо:
 Дитя, котре чтить Бога, родичовъ шануе,
 Оу людей має мѣлть, въ сердци радость чуе.

§ 34.

Пожитокъ такого приготоуленя.

Доброчынный впливъ, котрый такоуе прыготовлен'е до науки має, есть выдочнымъ, бо тымъ способомъ:

а. малыи початковцѣ не обтяжаютъ ся заразы зъ початку властивымъ оучен'емся;

б. дѣти черезъ такіи легкіи и поуфалыи розмовы набувають прытомности духа и плынности въ мовленю;

в. тымъ способомъ призвичаются до оуважаня и осмоуриуваня рѣчи, набувають розмаитыхъ и пожитечныхъ вѣдомостей, а такъ приготоуляются и оуспособляются до дал'шой науки. Поневажъ зась родичи въ томъ часѣ, который науку школ'ну попереджае, дѣти свои якъ вѣдомо до науки школ'ной не оуспособляютъ, поневажъ оубогіи мал'цѣ безъ жадного розвиненя силъ душевныхъ только познан'е лѣтеръ звычайнѣ до школы приносять, теды же стороны оучителя потреба [т]ому недостаткови зарадити тымъ способомъ, абы допуты, допуки до того щегул'ныи години означеныи не будутъ, першіи лекціи по найбѣл'шой части обертати на таковыи цвѣченя въ мышленю и мовленю и въ дал'шомъ часѣ опручь властивой науки того способу для пріемной отмѣны оуживати. Ростропный оучитель, который старае ся своихъ оучнѣвъ замѣроноснѣ выкшталтити, має тоти пожитечныи цвѣченя и дал'бѣи пручь звычайной науки давати и має оучнѣвъ оуважными чинити, гдѣ ся только способность до того подае, тожъ на причину и скутокъ, на средки и замѣри, тожъ має ихъ досконалити въ томъ, що есть спул'нымъ предметомъ розмаитыхъ рѣ-

чей, для ихъ оупорядкованя тожь повиненъ въ оучняхъ взбудити силу сужденя такъ, абы того познали засадность-любъ беззасадность.

§ 35.

О средкахъ взбудженя и оутриманя оуваги.

Безъ оуваги жадна наука скутковати не може, цѣла здол'ность и оусил'ность оучителя естъ даремновъ, ежели оучнѣ не суть оуважными, ал'бо если ихъ не можна оуважными оучинити и въ оувазѣ оутримати, оучитель теды повиненъ надевсѣю оучнѣ до того склонити, абы свою мысль на каждый предметъ науковый обертали и яснѣ го въ мысли выставляли.

Способъ до того, абы свою оувагу на предметъ, о которомъ науку дати мае, дѣти обертали, оказуеся по части зъ засадъ, котрѣ намъ подае рефлекція на себе самыхъ, по части зъ досвѣдченя зобраного подчасъ науки.

Що ся тичить засадъ, то на моци тыхъ потреба, з науки все то отдалити, що оучнѣовъ спревуе розтаргнен'е оумыслу и оувагу зепсути може. Для того :

1. Оучитель не повиненъ науку зачинати до путы, до пуки все въ призвоитомъ порядку не буде.

2. Мае отдалити зе школи яко зъ мѣстця науки все предмети справуючіи розтаргнен'е, котрѣ бы оувагу дѣтей до себе потягнути, а отъ науки отвести могли. Не повиненъ теды въ школѣ терпѣти збыточныхъ спрятовъ, не повиненъ терпѣти перебираня рукама и ногама, аны оуставичного обыраняся ; не повиненъ збытъ мѣчно крычати, не повиненъ въ строфованю збытъ долгіи правити пероры, не повиненъ казати дѣтемъ збытъ тѣсно сѣдѣти и повиненъ хоронитися вшелякои присади въ одѣню, въ постатѣ тѣла и въ мовленю.

3. Не повиненъ задавати пытаня оучномъ въ порядку тожь имъ знанымъ, але ихъ оутримовати въ оуставичномъ напряженю и непевности выволаня.

Оучитель повиненъ также самымъ способомъ выкладаня предметовъ науковыхъ взбуджати и оутримовати въ оучняхъ ; для той причины :

д. повиненъ старатися каждый предметъ оучн'омъ оучинити легкимъ и поятнымъ и подчасъ выкладаня оногo призвоитый часъ заховати, бо если дѣти помимо всякои працы и напряженя рѣчи не розумѣють, ал'бо ся збытъ долго надъ невъ затримують, то чуютъ въ собѣ обрыдливость и тратятъ охоту до оуважаня;

е. оучитель старатися повиненъ, абы свой предметъ оучинилъ интересовнымъ, показуючи полученный пожитокъ и оуконтентован'е, бо охота и мѣль до якои рѣчи есть наибол'шовъ побудковъ до оуваги;

ж. мае старатися черезъ похвалу и нагану, черезъ честь и огыду взбудити пудъ наслѣдованя, емуляцію и оусил'ность набыта вѣдомостей, то му барзъ допоможе до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

з. подчасъ науки повиненъ старатися силы душевнѣи свыхъ оучновъ черезъ здол'ныи питаня затруднити, абы зъ недостатку власнодѣланя не были неодважными;

и. мае оуживати призвоитыхъ средкѣвъ оузымыляня, бо имъ змысловнѣи и выдочнѣи представляея якѣи предметъ, тымъ есть здол'нѣишимъ до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

к. не повиненъ оучитель запоминати, же потреба своей пауцѣ надати повабъ новости, то засъ не повиненъ чинити черезъ оуставичне скакан'е отъ одного предмету до другого, але такъ абы выставляль предметъ завше въ новомъ видоцѣ, зъ инной стороны и въ инной формѣ.

В самомъ наветъ высловленю повинна пановати призвоита отмѣна, абы на своимъ мѣстци тожъ выжшый, тожъ нижшый стоиень живости былъ захованный. Досвѣдчен'ѣе заручае еше наступуючи средки до оутриманя такъ потребной оуваги:

1. Потреба тихъ, которыи ся латво розтаргненя оумыслу допускають въ близкости тримати и часто имъ питаня задавати. Для того то есть рѣчовъ добровъ неуважныхъ часто выривати и дати имъ оучити, же ихъ неумѣтность есть тол'ко skutкомъ ихъ неуваги.

2. Рѣдко потреба такѣи задавати питаня, на котрѣ бы оучнѣ тол'ко тыми словами такъ и нѣтъ отповѣсти могли, иначе ослабляе и оусыпляея ихъ оуваг[а].

3. Треба часто заповѣдати, же на кѡнци л'екціи будуть задаваны питаня для переконаняся, чили были оуважnymi и то речивистѣ чинити потреба.

4. Инного разу потреба ихъ сердечнѣ побудити до оуваги, выражаючи, же рѣчь, о которой буде мова, есть для нихъ барзо важна.

5. Потреба раптовнѣ застановитися въ мовленю, особливѣ коли неспокойность повстае, потреба на около по-смотреть, ничѣ не мовивше, якъ бы оучитель хотѣлъ неспокойныхъ шукати, а потомъ по приверненой спокойности свою науку далѣй продолжати.

§ 36.

О затрудненю и цвѣченю памяти.

Важность и потреба тогожъ.

Дѣти память свою досконалити повинни, бо бы мало имъ то помогло до выкшталценя и до досконалости, гдибы набытихъ вѣдомостей въ оумислѣ затримати и подлугъ оуподобаня, ал'бо ведлугъ потребы отновити ихъ собѣ не могли. До того служить память, то есть, сила душевная набытїи вѣдомости и выображеня затримати и ихъ ведлугъ оуподобаня любѣ потребы на ново собѣ припомянули. Выдосконален'е теды памяти есть рѣчовъ барзо важновъ и потребновъ, бо то есть скарбомъ, въ котромъ ся заховують пожитечнїи вѣдомости, правды и регули и котра въ каждомъ станѣ и интересѣ стався намъ выгодновъ.

§ 37.

Память вещна и словна.

Память може быти трояка вещна, словна и вещно-словна.

1. Вещна память называеся тота, коли яку рѣчь затримуемо въ оумислѣ, не оуважаючи на слова, которыми що было повѣджено, ал'бо написано.

2. Словна память есть тота, коли якїи слова въ памяти затримуемо, не знаючи, ал'бо о томъ не мыслячи, що значать.

3. Вещнословна память есть тогда, коли кто рѣчь и слова въ оумыслѣ затримуе.

Словную память не потреба завше цвѣчити разомъ с памятью вещною, то есть, не можна молодѣжь завше примушати, абы всѣо тыми самыми словами, якъ есть въ книжцѣ, ал'бо въ писмоскладѣ, выражала, бо часто досить есть рѣчь саму запомнати, хотяи не тыми самыми словами, и же черезъ оусил'ность, жебы рѣчь и слова разомъ въ памяти затримати, дѣлится оувага и труднымъ стаеся зрозумѣн'е.

§ 38.

Память не треба шкодливимъ способомъ досконалити.

Не належитъ память перевротнымъ способомъ досконалити, то есть, не треба дѣти змушати, жебы ся такихъ рѣчей на память вчили, котрихъ не розумѣють, бо такове оучен'е ся на память рѣчей незрозумѣлихъ :

а. былови гѣрковъ працовъ, бо тото барзъ тажко можна ся навчиты и запомнати, чого кто вцалѣ не розумѣе ;

б. такове оучен'е ся есть разомъ працовъ безпожитечновъ, бо тото, чого кто не розумѣе, не може также призвоитѣ оужити и пристусовати ; на останокъ :

в. такове оучен'е ся есть также працовъ шкодливовъ, бо черезъ тото оучнѣ мають отразу на память оучитися, тратятъ охоту до г'тунтовной науки, а розумъ отзвычаесть ся отъ мышленя.

§ 39.

Якъ належитъ поступовати въ затрудненю и въ досконаленю памяти ?

Поневажь досконален'е памяти на томъ залежитъ, абы дѣти могли латво рѣчь пояти, вѣрнѣ въ мысли затримати и межи набытыми понятями того латво знайти, котрого потребують ; теда оучитель мае въ той рѣчи наступуючи заховати оуставы :

1. Повиненъ оучн'овъ вчеснѣ призывчати до оученя на память малыхъ и до ихъ вѣку стосовныхъ за-

данъ, бо память есть таковъ силовъ душевновъ, котора ся вчеснѣ розвивае, и имъ доше память занедбановъ зостае, тымъ труднѣйшимъ и оутяжлившимъ ставея для оучня оучен'е ся на память.

2. Не повиненъ оучитель память свыхъ оучн'овъ збытъ мѣчно напругати, не повиненъ збытъ много наразъ задавати и ничъ, що бы до ихъ силъ и здол'ностей стосовнымъ не было, бо тымъ способомъ на память оучен'е ся было бы для нихъ муковъ и неотмѣннымъ skutкомъ, жебы они не тѣлко отвротность отъ школы и науки набыли, але и розумъ ихъ былби ослаблений.

3. Потреба оучн'омъ конечнѣ задавати що вчитися на память, абы они въ оуставичномъ цвѣченю зостовали, бо найлѣпшимъ средкомъ взмоцненя память есть пил'не ей досконален'е. Память подобна есть до магнесу, котрый свою моць тратить, коли му ся ничъ не дае до триман'я.

4. Мае оучитель старати ся рѣчь незнаду до якоисъ рѣчи знанои прилучати, бо тымъ способомъ рѣчь нова латвѣй може оутквити въ памяти.

5. Оучитель мае чинити зо своими оучнями пил'ныи повтаряня и часто имъ припоминати набытїи понятя, бо имъ частїи они ся отнавляють, тымъ глубше въ памя[ти] оутквити звикли.

6. Оучитель о того старати ся мае, абы дѣти рѣчи найважнѣшыи зъ отриманой науки, найзначнѣйшыи регули зъ граматикѣ зъ правописаня и т. д. черезъ оузмыслан'е и черезъ вѣяснен'е розумомъ обяти могли, бо память черезъ змысли ставея моцнѣйшовъ, и що розумомъ добре и належитѣ поялismo, то также латво можемо затримати въ памяти, бо розумъ ставея помочїю памяти.

7. Повиненъ оучитель старатися рѣчь вивчену зъ многими част'ми науки злучити, бо имъ розмаитшїи поятя разомъ ся лучать, тымъ латвѣй можна ихъ оновити; на остатокъ :

8. Оучитель повиненъ подлугъ околичности предмету южъ домагатися отъ оучн'овъ словного запамятаня, южъ спамятаня трести, абы разомъ словну и вещьну память свою досконалили. Мае имъ теды казати южъ трестъ оудѣленой

науки коротко оповѣсти, найважнійшу рѣчь з ней въ дому написати и до школы принести, южъ предметъ оуважнѣ розважити и то що въ немъ постережено, коротко оповѣсти, ал'бо мае имъ оповѣдати малѣи гѣсторійки и казати имъ власними словами ихъ повторити. Инного разу маеся домагати, абы оучнѣ поединчїи части з науки Релѣгїи, текста з катехисму, выятки отъ регуль грамматики и правописаня, важны имена, личбы и т. д. словнѣ выреци-товали.

§ 40.

Средки оулатвеня оученя ся на память.

Абы оучн'омъ оулатвити оучен'е ся на память, треба ихъ навчити, якъ мають въ той рѣчи поступити, жебы имъ тото оучен'е стало легкимъ. Оучитель теды мае своимъ оучн'омъ радити, абы :

1. Зъ назначеного выдѣлу оучилися одного складу (Satz) по другомъ допути, ажъ зупелнѣ го ся не навчатъ. Єжели першїй складъ добре собѣ въ память впоили, то повинни другого складу ся вчити и якъ скоро го въ памяти затримають, повинни съ першимъ складомъ еще разъ вымовити и такъ при каждомъ наступуючимъ складѣ, которїй собѣ въ память вбили, всѣ въ передъ виученни склады еще разъ вымовити.

2. Абы оучнѣ предметъ, котрого маются вчити, кѣлка разы прочитали, нимъ пѣдуть спати и абы в лѣжку лежачи прубовали, чилѣ бы го въ припадку зъ памяти оуложити могли.

3. Абы тожъ само зрана прубовали, а потомъ заданный выдѣлъ еще разъ прочитали, бо що перед спан'омъ стараемо ся въ память собѣ впоити, то ся не такъ борзо, якъ в день черезъ новыи высображаня с памяти выбїе, и ежелѣ еще то само подчасъ чужаня розмислитъ, то жадныи давныи выображеня з головы го выбити не потрафятъ.

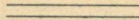
4. Абы того, що трудно въ память впоити можна, на особномъ свитку написати, бо тото, щозмо сами написали, лѣпше оуважаемо, особливѣ, ежелѣ тимъ ся замѣромъ пи-

ше, аби го лѣпше запам'ятати, въ такомъ разѣ оуживаемо до помочи ока, такъ якъ оуха подчасъ голосного читаня.

5. Абы слова и личбы голосно и часто читали, бо ту оуха такъ памяти помагае, якъ и око, ежели стислѣ поединчїи знаки оуживаемо, которыисмы собѣ олуквомъ назначилї.

6. Абы оутриман'е въ памяти личбъ черезъ тото собѣ оулатвляли, жебы разомъ о розмаитихъ рѣчахъ мислити, котрыи еднакову личбу мають, н. п. 60 словѣвъ 1 копа, — 60 мѣнуть 1 година — 60 секундъ 1 мѣнута, — 60 крайцарѣвъ 1 рин'скїй.

(З оригїнального рукопису бїбліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка, одобреного цензурою до друку, що зазначено на останнїм листку: N-о 23. Adm. ad impr. L. den 1. Febr. 838; у цензуру подано 1837 р., як се видно з сигнатур на чолї праці: друкованою ся методика не була).

У. Стан парохіяльних шкіл в бережанськiм деканатi львiвськoї епархiї

в рр. 1843—1849.

Подав

Стефан Томашiвськiй.

1. З деканальної вiзитацiї 1841 р.

1. Parochia pag. Poruczyn cum filiali Buszcze:
Camera pro reponendis mortuis sub uno tecto cum schola in
aedificatu.

2. Parochia pag. Dryszczow cum filiali Urman:
Schola parochialis in Dryszczow aedificatur.

3. Parochia pag. Zukow cum filiali Hinowice.

4. Parochia pag. Potutory cum Litatyn: Schola pa-
rochialis nulla.

5. Parochia pag. Saranczuki: Schola parochialis in
aedificatu.

6. Parochia pag. Łabszyn: Schola parochialis nulla
datur.

7. Parochia pag. Bozykow cum Wołoszczyzna.

8. Rybniki pag. cum Kotow.

9. Parochia pag. Byszki cum Potok.

10. Capellania pag. Koropatniki: Schola parochialis
nulla datur.

11. Parochia pag. Szybalin cum Baranowka:
Schola parochialis nulla datur.

12. Parochia pag. Krzywe.

13. Parochia pag. Kalne cum filiali Szczepanow:
Schola parochialis nulla.

14. Capellania pag. Telacze.
15. Parochia pag. Mieczyszczo w.
16. Capellania pag. Troscianiec: Camera pro repou-
nendis mortuis cum schola parochiali sub uno tecto.
17. Capellania pag. Olchowiec.
18. Parochia appidi Kozowa.
19. Parochia pag. Uwsie: Schola parochialis nulla.
20. Parochia pag. Kozowka.
21. Parochia pag. Dubszcze cum Komarowka.
22. Parochia civitatis Brzeżany.

Ad hujates relationes officiosas ordinationes caes. reg. officii circularis ad respectiva dominia emissae... intuitu aedificandarum scholarum parochialium in Dryszczow, Potutory, Łabszyn, Koropatniki, Szybalin, Kalne, Mieczyszczo w, Uwsie, Lesniki, dto. 7. IX. 839, Nr. 11338.

Brzeżany die 28 octobris 1842. M. Pawlikow.

2. З деканальної візитації 1843 р.

1. Parochia Brzeżany: a) Schola pro instruenda juventute in Lesniki anno adhuc 833 ob vetustatem lapsa, ideo nova maxime necessaria, praecipue nunc, ubi dexteris curis cooperitoris Lesnicensis Turczyński major eandem frequentare cupientium habetur numerus. б) Schola ad ecclesiam filialem in Posuchow in locum veteris a. 1831 lapsae aedificari incepta adusque non finita.

З ноти деканату до бережанської домінї 21. III. 1844:

Bey der jetzt —¹⁾ Consistorio vorschriftsgemäß vorzulegenden Dekanalvisitation werden nachstehende Mängel in der Brzeżaner Pfarre ersichtlich gemacht, von deren Beseitigung—¹⁾ hiemit freundschaftlich angegangen wird:... B) Bey der Filialkirche in Posuchow:... 2) Das Schulhaus, schon seit mehreren Jahren im Baue, ist bis zu der Zeit noch nicht vollendet worden...C) Bey der Filialkirche in Lesniki:... 2) Das Schulhaus ist noch im Jahre 833 eingestürzt, also ist die Erbauung eines neuen nun desto nothwendiger, als die Zahl der schulbesuchenden Kinder daselbst sich bedeutend vergrößert hatte.

¹⁾ Типулятура.

2. Parochia Ceniow: Schola parochialis in statu bono, verum lignum ad calefaciendum necessarium non amplius uti prius suppeditatur.

В реляції до староства 23. III. 1844 додано ще:... daher die Kinder vom Schulbesuchen abgehalten werden.

З реляції деканату до бережанського староства 23. III. 1844:

Bey der in Ceniow pro a. 843 vorgenommenen Dekanals-visitacion wurde folgendes gewahr:... 5) Das zum Beheizen des Schulhauses nöthige Holz wird nicht mehr so wie früher von der Herrschaft geliefert, daher also die Kinder von dem Besuchen derselben (!) abgehalten werden. — Kreisamt wird davon pflichtgemäß in Kenntniß gesetzt und das Nöthige in jeder Hinsicht veranlaßen zu wollen unterthänigst ersucht.

3. Capellania Wybodów: Ad calefaciendam scholam necessarium lignum, prout suppeditabatur prius, nunc non suppeditatur.

4. Capellania Płotyca.

5. Capellania Dmuchawiec: Observatum..., quod nulla adsit schola parochialis, dum communitas loci hujus ad sustentandum magistrum scholae trivialis in Kozłów quidquam contribuens in hanc liberos suos pro cujuslibet posse et velle mittit.

6. Parochia Poruczyn cum Buszcze.

7. Parochia Dryszczów cum Urmań: Detectum, quod... tam in Dryszczów quam in Urmań schola parochialis cum juventate non visitetur; in Dryszczow quidem juxta effata communitatis propter defectum docentis, qui tamen sustentari posset ab ipsa communitate, si solummodo detur; in Urmań autem etiam juxta effata parochianorum ob incuriam parochi et cantoris ecclesiastici.

З поручення деканату урманському парохови Ів. Шпитрови 25. III. 1844:

Injungitur itaque R. V., ut votis communitatis Dryszcoviensis satisfaciendo habilem docentem, de facultatibus libere ad id contribuentis communitatis sustentandum, eligat, suscipiat, muneri suo applicet, sibi ipsi non minus ac etiam cantori ecclesiastico in Urmań majorem favorem in docendo inculcet verbo, ut abhinc sub vigili oculo suo in utraque lo-

calitate sollertius quam hucusque institutionem juventutis moderando eidem pro viribus zelo veri pastoris praesit.

8. Parochia Byszki: Apparuit..., quod schola parochialis ob vetustatem ruinam ninetur et perangusta sit.

З реляції до староства 25. III. 1844:

Das dortige Schulhaus zu eng sey und überdieß noch mit Einsturz drohe... Dieses nun als Ergebniß der Dekanals-visitatio wird — gehorsamst berichtet und Wohlselbes zugleich unterthängst angegangen:... im Grunde h. Gubernial-Dekrets vom 18 July 843, Z. 36074 die Herrschaft zur Erbauung einer neuen geräumigen Pfarrschule gnädigst verhalten zu wollen.

9. Capellania Koropatniki: Schola parochialis a. 1842 ob vetustatem lapsa, quare nova necessaria.

Реляція до староства як више.

10. Parochia Koniechi.

11. Parochia Augustówka cum Forosciec: Prodiit, quod... in Chorosciec neque schola ad instruendam juventutem inveniatur; in localitate Augustówka autem habitatio cantoris instruendae juventuti inserviat, quae tamen ipsa et in stato malo et perangusta est.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

12. Parochia Płaucza wielka cum Płaucza mała, Krasne et Glinna: Patuit, quod... schola parochialis in Glinna nulla, in reliquis adsit quidem, ubique tamen perangusta et in statu malo.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

13. Parochia Kozłów cum Pokropiwna: Observatum..., quod hic loci propter existentem scholam trivalem nulla detur parochialis.

14. Parochia Horodyszcze cum Słobodka: Schola parochialis in aedificatu (jam finita aedificatio die 9-a aug. 1844).

15. Parochia Budyłow cum Medowa et Wymysłówka: Prodiit, quod... schola parochialis perexigua, tenebrosa, vetustate aliquantum desolata, novae aedificandae necessitatem inducat.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

16. Capellania Таurow: Visitatio docuit, quod... schola parochialis nulla detur, domicilium cantoris autem, quod interea vices scholae supplet, angustum sit et tenebrosum.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

17. Capellania Złoczówka cum Kaplińce: Schola parochialis ruinam minatur.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

18. Parochia Kozowa cum Helenkow, Teofiółka et Wiktorowka.

19. Parochia Kozówka: Observatum, quod... schola parochialis ruinam proximam minetur.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

20. Parochia Dubszcze: Patuit, quod... schola parochialis in statu pessimo versetur, quare nova aedificanda esset.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

21. Parochia Krzewe: Patuit..., scholam parochialem a juventute raro frequentari, cum a praesente d. collatore ab a. 1842 lignum ad calefaciendum necessarium non suppeditetur, licet ab antecessoribus ejus suppeditaretur.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

22. Parochia Szybalin et Baranowka: Observatum, quod... schola parochialis angusta, insuper ruinae sit proxima, nova nondum aedificata, cum fine 841 aedificanda erat.

З реляції деканату до староства 29. III. 1844:

Dasselbe (що і про трупарню) gilt auch von der Pfarrschule, deren Aufstellung mittelst Verordnung vom 2. III. 839, Z. 3190 aufgetragen wurde, jedoch fruchtlos.

23. Parochia Żukow cum Hinowice et Szumlany.

24. Parochia Łabszyn: Patuit..., nullam existere scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

25. Parochia Potutory cum Litatyn: Observatum est..., nullam adesse scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 30. III. 1844.

26. Parochia Mieczyszców: Schola parochialis nulla datur.

З реляції деканату до консисторії 30. III. 1844 :

Schola parochialis nulla datur non obstantibus dispositionibus circularibus dd. 11. 1841, Nr. 12478 et 13. IX. 1842, Nr. 69 sch.; benigna consistorii interventio dd. 6. IX. 843, Nr. 525 sch. provocavit quidem recentissimam hoc in puncto emanatam ordinationem c. r. officii circ. dd. 6. XI. 1843, Nr. 15209, hac tamen etiam in cassum abiit neque curam ulterio gerit dominium scholae aedificandae.

Подібно й у реляції до староства 30 III. 1844.

27. Capellania Olchowiec.

Brzeżanii die 29 aprilis 1844.

3. *З деканальної візитації 1844/5 р.*

1. Бережани.

2. Ценів з Олесином (26. VI. 1844): Lignum pro calefacienda schola parochiali necessarium non ut prius supeditatur [An das dominium deßwegen kreisämtl. Auftrag 18. V, Z. 6064].

3. Вибудів (27. VI).

4. Будилів з Медовою і Вимислівкою (28. VI): Schola parochialis perexigua, tenebrosa jamque desolata, novae aedificandae necessitatem inducit. [В реляції до староства додано ще: es ermangelt auch am nöthigen Beheizungs-materiale]... Quoad scholam parochialem, 3-a vice adhuc sub die 7. IX. 844. Nr. 40 sch. cum provocatione ad piores relationes apud c. r. officium circ. intercedebatur, tumque demum sub die 5. X. 844, Nr. 13816 aedificatio scholae parochialis stante pede suscipienda demandata exstitit, hocque in puncto etiam ad hujates relationes altera sub die 16. I. a. c. Nr. 363 intuitu praeparandorum materialium, et tertia quoque sub die 25. II. a. c. Nr. 2529 intuitu destinandi domus pro interimali juventutis parochialis congregatione exiit dispositio circularis, quarum omnium effectus (ob defectum relationis ex parte officii parochialis) ignotus est hujati officio decanali.

5. Таурів (28. VI): Schola parochialis nulla datur. ...Exiit dispositio circularis d. 18. V. 844 Nr. 6064 pro aedificanda nova schola parochiali ad diem ultimam octobris 845.

6. Плотича (29. VI): Camera pro reponendis mortuis et schola parochialis simul existant, quare necessitas camerae separatae aedificandae.

Подібно в ноті до домінії 6. VII. 1844.

7. Куропатники з Сеньковом (2. VII): Nulla schola parochialis... Dispositio circularis pro aedificanda ad ultimam oct. а с.

8. Бишки з Потокком (3. VII): Nulla schola parochialis... Exiit dispositio etc. (як висше).

9. Коюхи (4. VII).

10. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (5. VII): [In Augustowka das Schulhaus eng und finster; Termin bis Ende oktober 845]. In ambabus localitatibus nullae scholae parochiales... Quod scholam parochialem in Chorosciec adinet, ad relationem iteratam d. 12 ju lii 844 Nr. 299 с. r. officium circ. indorsativa resolutione d. 29. VIII. 844, Nr. 9970 obstabat primo demandandae aedificationi ejusdem ex eo, quod videlicet dominium pro suscipienda scholae aedificatione in localitate adfiliata, uti est pagus Chorosciec, amicabili quidem modo aggredi, nullatenus autem cogi possit nec debeat; ad repetitas tamen intercessiones hujates d. 7. IX tum 26. X. 844 Nr. 41 et 55, quibus exhibebatur, prius jam hoc in loco adfuisse scholam parochialem, stante qua circumstantia juxta normale с. r. gubernii d. 18 julii 843 Z. 36074 dominium pro sustinenda novae scholae aedificatione licet in filiali etiam localitate mediis coactis quoque adurgeri possit cum praecipue via amicabilis raro felicem habaet successum, nam juxta relationem officii parochialis d. 25 oct. 844, Nr. 93, etsi hic etiam adtentata prospere efflueret...¹⁾ necessitatem aedificii talis scholastici hoc in loco maximam, prae nivibus hiemis tempore omnem aditum tenebrae juventuti ad ecclesiam, intra pagum paulisper in colli sitam, praeculentibus; locum denique ipsum ad alium patronum pertineat quam parochialis in Augustowka. C. r. officium circ. sub die 16. XI. 844, Nr. 15444, novae observato hoc rursus sub 4. I, Nr. 363 demandare tandem dignatum est, quatenus respectivum dominium Glinna una cum administratore locali domum quandam pro congreganda interim juven-

¹⁾ Не читкі два слова.

tute parochiali in Chorosciec eligant et destinent, intuitu ipsius aedificationis scholae autem nihil adhucdum dispositum fuit.

З реляції деканату до староства 16. VII. 1844:

Bei der neulichst in Augustowka am 5 d. M. vorgenommenen Dekanalvisitation wurde unter anderen zu Protokolle gegeben, daß in der einverleibten Ortschaft Chorosciec jetzt kein Schulhaus bestehe, indem das alte noch vor einigen Jahren daselbst zusammenstürzte. Da nun dieser Gegenstand noch unter 26. III l. J., Z. 168 — vorgelegt, in den dem Dekanatsamte vom Wohlselben unlängst zugeschickten Dekanalvisitations-Erledigungen keinen Bescheid für sich findet, die eingeschärften Verordnungen aber in Hinsicht der Verbreitung des Schulwesens keine Vorzögerung der Geschäfte in dieser Angelegenheit lassen: so wagt Gehorsamstgefertigter etc...

11. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною (8. VIII): Nulla et in Плауча w. et in Плауча m. (et in Glinna) datur schola parochialis... Intuitu novae aedificandae in Плауча w. et Плауча m. in termino ad ultimam sept. et oct. a. c. demandatum extitit... Intuitu scholae parochialis in Glinna statim post assumptam visitationem sub 24. VIII. 844, Nr. 368, tunc sub 26. III a. c. Nr. 17, tandem in totali resolutione integrae visitationis sub die 9 h. m. Nr. 21 intercedebatur et dispositio desuper exspectatur. [Sämmtliche Pfarrgemeinden äußerten sich das jährliche Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen für die Erhaltung des Schullehrers abzutreten, daher eine Trivialschule hier zu errichten möglich wäre].

З реляції деканату до староства 24. VIII. 1844:

Es hat sich... gezeigt, daß... in Glinna keine Pfarrschule bestehe, zu dessen Erhebung um den gnädigen Auftrag — unter 26. III l. J., Z. 269 ohne Bescheid angegangen wurde.

Порученє парохови Петрови Бобовчакови:

Da bey der am 8 d. M. in Плауча vorgenommenen Dekanalvisitation sämtliche Gemeinden dieses Pfarrbezirkes sich geäußert haben zur Erhaltung eines ordentlichen Schullehrers ihr jährliches Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen abzutreten, ja die Anwesenden sogar

ihren Wunsch in der dazu eigends aufgesetzten Deklarationsurkunde thls eingenhändig, thls mit bloßer Beyfügung des h. Kreuzes unterschrieben: haben Sie nun dabey ganz vorschriftsgemäß zu handeln, nach vorläufiger Zusammenrufung einzelner Gemeinden, daß genaue Vorstellung des Guten und Nützlichen einer Schulanstalt Ihre Pfarrgenossen dahin zu stimmen trachten, daß den ausgesprochenen Wunsch auch wenigstens $\frac{2}{3}$ von jeder Gemeinde unterschreiben. Ist dieses bewirkt, so hat die Einsendung solcher mit den nöthigen Unterschriften versehenen Urkunde an die hierortige S. D. A. unverzüglich zu geschehen, die es sich dann zur Pflicht machen wird, dieselben mit dem gehörigen Stämpel zu versehen und ungesäumt dem — Consistorio zur weiteren Bestimmung mittelst gutachtlichen Berichtes vorzulegen.

12. Золочівка з Каплицями (7. VIII): In ambabus localitatibus desunt scholae parochiales... Exiit dispositio circ. intuitu aedificandae ad ultimam oct. in Złoczowka.

13. Кізілів з Покропивною (9. VIII): In Pokropiwna nulla schola parochialis [die alte Residenz daselbst, dazu bestimmt und verwendet, stürzt zusammen]. Parocho sub 7. IX. 844, Nr. 369 significatum, quatenus... amicabiliter apud dominium intercedat... juxta resolutionem circ. d. 29. VIII, 844, Nr. 9970 intuitu scholae parochialis in Chorosciec quidem emanatam, vigore tenoris tamen sui hic etiam applicabilem, pro aedificanda schola in localitate adfiliata mediis coactivis coerceri nequeat, — retulitque ad hoc sub 3. I a. c. in sequella factae occasionis interventionis anno currente adhuc ex parte loci dominii intuitu amovendae hujusce incommoditatis necessaria suscipienda fore.

Порученє деканату парохови Льву Польовому 7. IX. 1844:

Da es sich bey der in Kozłow am 9 v. M. vorgenommenen Dekanalvisitation gezeigt hat, daß in der Filiale Pokropiwna kein Schulhaus bestehe und selbst das dieses vertretende Pfarrhaus zusemmenstürzte: so haben Sie Ihrerseits das betreffende Dominium im gütlichen Wege anzugehen, daß es zur Versammlung der Jugend allwo ein Haus bestimmt, indem die S. D.-Aufsicht nicht in der Lage ist, bey dem Umstande, daß Pokropiwna als Filiale zu Kozłow gehört, wo über-

dieß eine Trivialschule sich befindet, laut dem neuesten hier-
amts angelangten kreisämtlichen Indorsat-Bescheide vom 29.
VIII. d. J., Z. 9970 weder um die Erbauung eines Schulhauses,
noch einer pfarrlichen Residenz daselbst jemanden anzu-
sprechen.

14. Дмухавець (9. VIII).

15. Городище зі Слобідкою (9. VIII).

16. Мечищів (24. I. 1845): Schola parochialis nondum
aedificata neque aedificari coepta, omnesque hoc in puncto
emanatae ordinationes circulares in cassum abierunt.

З реляції до староства 25. I. 1844:

Es besteht noch kein Schulhaus, ohngeachtet aller frü-
heren und auch der Verordnung vom 6. XI. 843, Z. 15209...
Kreisamt volle demnach gütigst die in seinem Wirkungs-
kreise stehenden kräftigen Executions-Mittel anwenden, um
das äußerst unfolgsame Dominium doch einmahl zur nöthigen
Ordnung zu bringen.

17. Потутори з Литятином і Жовнівкою (3.
II): Nulla schola parochialis in Potutory; deest etiam in Lita-
tyn, cum adhuc existens collaberetur... Exiit dispositio etc...
Intuitu scholae in Litatym aedificandae sub 9 h. m. Nr. 21
apud c. r. officium circ. intercedebatur.

18. Криве з Йосифівкою (4. II): Lignum pro ca-
lefacienda schola a d. collatore denegatur. [Die Verhandlung
in dieser Angelegenheit ist noch im Zuge].

19. Козова з Вікторівкою, Теофпількою
й Геленковом (5. II): [Es befindet sich keine Pfarrschule,
wohl aber eine Trivialschule r. l.].

20. Козівка (5. II): Nulla datur schola parochialis...
Relatio provocavit dispositionem circ. etc. [Die Schule erst im
Baue].

21. Дібще з Комарівкою (6. II): Nulla datur schola
parochialis; terminus ad ultiman oct. etc. [Die Gemeinde äuß-
erte sich ihr Einkommen von den Obligationen auf den Un-
terhalt eines Triviallehrers zu verwenden, und die Ausfertigung
einer Deklarationsurkunde dafür wurde schon mündlich
bey der Dekanalvisitation dem Pfarrer anempfohlen; übrigens
soll sich auch dafür besonders das Kreisamt selbst verwenden.
Jedoch eine Erinnerung an den Pfarrer].

22. Шибалин з Баранівкою (7. II): Nulla datur schola parochialis; relatio provocavit dispositionem etc. [Wohl aber werden darauf die Materialien vorbereitet].

23. Лапшин (19. II): Nulla datur schola parochialis; exiit dispositio circ. etc.

24. Жуків з Гиновичами і Шумлянами (20. II).

25. Поручин з Біщем (20. II): [Das Schulhaus ist seit 841 noch nicht völlig erbaut, aber auf einem Hügel, der nach der Ansicht des Pfarrers sehr anzugänglich ist].

З порученя деканату парохови Йос. Макогонському 4. III. 1845:

Wäre die angegebene Unbequemlichkeit für die schulbesuchende Jugend auch wirklich groß, so könnte allerdings dem Dominio angerathet werden, dieß Haus für eine Totenkammer zu bestimmen und dafür an einem bequemen Platze die Pfarrschule zu erbauen.

26. Дрищів з Урманем (21. II).

27. Вільховець.

Загальне справозданє декана до староства 9. IV. 1845: Bericht an das k. k. Kreisamt in Hinsicht auf die Pfarrschulen:

1. G. Poruczyn — das Schulhaus, seit 841 im Bau, ist noch nicht völlig erbaut worden.

2. Mit k. k. kreisämtl.-Erlaße v. 18. May 844 Z. 6064 wurde der Bau neuer Schulhäuser in Taurów, Łapszyn, Szybalin, Potutory, Koropatniki, Dubszcze, Kozówka, Augustowka, Byszki, Płaucza wielka, Płaucza mała und Złoczówka bis Ende Oktober 845 angeordnet; ist daher bis dahin noch abzuwarten, nur was die Zufuhr der Baumaterialien anbelangt, kann wegen nicht anlangenden Berichten der Curaten noch nicht angegeben werden. In Horodyszczce ist gemäß obiger Verordnung das Schulhaus bereits beendigt worden.

3. In Mieczyszczów wurde unter 6. XI. 843, Z. 15209 der Bau eines Schulhauses bis August 844 angeordnet; da dieß aber nicht erfolgte, erging die Verordnung vom 5. X. 844, Z. 13816 wegen Vornahme des Baues einer Pfarrschule auf der Stelle, dann einstweiler Ausmittlung eines angemessenen Lokals zur Versammlung der Dorfjugend und zwar für Mieczy-

szczów und Budyłów unter Einem; für letztere Ortschaft auch wegen Ausfolgung des nöthigen Beheizungsmaterials für die Schule. Nun aber gibt hinsichtlich des für Mieczyszców angeordneten der besondere Bericht aus der Dekanalvisitation vom 25. II. I. J. Z. 34 einen gehörigen Aufschluß, und man erwartet nur die Erledigung dessen; für Budyłów erging noch unter 16. I. I. J. Z. 363 wegen sogleicher Vorbereitung der Baumaterialien, dann neuerdings unter 25. II. I. J. Z. 2529 wegen Ausmittlung des Locales zur einstweilen Versammlung der Jugend eine h. kreisamtl. Verordnung, deren Erfolg jedoch erst nach vorläufiger pfarrlicher Anzeige von hieramts angegeben werden wird.

4. In Betreff des Schulhauses in Glinna wurde mittelst besonderen Berichtes aus der Dekanalvisitation noch unter 24. VIII. 844, Z. 368, hinsichtlich der Anstände von Seiten der dortigen Herrschaft in der Ertheilung selbst des nothwendigsten Religionsunterrichtes unter 7. IX. 844, Z. 39, und in Hinsicht der bey der ortigen Angelegenheit neulichst unter 26. III. I. J. Z. 17, bey — te eingeschritten, dessen gnädige Bestimmung über die fraglichen punkte nun noch erwartet wird.

5. In Krzywe wird das Brennholz zur Beheizung der Schule verweigert, darüber ist die Verhandlung im Zuge und man ersucht dabey nur um den gütigen Bescheid über hierortige Anzeige v. 10. II. I. J. Z. 12 zu der schätzbaren Aufforderung v. 25. I. I. J. 17617.

6. In Litatyn besteht für jetzt keine Pfarrschule. Wohl ist dieß nur eine Filiale von Potutory, gehört jedoch einem andern Grundherrn; es bestand auch da vordem ein Schulhaus, das vor Alter zusammenstürzte und die Dorfjugend kann so leicht wegen dem steilen, fast immer kothigen Litatynyer Berge, dann wegen dem großen Walde, welcher besonders zur Winterszeit nicht ohne Gefahr für das zarte Leben der Kinder durchpassiert werden könnte, oder wenigstens Furcht einjagen würde, zum fleißigen Besuche der Pfarrschule in dem Mutterorte Potutory verhalten werden, so daß also in Litatyn der Bau eines eigenen Schulhauses aufgetragen werden könnte, weßentwegen man auch dießseits einen bittlichen Antrag zu machen nicht unterlaßen zu müssen glaubt...

Brzeżan, am 9 April 845.

4. *Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкiл. 17 мая 1845.*

An das Brzezaner g. kth. Bezirksdekanat.

Zur sogleichen Vornahme des unterm 18 Mai v. J., Z. 6064 angeordneten Baues neuer Pfarrschulhäuser bei den g. kth. Kirchen in Augustówka, Dubszcze, Kozowka, Koropatniki, Szybalin, Potutory, Łapszyn, Buszki, Taurow, Płaucza wielka, Złoczówka und Budyłow, wegen Nachweisung über die geschehene Ausmittlung eines Locales zur Ertheilung des Unterrichtes in Glinna und Budyłow binnen 3 Tagen, zur Ausmittlung eines Schullocales in Litatyn binnen 8 Tagen, endlich zur Beendigung des Schulhausbaues in Poruczyn bis Ende Juni l. J. sind die betreffenden Dominien unter einem verhalten worden. Wegen Herstellung der Schulhäuser in Płaucza mała und Mieczyszczow wurde das Nöthige bereits eingeleitet und das Bekenat von dem Verfügtten unterm 7 Mai l. J., Z. 5773 in Kenntniß gesetzt. Dieß über den Bericht vom 9 April l. J., Zahl 21.

Brzezan am 17 Mai 1845. Werner.

5. *З деканальної візитації 1845 і 1846 рр.*

1. Бережани.

2. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (11. VIII. 1845): Das Schulhaus ist noch nicht erbaut worden, nur die Materialien zum Theile zugeführt.

Подібно в порученю деканату парохови 29. VIII. 1845.

3. Ценів з Олесем (15. IX).

4. Вибудів (16. IX).

5. Будилів з М'едовою і Вимислівкою (17. IX).

З порученя парохови Фр. Балкови 25. IX. 1845:

In theilweiser Erledigung des Visitationsprotokolls wird Ihnen bedeutet, daß Ihrerseits in einem besonderen Berichte mit Berufung auf den Indorsatauftrag des hierortigen S. D. A. vom 30. V. l. J. Z. 34 die Nothwendigkeit einer Ausbesserung und Einrichtung der Schulhauses, und daß diese vom Dominium bis jetzt unterlassen wurde, gleich nach Empfang

dieser Amtsschrift dargethan werde, weil dieser Gegenstand anderwegs begonnen, auf die gehörige Art weiter verfolgt und zu Stande gebracht werden solle.

6. Таурів (17. IX): [Nulla datur schola parochialis. Negotium absolvitur relationibus iteratis movente curato c. r. offo circ. antepositis, quarum eventus, in specie intuitu sero adurgendi domini ad suscipiendum scholae aedificatum, ad hucdum ignotus expectatur].

З порученя таурівському капелянови Ант. Красицькому 25. IX. 1845 :

Ihre Bemerkung in der kanonischen Beantwortung ad II (справа школи), alsob die dortige Pfarrschule eng, mit Einsturz drohend und zum Besuche der Jugend keineswegs geeignet wäre, wird darinnen berichtet, daß lieber ihm angeeignet werden sollte, ob und wieweit der Bau des neuen Schulhauses in Taurów vorwärtsgeschritten ist, da dessen Beendigung mit letztem October l. J. laut hierortigen Intimate vom 10. VII. 844, Z. 15 durch den kk. kreisämtlichen Erlaß vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmt und fortgesetzt wurde, was also umständlich mittelst Berichtes an die S. D. A. verzuglos zu geschehen hat; es sey auch dem betreffenden dominium die Herannahung dieses Bautermins vorerst in Erinnerung zu bringen und nach Verlauf desselben von dem Ausgange der kk. kreisämtlichen Verordnung und Ihrer eigenen Verwendung dafür unausweichlich wahr zu berichten.

7. Кізлів з Покропивною (18. IX).

8. Дмухавець (18. IX).

9. Городище з Слобідкою (18. IX): Die Jugend besucht sehr selten die sonntägigen Katechisationen, fast niemahls die Schule.

З порученя городиському капелянови Анд. Сохацькому 27. IX. 1845 :

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Kapellaney Horodyszcze vom 18 d. M. wird Ihnen bedeutet, der Umstand, daß die Jugend nur äußerst selten die sonntags und feiertägigen Catechisationen, und fast niemahls die Schule besuche, müsse allerdings Ihrer tadelswerthen Vergeßlichkeit, den Pflichten eines Seelsorgers in jeder Hinsicht genau zu entsprechen, zugeschrieben werden, und gebe somit ein hin-

längliches Zeugniß Ihrer geringen Verwendung für das geistige Wohl der untergeordneten Pfarrlinge ab. Es hätte ja bald nach wahrgenommener Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchencatechesen und in die Schule ordentlich und gesetzmäßig zu schicken und nach vorausgegangenen Ermahnung von der Kanzel Ihrerseits ein Namens-Verzeichniß deren pflichtvergesslichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominium zur weiteren Amtshandlung vorgelegt und nicht, wie es gerade geschah, sorgenlos ohne sich immindesten darum zu bekümmern der kommende Visitations-Termin abgewartet werden solle; daher man bey ernsthafter Ausstellung dieses Ihres Vorgehens, die auf obige Weise gedeutete Verwendung an das Dominium unter Gewissenspflicht Ihnen hiemit einzubinden und Sie dabey zu beauftragen erachtet, nach dem diesenwegs etwa mißlungenen Schritverfahren hiemit ohne allen Verzug berichtlich anher einzukommen.

10. Плотича (19. IX): Die Todterkammer, den h. Vorschriften zuwider, besteht unter einer Bedachung mit der Pfarrschule, davon die Anzeige unter 8. IV. l. J. Z. 162 ad 3 ohne allen Bescheid.

З реляції декана до староства 27. IX. 1845:

Dann besteht auch die Todtenkammer den h. Vorschriften zuwider unter einer Bedachung mit der pfarrschule, dürfte also anderwärts hergerichtet werden, es erging jedoch dessentwillen keine Anordnung.

11. Куропатники (23. IX): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin zu dessen Aufbauung bis Ende October 845.

З порученя деканату капелянови Петрови Добрянському 6. X. 845:

In einstweiler Erledigung der Visitationsprotokolls der kapellaney Koropatniki vom 23 v. M. wird Ihnen Nachstehendes bedeutet: der Umstand, daß die Jugend nur in geringer Anzahl die Kirchencatechesen und die Pfarrschule besuche, wie auch daß dieselbe während der Visitation zur Prüfung nicht erschienen sey, müße Ihrer Fahrläßigkeit und tadelswerthen Sorglosigkeit einerseits, anderseits auch Ihrer Unfolgsamkeit den hohen Aufträgen, zugeschrieben werden, insofern bey einem ähnlichen Falle nach der vorjährigen De-

kanalvisitation Ihnen unter 12. VII. 844, Z. 296 jene Vergeßlichkeit, den seelsorgischen Obliegenheiten genau und jederzeit nachzukommen, schon einmahl ausgestellt wurde, Sie doch jetzt wieder dasselbe zum Vorschein kommen ließen und die hierortige Verordnung von 23. VI. 844, Z. 274 gar nicht berichten zu wollen thätlich darthueten. Daher ist zur Gutstellung dieses Fehltrittes, um wenigstens dessen weiteren unangenehmen Folgen vorzubeugen, alsogleich ein Namensverzeichnis derjenigen pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem Dominio zur Amtshandlung vorzulegen, die den Besuch der Kirchenkatechesen und der Pfarrschule unterlaßen, und dann unwidersprechlich noch in diesem Jahre anher zu berichten, welchen Ausgang diese Verwendung genommen und ob hiedurch der oftgenannte zahlreichere Besuch wirklich auch erzielt wurde.

12. Ко ню хи (24. IX).

13. Бишкиз Потокком (25. IX): Es befindet sich keine Pfarrschule; Termin zu dereren Ebauung bis Ende Oktober 845. Die Jugend besucht in geringer Anzahl die Kirchenkatechisationen und die Schule, weil die Eltern lau sind, diese dahin zu schicken.

З донесеня до староства 6. X. 845:

Bey den in Byszki für das Jahr 845 vorgenommenen Dekanalvisitation hat sich Gefertigter die Überzeugung verschafft, daß das dortige Dominium ohngeachtet vieler vorausgegangenener Aufträge weder den Leichenhof neu hergerichtet, noch in Hinsicht der Erbauung einer Pfarrschule, deren Bau termin mit Ende l. M. verstreicht, was vorgenommen habe... Hievon — te hiemit besonders berichtend, wird um die weitere gnädige Verfügung und Vornahme strengerer executiven Mittel gegen das schultragende Dominium in Unterthänigkeit gebeten.

З порученя деканату бишківському парохви Ів. Яримовичеви:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Pfarre Byszki vom 25 v. M. wird Ihnen bedeutet: Befremdend erchien es allerdings, daß Sie das vorschriftswidrige Ausbleiben der unterrichtsfähigen Jugend von den Kirchenkatechesen und aus der Schule, bey Ihrer sonst nicht üblen

Verwendung für das Pfarrwesen, bis zu der Dekanavalsitation immer fortbestehen ließen, statt daß bald nach wahrgenommenen Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchenkantechesen und in die Schulen ordentlich zu schicken, und nach vorangegangener väterlicher aber fruchtloser Ermahnung von der Kanzel ein Namensverzeichnis ihrer pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominio zur weiteren diesfälligen Amtshandlung hätte vorgelegt werden sollen, was zur Vermeidung jeder Unannehmlichkeit nunmehr desto sicherer und ohne Verzug zu geschehen hat.

14. Потурориз Литятином (29. IX): Es besteht kein Schulhaus in Potutory; Termin bis Ende Oktober l. J. — Es besteht auch kein Schulhaus in Litatyn; Bestimmung des Schullocalus binnen 8 Tagen laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J., Z. 5409.

З ноти деканату до бережанської домінії 5. X. 845:

Da bey der am 29 v. M. in der Pfarre Potutory vorgenommenen Dekanavalsitation man sich die Überzeugung verschaffte, daß... der Bau des Schulhauses in Potutory keineswegs besorgt wurde und die mit k. kreisämtlichen Erläßen von 14 und 18. V. 844, ZZ. 5491 und 6064 festgesetzten Baufristen bald auch schon verstreichen sollen: so ersucht man — Dominium diese Baulichkeiten nunmehr mit Beschleunigung bewerkstelligen und die angehoffte Willfähigkeiten hiezu erklären oder aber die etwa dabey obwaltenden Anstände in der Erwidierungsschrift gefälligst bekanntgeben zu wollen.

З поручення потурорському парохови Евг. Громовичеві :

In einstweiler Erledigung etc... wird Ihnen bedeuft ...Endlich auch in Betreff dessen, ob denn auch in Litatyn laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J. ein Schullocale zur Versammlung der Dorfjugend bestimmt und verwendet werde, zur hierortigen Forderung von 15. VI. l. J. Z. 35, unverzüglich anher zu berichten, da man sich lediglich mit dem nicht begnügen könne, daß in Litatyn das Nichtvorhandenseyn eines Schulhauses in der kanonischen Beantwortung aufgemerkt erscheine.

15. Криве (30. IX): In der Pfarrschule ist der Heitzfen eingestürzt und das Dominium um Aufstellung eines neuen Heitzofens im vorigen Frühjahre ämtlich angegangen willfahrte dem Gesuche nicht.

З порученя парохови Якову Польовому 6. X. 845:

Was die neue Bedachung der Wirtschaftsgebäude und die Aufstellung eines neuen Heizofens im Schulhause anbelangt, derentwillen der — Pfarrer im verfloßenen Frühjahre bey dem Dominio fruchtlos eingeschritten seyn sollte, wäre das frägliche Einschreiten nochmahl zu erneuern und dessen Ausgang mit Angabe des Dattum und Nr. des eingeleiteten Amtsverfahrens sodann mit Beginn l. J. zur hierortigen Kunde zu bringen.

16. Козова (1. X).

17. Козівка (2. X): Die Schule noch im Baue; Termin bis Ende Oktober l. J.; zu erinnern.

З ноти деканату до бережанської домінії 8. X. 845:

Da bey der etc... man sich die Überzeugung verschaffte, daß... auch das Schulhaus zum Theile nur erst aufgeführt wurde, so wird unter freundlicher Erinnerung des mit Ende l. M. zur Beendigung des Baues eines neuen Schulhauses in Kozówka laut k. kreisämtl. Verordnung vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmten, nun herannahenden Termins — Dominium zugleich hiemit ersucht etc.

18. Дібще з Комарівкою (3. X): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin bis Ende Oktober l. J., das Materiale bestimmt, nicht zugeführt.

З ноти до бережанської домінії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu dem gemäß k. kreisämtl. Auftrage von 18. V. 844, Z. 6064 neu aufzubauende Schulhause nur die Materialien bestimmt, nicht aber auch zugeführt wurden, der Bau selbst also nicht unternommen wurde, ohngeachtet der Termin zu dessen Beendigung mit l. M. bereits dahinfließen soll... Indem man nun hievon — Dominium dienstgemäß verständigt, ersucht man unter Einem dahinwirken zu wollen, damit der Bau des Schulhauses nach Thunlichkeit unternommen, von der Willfähigkeit dazu das Dekanatsamt in Kenntniß gesetzt werden.

19. Шибалин з Баранівкою (4. X): Keine Pfarrschule; Termin mit Ende l. M.

З ноти до бережанської домінії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu einem neuen Schulhause nur die Materialien zugeführt, in Hinsicht des

Baues selbst aber nichts unternommen wurde, der Bautermin also mit Ende l. M. fruchtlos verstreichen solle... — Dominium wolle also die genannten Baulichkeiten nur sogewissen besorgen, als deren Termin theils schon verstrichen, theils auch bald fruchtlos verstreichen müßte, uud wenn nicht gesonnen wäre bey der angehofften Wilffähigkeit der gerechten Forderung zu entsprechen, derley Gegenstände dem kk. Kreis- amte vorzubringen.

20. Мечищів (18. VI. 1846): Das Schulhaus ist noch nicht völlig aufgebaut, fehlt noch die Seitenverklätschung mit Leim von Außen; also nicht bewerkstelligt, was nach dem Dom.-Berichte von 21. X. 845 Nr. 708 mit dem verfloßenen Frühjahr bewerkstelligt werden sollte.

З донесеня управи деканату до староства, 14. X. 1846:

Aus der am 18 Juny l. J. in der Pfarre Mieczyszców vorgenommenen Dekanalvisitation kommt hervor, daß... das Schulhaus durch die Verklätschung der Seiten mit Leim von Außen, was vom Dominio noch in verfloßenem Frühjahr zu bewirken zugesichert wurde, dann durch ordentliche innere Einrichtung in den zweckdienlichen Stand zu bringen von Nöthen wäre, ja dieß auch um so mehr, als in Mieczyszców der Lehrersunterhalt sichergestellt und hoffentlich daselbst ein Trivialschulunterricht im Kurzen eingeführt werden sollte.

21. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною: Schola parochialis in Płaucza wielka et Płaucza mała nova ut aedificetur necesse est... Nil quidquam valuerat e. r. circularis dispositio d. 2. IV. 845, Nr. 3425, commissionis autem localis sub die 11. VII. 845, Nr. 8402 demandatae resultatum decanatu notificatum non fuerat, quare desuper quaestionabatur sub die 24. V. 847, Nr. 36.

22. Жуків з Гиновичами і Шумляннами.

23. Лапшин.

24. Поручин з Біщем: Schola parochialis diu jam aedificari coepta, nondum penitus finita.

25. Дрищів з Урманем.

26. Золочівка з Каплинцями: In neutra localitate dantur... scholae parochiales.

27. Вільховець.

Загальне справозданє деканату до староства 24 V. 1847.

Nach der bereits beendigten Dekanal-Visitation für die Jahre 845 und 846, in gänzlicher Erledigung sämtlicher Visitationsprotokolle, in Sinne einer hohen k. Kreisämtlichen Verordnung, womit die Gegenstände aus der Visitation nach ihren besonderen Cathegorien auch jederzeit zur Verhandlung besonders vorzubringen angeordnet wurde, in Hinsicht auf die Pfarrschulen im gesammten g. k. Brzezaner Schuldistrikte folgender unterthäniger Bericht erstattet:

1. Der Bau neuer Schulhäuser in Byszki und Mieczyszczów wurge mit k. kreisämtlichen Verordnungen vom 8. I. 846 und 15. I. 847, ZZ. 19512 und 19933, abgesehen auch von den früheren seit Jahren schon erlassenen Aufträgen, eindrucklich betrieben und durch bestimmte Termine anberaumt, indessen sind diese erfolglos verstrichen und in der erst benannten Ortschaft wurde nach dem Berichte des betreffenden Pfarramtes vom 17. II. 847, Z. 33 nicht einmahl ein Schullokale zur einstweiliger Versammlung der Lehrjungend ausgemittelt.

2. Auch in Augustówka, Złoczowka und Płaucza mała sind die Schulbautermine langedem ohne Erfolg dahingeflossen. Die dießfals ergangene Anordnungen sind: vom 17. V. 845; 30. III. 846, 2. IV. 845, ZZ. 5409, 1970 und 3425.

3. In Płotycza besteht bisher die Pfarrschule unter einem Dache mit der Todtenkammer. Man hatte aber grundhältige Ursache auf die Trennung dieser Gebäude und Bauausführung einer neuen Pfarrschule in Płotycza mittelst Bericht vom 17. III. 847, Z. 20 anzutragen, worüber die Entscheidung noch gewärtiget wird.

4. Die Schulbaulichkeit in Płaucza wielka ist noch nicht gänzlich zu Stande gebracht. Laut k. kreisämtlicher Indorsatweisung vom 10. XII. 845, Z. 18003 sollte in diesem Gegenstande unterm 11. VII. 845, Z. 8402 eine k. kreisämtliche Erhebung eingeleitet gewesen und das Resultat deren zur Wissenschaft der Schuldistriktsaufsicht gebracht werden, ohne daß dieses, wie immer auch bis jetzt, noch geschehen war.

Was Einem Wohlloblichen kk. Kreisamte zur desto geneigteren dafürstimmung und Anordnung des Nöthigen gehorsamt vorgelegt wird, als das Consistorium der Schuldistrikts-Aufsicht jederzeit und öfters die in Angelegenheit der Schuleinführungen bestehenden allerhöchsten und hohen Vorschriften und Verordnungen in Erinnerung zu bringen pflegt.

Zukow am 25 May 847.

6. З деканальної візитації 1847/8 р.

Протокол в'їзиту деканальної за р. 847 и 848.

1. Капелания Золочівка з прилученою визитована 14-го Липця 847: Школ парафіяльних в обох селах нема, а д'їти на катехизм слабо бувають посилан'ї. [Szkoła parafialna w Żolczowce jeszcze niewybudowana, brakuje obwalkowania i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urzędzenia. Z tey przyczyny, i że ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. Na katechizm chodzą bardzo w małej liczbie, ksiądz nie udawał się do dominium w tym względzie, a rodzicy nie posełają i na katechizm, są którzy i pacierzu nie umieją dobrze, a syn Łeśka Ternowy Pawło lat 9 mający i Otczenasz nie umie, dla czego na ten raz o ukaranie oycy proszono dominium i nakazano, by uczył pacieža, a ksiądz za miesiąc go wyexaminował, czyli już umie, i dalej kontynuować kazał naukę przez diaka i na katechizmie czy bywać będzie, uważał... Zapytany pomocnik nauczyciela Pantaleon Semezyszyn odpowiada: Ksiądz administrator w niedziele i święto katechizuje i nabozenstwo w porządku z nauką i wieczernią odprawia, ale młodzież jak do szkoły tak i na katechizm mało uczęszcza. Co do usystemizowania płacy dla diaka, interes zostawić wypada czasowi późniejszemu, gdy teraz jeszcze szkoła nie pobudowana]¹⁾.

2. Капелания Тауров (15. VII): Д'їти слабо на катехизм ходят. [W miejscu znajduje się dom szkolny, właściwie na pomieszkanie diaka przeznaczony, bardzo lichy i na upadku będący, kosztem względnych posiadaczow tey posia-

1) Про Каплиці диви ст. 110.

dłości wystawiony, a na wystawienie nowej szkoły sprowadzono już materiał, lecz według uznania cyrkularnego inżyniera został za niezdatny na użytek tenże uznany... Nauki formalnej niema i 4 tylko chodziło do diaka na naukę].

3. Парафія Козлов (16. VII). [W Kozłowie jest szkoła triwialna pod zwierzchnictwem konsystorza obrz. łacinskiego lwowskiego; do tej szkoły i kapelania Dmuchawiec swoje dzieci jest obowiązana posyłać... W Pokropiwnie naucza diak w swoim pomieszkaniu szczupłym].

4. Капелания Дмуховец (16. VII).

5. Плауча велика (17. VII): Школа парафіална недокончена; дѣти оучат ся оу дяка. [Dom szkolny dla zgromadzenia młodzieży na naukę rozpoczęto budować, ale pomimo nakazu cyrkularnego urzędu z dnia 18 maja 844 l. 6064 i 17 maja 845 l. 5409 zbywa na staranności dokonczenia tegoż i z tej przyczyny młodzież na naukę chodzić przystała, bo nima gdzie zgromadzać się... Lecz uczyli się niektórzy u diaka i obstali przy examinie średnio].

6. Бишки (22. VII): Школи нема, до дяка мало дѣтей сходит ся на науку.

7. Парафія Козова (23. VII).

8. Парафія Потутори дня 6-го Грудня 847: Школа парафіална в помешканю старѣм дяка; дѣтій мало очашує до той. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, 5 chłopców tylko stało przy examinie, a ci obstali średnio].

9. Парафія Криве (7. XII): Школа в мешканю дяка. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, niektórzy chłopcy tylko byli examinowani i średnio odpowiadali... Pomocnik nauczyciela oświadczył, że... sam dla braku dobrej sustentacyj (bo tylko świątecznego dwa razy po dutkowi i jednemu bochenkowi chleba dostaje, co od 150 gospod. wynieść może na 40 flvn. czyli 16 flm.) nie może się tyle przykładać do nauczania, coby od niego żądać można. Z tego powodu polecono przytomnym z gromady umówić się i przyprowadzić do skutku polepszenie utrzymania dla diaka w nauczaniu pomocnika].

10. К. Козовка (8. XII): Дѣти оучат ся в дяка. [Szkoła parafialna nowa zbudowana; młodzież do niej uszczęszcza, 13-ro było examinowanych i dość dobrze obstało].

11. Параф. Шибалин (9. XII): Школа недокончена; дѣти до дяка зходят ся.

12. Капелания Плотича (21. XII): Школа недокончена.

13. Капелания Городище (22. XII): Школи нема.

14. П. Будилов (23. XII): Дѣти до школы не ходят.

15. Пар. Августовка (24. XII): Дѣти нечесленно до школы ходят.

16. П. Дѣбще (27. XII).

17. Пар. Поручин, дня 22-го Лутого 848: Дѣти слабо до школы ходят.

18. П. Лабшин (23. II): Школи нема; дѣти сходят ся в наймленном домѣ на науку.

19. П. Оурман' (25. II): Дѣти слабо до школы и на катехизм оучащуют. [Szkoła w Dryszczowie i Urmaniu w dobrym stanie. Zapytany diak Ławro Diaczynski z Dryszczowa odpowiada: Dzieci mało umieją, bo rodzice wcale nie posiadają tego roku do szkoły, ale to wprowadzie woytowi oswiadczalem, lecz księdzu nie, bo myślałem, że ksiądz już wie o tem zkađinad; potem i brak opału dla szkółki przykrość czyni ludzion, bo zimnoby było ich dzieciom. Zapytany diak Demetry Seńkowski z Urmania odpowiada: Dzieci nie byli, bo nie można było ich sprowadzić, ale też bo i nie chodzili do szkoły tego roku, mimo upomnienia ze strony księdza naszego i chociaź przez woyta i z ambony nakazywał].

20. Парафия Мечищѣв, дня 31-го Сѣчня.

21. К. Олховец (31. I): В помешканю дяка мешкае ксѣндз, а дяк комуруе, запроте и дѣти не маот де сходити ся на науку.

22. Бережани (I. II).

23. Конюхи (3. II): До школы и на катехизм дѣти ничесленно сходят ся.

24. Парафия Ценов (9. II): Дѣти до школы не оучасчуют и нечесленно зходят ся на катехизм.

25. К. Будилов (9. II).

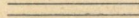
26. К. Коропатники (10. II): Дѣти до школи и на катехизм не сходят ся.

27. Парафія Жуков.

В шлолѣ в жадній не одповѣдне населению число школарѣв, окрим в Жуковѣ, де богато дѣтей пилно до школи вчасчує.

Козлѣв 16-го Лугого 849. Л. II.

(Вибрано з записної книги бережанського деканату; до 1845 деканом був Мих. Павликів, береж. парох, в 1846 і 1847 управляв деканатом Ст. Лежогубський, жуцівський парох, останній протокол еписаній Львом Польовим, кізл. парохом).

VI. Матеріяли до історії українського народнього шкільництва в Галичині в 1830—1850 pp.

Подав
Іван Кревецький.

I. До характеристики народніх шкіл у львівській епархії.

1. *Лихий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834.*

Die hohe Landesschtelle hat unterm 3 März l. J. Z. 8349 anher bedeutet, daß die k. k. Majestät mit allerhöchsten Entschlieußung vom 16-ten Jänner l. J. den Hauptbericht über den Zustand der Volksschulen für das Jahn 1828 zur allerhöchsten Wissenschaft zu nehmen geruhen haben, die hohe Hofstelle aber die Bemerkung beigefügt habe, daß in Galizien, wo z. B. von 465434 schulfähigen Kindern nur 55042 die Schule besuchen, dem Volksunterrichte noch viel zu wünschen übrig lasse, daher diesem Zurückbleiben die ernstlichste Aufmerksamkeit zu widmen und der ohnehin bekannten Ursache, welche dieses Zurückbleiben herbeiführen, mit allem Ernste entgegen zu arbeiten soll(!).

Dieses hochortige Intimat wird der S. D. Aufsicht mit den Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curat-Clerus zu verständigen, denselben mit Beziehung auf die so viele hierortigen Erlässe zur Beförderung eines zahlreichen Schulbesuches der schulfähigen Pfarrjugend aufzufordern, und auch Ihrerseits dießfalls thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 10 May 834. Barwinski.

2. *Лижий стан народніх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unter 7 April l. J. Z. 19263 folgendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcommission hat mit Decret von 13 Febr. 1834 Z. 1010 anherbedeutet, dass S. k. k. Maiestät mit allerh. Entschliebung von 30 Jänner d. J. den Inhalt des unterlegten Hauptberichtes über den Zustand der Volksschulen dann der Blinden- und Taubstummeninstituten für das Jahr 1830 zur allerh. Wissenschaft zu nehmen geruhet haben und bemerkt, daß hochdieselbe zwar die Schwirigkeiten nicht verkennt, welche der zunahern und größeren Verbreitung des Volksunterrichtes in dieser Provinc entgegen stehe, daß aber gleich wohl bei der Zunahernstellung der Resultate des Volksunterrichtes in allen Provinzen der Monarchie immer mit Bedauern die mindern Fortschritte dieses wichtigen Unterrichtszweiges in der Provinc Galicien wahrgenommen werden, weßhalb nach allen Kräften dahin zuwirken soll, damit so viel möglich für die Erweiterung und Verbesserung des Volksunterrichtes geschehe, diese Entschliebung wird bekannt gemacht, selbe (sic!) die unterstehende Seelsorger kund zu machen und ihnen die Vorschriften der politischen Schulverfaßung § 153, 261 in Erinnerung zu bringen als auch ihreseits zur Erweiterung des Volksunterrichtes einzuwirken. Lemberg 9 August 1834. Barwinski.

3. *Народні школи в 1832 р. 2 цьвітня 1834.*

Wysokie rządy krajowe pod dniem 22 września 1833 do liczby 51001 tutaj doniesli: 1) Że wykaz z relacyi ztąd uczyniony względem stanu szkolek narodowych w dyecezyi metropolitalney w roku szkolnym 1832 wysokie tuteysze krajowe rządy mile akceptują z powodu, że wzrost 564 do szkoły chodzących w porownaniu z małą liczbą szkolną zdatnych 93 o tyle iest podwyższony. 2) Że wymienione ztąd pomnożyciele szkolnego wzrostu przez publiczne gazety ogłoszonemi zostali i że wezwanie do gruntowych zwierzchnosci w roku 1832 dla współdziałania w podwyższaniu narodowego uszkolenia uczynione na nowo republikowanem zostało. 3) Należy dbać o to, aby podupadłe uszkolenie niedzielne własnie w iednym stonsunku zostaiące z szkołkami parafialnemi, które tak znako-

micie podniesione są, znowu czynnie zaprowadzonym było. O tem wysokiem tuteyszo krajowem zarządzeniu ma szkolno-nadzorczy urząd podręcznych duszstarowników przez kurręde zawiadomić z tem zaleceniem, aby na potym także usiłowaniami naygorliwszym starali się zasługiwać na zaspokoienie i ukontentowanie wysokich rządów krajowych przez dalsze współdziałanie do podwyższania szkolnego nauczania i przez zaprowadzenie szkolek niedzielnych. Lwow dnia 2 kwietnia 1834 roku. Barwinski officyał.

4. *Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 надомста 1834.*

Die h. Landesstelle hat unterm 21 August l. J. Z. 39781 anher bedeutet, daß hochselbe aus dem hierortigen über den Stand der Volksschulen für das Schuljahr 1833 vorgelegten Berichte mit Bedauer ersehen habe, daß die Zahl Pfarschulen sich um 26 vermindert habe, und zugleich angeordnet, das Nothwendige an Curatgeistlichkeit zu verfügen, daß sie dortorts, wo keine Trivialschulen befinden, die Kinder doch nicht ohne Schulunterricht belassen, jeder solche, wenn auch ein oder zweimal in der Woche, entweder selbst ertheile, oder durch ein hiezu geeignetes Individuum ertheilen laße. Die Schulaufsicht wird im Sinne des weiteren Inhaltes dießes hochortigen Intimats hiemit angewiesen durch die unterstehenden Curatclerus, welche hiezu mit Beziehung auf die so viele dießfalls hirortige Erlaße aufzufordern ist, zur Beförderung des Pfarrschulunterrichts thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 1 November 1834. Barwinski.

5. *Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14 червня 1836.*

Auf dem hierortigen Totalbericht über den Zustand der Volksschulen im Jahre 1834 hat die h. Landesstelle unter andern solches bedeutet: es sey dahin zu wirken, daß ungeachtet des hierlandes noch immer vielfältigen Schwierigkeiten und Hindernisse, welche dem Schulwesen überhaupt im Wege stehn, die Curatgeistlichkeit vereint mit den Kirchensängern,

welche wenn nur lehrfähigen aufgenommen würden, durchaus zur Abhaltung des Schulunterrichtes, welcher vorzugsweise auf die Beförderung der Religiosität und der Sittlichkeit gerichtet ist, thätigst annehmen und das Volk durch Belehrung von der Kanzel sowohl als im Reichstall und bei jeder schücklicher Gelegenheit von der Nothwendigkeit des Schulunterrichtes zu überzeugen und für denselben empfänglich bemühet sey. Ferner hat die h. Landesstelle bedeutet, daß unter einen die k. k. Kreisämter angewiesen werden nach dem Geiste der politischen Schulverfaßung das Consistorium sowohl als auch die Schulaufseher mit dem in ihrem Wirkungskreise liegenden Amtshandlungen zu unterstützen, wie auch die Ortsobrigkeiten zur gemeinschaftlichen Mitwirkung in Beförderung des Schulbesuches zu verhalten und überhaupt das Schulwesen durch Einleitung zweckmäßiger Verhandlungen wegen Ausmittlung und Herstellung der Schuldotationen thätigst zu befördern. Übrigens aber dafür zu sorgen, damit den Lehrern die bereits erwirkten Dotationsgebühren zu gehöriger Zeit verabfolgt und die an den Schulgebäuden nöthigen Herstellungen so wie die Beischaffung des Brennstoffes ohne Zögerung bewirkt werden. Zugleich hat die h. Landesstelle auch zur Beförderung des Schul- und Wiederholungsunterrichtes den Ortsobrigkeiten mittelst der k. k. Kreisämter zur Pflicht gemacht, die Vorschrift des VII Abschnittes § 108 der politischen Schulverfaßung genau handzugeben, nach welcher die Handwerker keinen Lehrjungen aufdingen sollen, der nicht wenigstens durch 2 Jahre die Trivialschulgegenstände erlehrt und darüber ein Zeugniß auszuweisen hat, so dann an jenen Orten, wo sich eine Schule befindet, darüber zu wachen, damit bei den Zünften kein Lehrjunge freygeschprochen werde, der sich nicht (mit) einem Zeugniße über den vorschriftsmäßigen Besuch der Wiederholungsschule ausweisen kann, wie es in dem XV Abschnitte § 311 der politischen Schulverfaßung angeordnet wird. Von dießem hochortigen Erlaße wurden Sie hiemit zu ihren Darnachachtung verständiget mit dem Beysatze, daß sie dieße hohe Verordnung dem Ihnen untergeordneten Curatclerus in denselben verständigen Sprache auf die gegenwertige Art schriftlich bekannt zu geben, denselben die Befol-

gung dießer Verordnung, in wie fern Sie ihn dem Clerus betrifft, als Gewissenssache einzuschäfen und diese Vollziehung angelegentlich zu überwachen haben. Lemberg den 14 Juni 1836. Barwinski G. V.

6. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844.

Aus den über den Zustand der Volksschulen im Schuljahre 1842 erstatteten Berichten geht hervor, daß sich im Schuljahre 1842 die Zahl der Schulfähigen in der hießigen Erzdiözese auf 135,366, der Schulbesuchenden auf 13,337 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jenen des Jahres 1841 (11863) sich um 1474 vermehrt habe. Die Schulen selbst sind mit 1 Trivial und 45 Pfarrschulen vermehrt worden. Aus dießer Anlaße hat die h. k. k. Landesstelle mit Erlas vom 19 April 1844 Z. 4791 anher Nachstehendes eröffnet:

Da inzwischen bereits das Schuljahr 1843 verflossen ist, in welchem man zufolge der dem Konsistorio und den k. k. Kreisämtern wiederholt empfohlenen thätigen Einwirkung auf die Emporhebung und Vervollkommung des Volksunterrichtes auf einen günstigeren Resultat entgegenseht, so enthält man sich hier allerweile Bemerkungen in der Voraussetzung, das Consistorium werde alles aufbiethen, daß durch das Zusammenwirken der Distriktsschulaufseher, der Pfarrgeistlichkeit und des Lehrpersonals die ordentliche und zweckmäßige Besorgung des Unterrichts bewirkt und dadurch das Zutrauen und die Neigung der Insaßen für die Beförderung des Schulbesuchs und der Schulanstalten immer mehr und mehr befestiget werde. In welchem Sinne auch die K. Kreisämter zur thätigsten Mitwirkung angewiesen werden. Der ehrw. Aufsicht wird hiemit aufgetragen nach dem Geiste der hierörtigen Kundmachungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 dahinzuwirken, daß der Schulunterricht in jeder Seelsorgestation eingeführt, gehörig besorgt und die Pfarrgemeinden für denselben gestimmt werden. Bei den jährl. Visitationen ist aber vorzüglich darnach zu sehen, ob den Kindern der Unterricht in der Reli-

gion und der ruth. Landessprache gehörig ertheilt werde und ob dieselben auch die Anleitung zum harmonischen Kirchengesange erhalten; vorüber in den jährl. Zustandsberichten die Bemerkung anzufügen ist. Lemberg am 15 May 1844. G. Jachimowicz, Weihbischof.

7. Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845.

Aus dem über den Zustand der Volksschulen der unterstehender Diözese im S. J. 1843 erstatteten Berichte vom 13 Febr. v. J. Z. 84 geht hervor, daß sich im Schuljahre 1843 die Zahl der Schulfähigen auf 137,210, der Schulbesuchenden auf 13,998 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jene des Jahres 1842 (13337) sich um 661 vermehrt habe. Die Zahl der Schulen ist sich gleich geblieben. Das Jahr 1844, welches inzwischen bereits verfloßen ist und in welchem ein lobenswerther Eifer für die Verbreitung des Schulwesens von Seite des Konsistoriums so wie der Kreisämter bewiesen wurde, laßt hoffentlich günstigeren Resultaten entgegensehen. Doch ergibt die oberwähnte Vergleichung der Zahl der Schulfähigen gegen die Schulbesuchenden Kinder, daß kein $\frac{1}{10}$ Theil der Schulfähigen Unterricht genießen. Aus dießem Anlaße wird die ehrw. S. d. Aufsicht in Folge h. Gubernial-Erlaßes vom 5 Jänner 1845 Z. 59328 und bezüglich auf die hierortigen Weisungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 beauftragt, sich mit den diesfälligen Verhältnissen und den Mitteln den Schulunterricht zu vermehren, genau bekamt zu machen und über die nöthigen Hilfen und Anträge anher Bericht zu erstatten. Inzwischen ist sich zu bemühen, daß einerseits an den Orten, wo bereits Schulen bestehen, durch möglichst gute Ertheilung des Unterrichtes und durch angemessenes Zureden die Aeltern aufgemuntert werden, ihre Kinder zur Schule zu senden und daß hiezu die Pfarrgeistlichkeit in lieblicher und freundschaftlicher Uebereinstimmung mit den Dominien, ihren Beamten und Amtsvorständen einwirken, um so für die Verbreitung des Schulunterrichtes zu sorgen. Es ist alles aufzubiethen, daß in den Orten, welche noch ohne Schule sich befinden, bald Pfarrschulen errichtet

werden, in welcher Beziehung auch die k. Kreisämter von der hohen Landesstelle zur thätigsten Mitwirkung angewiesen worden sind. Demgemäß hat die ehrw. S. d. Aufsicht auch die unterstehende Curatgeistlichkeit einzuweisen. Lemberg den 17 März 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

II. До історії українізації народньої школи.

1. *Заходи коло організованя науки української мови в народніх школах. 18 подлиста 1847.*

Die h. k. k. Landesstelle hat unterm 2 Juni l. J. Z. 30, 346 anher bedeutet in allen vorkommenden Fällen auf Hebung des ruthenischen Schulunterrichtes dadurch hinzuwirken, daß die Gemeinden jener Örter, wo an den bestehenden Trivialschulen der ruthenische Unterricht entweder gar nicht, oder doch nur mangelhaft ertheilt wird, durch die Geistlichkeit geneigt gemacht werden, ruthenische Pfarrschulen aus eigenen Mitteln zu gründen, wozu jedoch jederzeit die Einwilligung der Landesstelle einzuholen sein wird. In den dem hießigen Konsistorio unterstehenden Trivialschulen wird der ruthenische Schulunterricht ohnehin schon ertheilt, oder wenn es nicht sein sollte, hat die ehrw. S.-Aufsicht sogleich die Einleitung zu treffen, daß dießer Unterricht eingeführt und gehörig und ordentlich besorgt werde.

Es handelt sich aber vorzüglich um jene Örter, in welchen eine unter der Aufsicht des lateinischen Konsistoriums stehende Trivialschule besteht. Deshalb wird die ehrw. S. Aufsicht beauftragt anher anzuzeigen: 1) in welchen Ortschaften des unterstehenden Schulendistrikts Trivialschulen sich befinden, welche der Oberaufsicht des lateinischen Konsistoriums untergeordnet sind; 2) ob und wie viel die gr. k. Pfarrgemeinde zum Unterhalte dießer Schule beiträgt; 3) ob und wie viele Kinder des gr. k. Ritus dieße Schule im laufenden Schuljahre besuchen; 4) ob und in welcher Art an dießer Schule der Unterricht im ruthenischen Lesen, Schreiben u. s. w. ertheilt werde, endlich: 5) ob neben dießer Trivialschule im Orte eine abgesonderte ruthenische Schule besteht und wie dießelbe beschaffen sei, daher: a) aus welchem Fonde das

Schulhaus unterhalten werde; b) wer den Unterricht an derselben besorgt; c) wie dießer Unterricht beschaffen sei, und d) aus welchen Quellen der Pfarrschullehrer den Unterhalt bezieht.

Diese Daten hat die ehrw. S.-Aufsicht genau zu erforschen und zuverlässig bis 1 März 1848 dem Konsistorio mit eigenen Bemerkungen und etwaigen Anträgen vorzulegen. Lemberg den 18 November 1847. G. Jachimowicz, Weihbischof.

2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.

Das h. k. k. Landes-Praesidium hat mit dem Erlaße vom 11 d. M. Z. 6286 anher Folgendes bedeutet: Im Grunde des § 4 der Verfaßungs-Urkunde des österreichen Kaiserstaates wird hiemit verordnet, daß der Unterricht in den Trivialschulen in der Sprache des Ortes und bei gemischter polnisch-ruthenischer oder polnisch oder ruthenisch-deutscher Bevölkerung in beiden Sprachen ertheilt werde.

Das Kreisamt hat sich daher sogleich mit dem berufenen Consistorium ins Einvernehmen zu setzen und gemeinschaftlich mit dießem dafür zu sorgen, daß dieße Verfügung schleunigst in Vollzug gesetzt werde. Zugleich ist aber auch der Lehrer sowohl an den polnischen, als ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen zu verpflichten, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wird dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Consistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehenden Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Hievon wird die ehrw. Schul-Distr.-Aufsicht in die Kenntniß gesetzt mit dem Auftrag, jeder diesfalligen Anforderung des k. k. Kreisamtes mit allen Eifer Folge zu leisten und das Resultat der jedweden Verhandlung sogleich zur hierortigen Kenntniß zu bringen. Lemberg am 16 May 1848. G. Jachimowicz, Weihbischof.

3. Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воевідки національно-статистичного виказу в ціли заведення шкільних викладів у мові населення; взиває перемінювати церковні школи на тригійальні. 30 серпня 1848.

An Herrn Schuldistriktsaufseher Michael Wojewódka in Stecowa.

Nebenliegend wird dem Herrn Dechant das an die Dominien unter Einem ergangene Circulare zur Wissenschaft mit dem Auftrage zugestellt, im Sinne der darinn bekannt gemachten Landespräsidialerlasse einzuleiten, daß mit Beginn des neuen Schuljahres in den unterstehenden Trivialschulen der Unterricht in der Sprache des Orts, da wo die Bevölkerung polnisch und ruthenisch, oder polnisch- oder ruthenisch-deutsch gemischt ist, daß auch für die Erlernung der polnischen Sprache gesorgt und ebenso der Unterricht in der deutschen Sprache an jene Kinder, die es wünschen, gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden möglich gemacht werde. Der h. Dechant wollen mir thunlichst die Zahlverhältnisse, in welchen die verschiedene Bevölkerungen den Ort, wo Schulen vorhanden sind, stehen, noch vor Beginn des neuen Schuljahres und die Ort und Weise anzeigen, wie der obgedachten Präsidialerlaß in den einzelnen Schulen entsprechen werden wird. Schlußlich wird bemerkt, daß es bei dem oberwähnten löblichen Bestreben sämmtliche h. Schuldistriktsaufseher und der unterstehenden Geistlichkeit zur Hebung und Verbreitung der Volskschulen kaum einer besonderen Aufforderung bedürfe, in dießem Zwecke eifrigst zu wirken. Da jedoch an vielen Orten noch keine Schulen bestehen, so wollen die betreffenden h. Seelsorger nicht nur an ihre Verpflichtung die Gemeinde zur Errichtung und Dotierung von Schulen anzuweisen, öfters erinnert aber nach von dem h. Dechant hierin nach Möglichkeit unterstützt werden. Insbesondere wird dem h. Dechant empfohlen, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, für die Ermittlung hinreichender Dotationen behufs der Verwandlung derselben in Trivialschulen zu sorgen, was um so leichter zu erreichen sein wird, als die betreffenden Gemeinden durch das Beispiel der vorhande-

nen Schulen bereits von dem Nutzen derselben eine klare Vorstellung haben dürften. Kolomea am 30 August 1848. Bach mp.

4. *Обіжник в справі заводження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організованія нових шкiл. 30 сертня 1848.*

Circulare an sämtliche Ortsobrigkeiten. Mit dem h. Landespräsidialerlaße vom 11 May 1848 Z. 6286 wurde verordnet, daß der Unterricht an den Trivialschulen in der Sprache des Ortes, und bei gemischter polnisch-ruthenischen, oder polnisch- oder ruthenisch-deutschen Bevölkerung in beider Sprachen ertheilt werde, daß ferner die Lehrer sowohl an den polnischen als auch ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen verpflichtet werden, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wurde dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Konsistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehende Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Mit dem späteren Landespräsidialerlaße vom 23 May 1848 Z. 6940 erhielt das obige die nähere Bestimmung, daß in den Schulen, in welchen der Unterricht in der ruthenischen Sprache ertheilt wird, den Kindern möglich gemacht werde, auch die polnische Sprache zu erlernen.

In dem die Dominien hievon verständigt werden, ergeht an sämtliche Herrn Schuldistriktsaufseher der Auftrag, die obigen Verordnungen des h. Landespräsidiums mit Beginn des neuen Schuljahres in Werk zu setzen.

Bei dieser Gelegenheit werden die Dominien aufgefordert zur Hebung des moralischen und intellektuellen Wohles unseres Landvolkes, da wo noch keine Schulen vorhanden sind, auf die baldige Errichtung von Pfarr- oder Trivialschulen im Einverständniße mit den Ortsselsorgern eifrigst einzuwirken und da, wo hiedurch ein günstiger Erfolg erzielt wird, unverzüglich zu berichten:

1) Ob die Gemeinde, wo eine Schule errichtet werden soll, mit anderen Gemeinden zusammzutreten wünschen, welche Gemeinden dies sind und ob dieße nach ihrer Bevölkerung, nach Entfernung und nach den eintretenden lokalen Verhältnißen in einen Ort eingeschult werden können.

2) Ob und welche Lokalquellen für die Erhaltung solcher Schulen und Dotirung der Lehrer bei Trivialschulen u. z. in letzterer Beziehung bis zu dem mit dem Studien-Hof-Kommission-Dekrete vom 30 September 1837 Z. 5883 systemisirten Betrage von mindestens 130 bis 150 fl. vorhanden sind. Sollten nicht so viel eingebracht werden können, so ist wenigstens anzugeben, auf wie viel gerechnet werden kann.

3) Ob und welche Beiträge die Grundobrigkeit, die Herr Ortspfarrer zur Dotirung der Schulen zu widmen bereit sind.

4) In welchem Zahlverhältniße die ruthenische und polnische, oder deutsche Bevölkerung der einzelnen Ortschaften zu einander stehen.

Hiebei versteht es sich von selbst, daß im Zwecke eines umfaßenderen und geregelten Unterrichts durch gehörig angestellte Lehrer vorzugsweise auf die Errichtung von Trivialschulen hinzuwirken ist, daher den Dominien ans Herz gelegt wird, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, durch Ermittlung einer hinreichenden Schullehrerdotation, die Verwandlung derselben in Trivialschulen zu ermöglichen. Es ist von dem humanen Geiste der Dominien zu erwarten, daß sie zu dießen guten Zwecken gerne die Hand biethen und das Kreisamt zur Erreichung erfreulicher Erfolge in dießem so wichtigen Zweige der öffentlichen Verwaltung auf das eifrigste unterstützen werden. Kolomyja am 30 August 1848.

5. Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850.

Aus einem speziellen Falle, daß ein Direktor an einer dem lat. erzbischöflichen Consistorium unterstehenden Hauptschule die Ertheilung des Religionsunterrichtes in ruthenischer Sprache beanständete, hat das h. k. k. Landespräsidium, um dießen Uibelstand ein für alle mal zu beseitigen, sich veranlaßt befunden, mit dem hohen Erlaße vom 6 May l. J. Z.

4944 die Consistorien aufzufordern, alle unterstehenden Schuldistriktsaufseher die über die Ertheilung des ruthenischen Religions- und Sprachunterrichtes mit den Praesidial-Erläßen von 4 Februar und 29 Oktober 1849 ZZ. 14 und 13092 ausgesprochenen Grundsätze, wornach nämlich: a) an allen Volksschulen der ruthenische Sprachunterricht als obligater Lehrgegenstand für alle Schüler gelernt werden soll, und die Aufsicht hierüber der gr. k. Pfarrgeistlichkeit zusteht; b) an allen Schulen, sie mögen der Aufsicht des lat. Consistorium oder des g. k. Metropolitan Consistoriums unterstehen, es der gr. k. Geistlichkeit freisteht, den Schülern des gr. kath. Ritus den Religionsunterricht in der ruthenischen Sprache zu ertheilen, so wie umgekehrt die lat. Geistlichkeit berichtigt ist, an allen Schulen den Schulkindern ihres Ritus den Religionsunterricht auf die bisherige Weise zu ertheilen; c) die Schulkinder je nach ihrem Ritus in die lat. oder gr. kth. Kirche zu leiten sind und den Religionsübungen ihres Ritus beizuwohnen haben, — mit der Weisung bekannt zu geben, selbe den Hauptschuldirektoren und Triviallehrern zur unabweichlichen Richtschnur bekannt zu gehen und dieselben anzuweisen, die Lehrstunden für die ruthenische Sprache- und Religionsunterricht in Einvernehmen mit dem g. k. Kuraten, oder dem sonst hiezu bestimmten gr. kath. Priester festzusetzen und hiefür Sorge zu tragen, daß der Religionsunterricht den Schülern des gr. k. und der lat. Ritus von ihren Katecheten durch ebensoviele Stunden und wo immer es nur die Lokalitäten zu läßig machen, gleichzeitig ertheilt werden. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht mit Bezug auf die hierortige Currende vom 6 November 1849 z. 989 zur Wissenschaft und strengsten Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg am 21 May 1850. Bocheński.

III. Українські шкільні підручники.

1. *Конкурс на написання нової біблії для народних шкіл. 7 червня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unterm den 29 März l. J. Z. 15133 nachstehendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcom-

mission hat mittelst Decret vom 22 v. M. Z. 771 anher bedeutet, daß hochdieselbe zu der Überzeugung gelangt sey, daß das gegenwärtig für die Volksschulen vorgeschriebene Lehrbuch der biblischen Geschichte seinem Zwecke nicht vollständig entspreche und daher eine Umarbeitung dießes Lehrbuchs oder eigentlich die Bearbeitung eines neuen Buches für den erwähnten Gegenstand nothwendig sey, es sey daher Clerus aufzufordern, ein solches Lehrbuch zu verfaßen, wofür folgende Modalitäten vorgezeichnet werden: 1) als Leitfaden bei dießer Ausarbeitung hat der beiliegende Entwurf der Hauptgrundschaft, welche ein selches Lehrbuch haben soll, zu dienen; 2) wie bereits in dießem Entwurfe bemerkt wird, soll das ganze Werk 12 bis 14 Drukbogen geben; 3) der Termin Einsendung des dießfälligen Manuscriptes wird auf das Ende des gegenwärtigen Jahres festgesetzt; 4) dem Verfaßer desjenigen Manuscripten, welches als das geeigneteste anerkannt werden wird, wird eine Belohnung von 25 Gulden Con. W. für den Drukbogen unter der zweifachen Bedingung zugesichert, daß er dasselbe dafür dem Schulbücherverschleiß ohne weitere Remuneration ins volle Eigenthum zum Druke und Verkaufe überlaßen muß und daß die Belohnung, auch wenn das Werkchen die als Maßstab angenommene Zahl von 12 bis 14 Drukbogen überschreiten sollte, auf keinen Fall mehr als 350 Gulden Con. W. zu betragen hat. Dieserortiges Intimat wird der S. D. Aufsicht mit dem Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curatclerus zu verständigen. Lemberg 7 Juni 834. Barwinski, Grl. V.

2. Конкурс на українсько-німецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840.

Wer zufolge Bedeutung der k. k. hohen Landesstelle vom 19 l. J. Z. 52,538 und gemäß dem Dekrete vom 15 July 1840 Z. $\frac{3689}{760}$, so wie laut Consisterialverständigung vom 8 September 1840 Z. $\frac{258}{Schol.}$ eine ruthenisch-deutsche Sprachlehre nach dem Muster der für Böhmen und Krain bereits eingeführten böhmisch-deutschen und krainerisch-deutschen Sprachlehre verfaßt und so ein zum Unterrichte in den Volks-

schulen geeignetes Elaborat längstens bis Ende Juni 1841 bei dem nächsten griech. k. Consistorium überreicht, erhält dafür ein Honorar 300 fl. C. Mze. Lemberg 8 September 1840. Barwinski.

3. *Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845.*

Unter den vielen Hindernißen, welche der Ausbreitung des Schulunterrichtes hierlandes im Wege stehen, hat man auch dieses bemerkt, daß die in der Landessprache verfaßten Schul- und andere Gebrauchsbücher außerhalb Lembergs nirgends zu bekommen sind. Da hiedurch die Ausschaffung der fräglichen Bücher besonders für jene, welche in den von Lemberg entfernten Kreisen ansäßig sind, sehr erschwert wird, so war man eifrigst darauf bedacht, diesem Uebelstande abzuhelfen. Desentwegen hat man sich mit dem hiesigen Stauropigianischen Institute als dem Eigenthümer der besprochenen Bücher ins Einvernehmen gesetzt. Das Stauropigianische Institut ist der Absicht, daß am zweckmäßigsten wäre, wenn einer oder der andere von den H. H. Curaten selbst den fräglichen Buchverkauf an sich nehmen wollte. Das Institut werde mit dem sich etwa meldenden bereitwillig in Unterhandlung treten und demselben gegen angemessene Sicherstellung der zu verabfolgenden Bücher auf einen verhältnißmäßigen Rabatt gewähren. Indem man hievon die ehrw. Kuratgeistlichkeit in die Kenntniß setzt, findet man zu bemerken, daß diejenigen, welche mit dem Stauropig. Institute dießfalls in Unterhandlung zu treten wünschen, sich direkt an das besagte Institut zu wenden hätten. Die ehrw. S. D. Aufsicht hat obiges in dem unterstehenden Schuldistrikte auf die gewöhnliche Art zu verlautbaren. Lemberg den 27 Oktober 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

4. *Конкурс на український переклад шкільного підручника н. з. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846.*

Laut hohen Gubernialeröffnungen vom 18 und 26 Juny 1846 ZZ. 29539 und 31363 sind der 2-te Theil des neuen

Rechnungslehrbuches für Volksschulen nämlich: Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen, der 3-te Theil desselben Lehrbuches, nämlich des gesammten Rechens für die 4-te Klasse der Hauptschulen im Verlage der Schulbücher-Administration bereits erschienen.

In Folge dießer hohen Eröffnung wird bezüglich auf die hierortige Verlautbarung vom 9 Juny l. J. Z. 431 folgendes angeordnet: a) des obgenannten Lehrbuchs 2-ter Theil nämlich, die Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen ist in den unterstehenden Volksschulen einzuführen; b) die unterstehende ehrw. Curat-Geistlichkeit und das Lehrpersonal sind aufzufordern, eine Uebersetzung der obgenannten Lehrbücher in die ruthenische Volkssprache bis Ende April 1847 zu liefern; c) diejenigen Individuen, die sich dießer Arbeit unterziehen wollen, sind anher sogleich nahmhaft zu machen; und d) bei Vorlegung der Elaborate ist den Antrag zu stellen, auf welche Remuneration für dasselbe hohen Orts anzutragen wäre. Hierauf hat die ehrw. S. D. Aufsicht das Weitere einzuleiten. Lemberg den 16 Oktober 1846. G. Jachimowicz, Weihbischof.

5. Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читанія. 8 марта 1849.

Laut hohen Gubernial-Intimats vom 24-ten Oktober 1848. Z. 74273 hat das hohe Ministerium des öffentlichen Unterrichts mit dem Dekrete vom 27 September 1848 Z. $\frac{5992}{373}$ das ruthenische Lesebuch betittelt: Книжка до читанія als Schulbuch für die II Klasse an Landschulen vorgeschrieben und angeordnet, dessen Einführung in den ruthenischen Schulen einzuleiten. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht zur weiteren Verständigung des unterstehenden Lehrpersonals und Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg den 8 März 1849. Bochenski.

6. Заведення нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школъ въ Галиціи. 24 липня 1849.

Руско-славенскій букварь въ року 1847 напечатанъ и тудейшою курендою зъ дня 13 лѣпня 1847 до Ч. 548 для

школь народныхъ приписаній цѣлкою минуся. Постарано ся о инній потребѣ часу близше одповѣдающій. Новый той букварь пѣдъ написомъ: Букварь рускій для школь въ Галиціи 1849 уложеній Ант. Добрянскимъ и накладомъ галицкои рускои матици изданъ, опустили печатню и въ цѣнѣ 10 кр. ср. продаеся. Отож той новій букварь для всѣхъ школь народныхъ приписуеся, въ слѣдствіе того ч. надзорови приказуеся: 1) подлежащее постановленіе въ подчиненномъ окрузѣ звиклимъ способомъ оголосити; 2) о оголошенію въ своимъ часѣ до консистора донести; 3) старати ся, щобъ съ початкомъ наступающаго року школьного той букварь одностайности рады въ всѣхъ училищахъ народныхъ заведенъ билъ. Львовъ дня 24 лѣнца 1849. Бохенскій.

7. Заведенне нового шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849.

Високе мѣнѣстерство всенародного просвѣщеня тутейшому предсѣдателству краевому обявило, що перва часть Можника Книги числятелной Наставленіе къ умочисленію въ язицѣ рускѣмъ напечатанна зостала. Високе предсѣдателство краеве въ слѣдствіе того рѣшеніемъ зъ дня 8 т. м. N-о 9035 зарядило, щобъ тую книжку въ галицкорускихъ народнихъ школахъ якъ найскорше впровадити а притѣмъ обявило, що подобне и латинскому консисторови приказано зостало взглядомъ тихъ галицко-русскихъ школь, котори еще надзирателству того консистора пѣдлегають. Того ради чест. надзорамъ приказуеся тое рѣшеніе високого правителства въ пѣдлежащѣмъ окрузѣ школьнѣмъ звиклимъ способомъ оголосити и зъ своей стороны наблюдать, щобъ таяж книжка съ початкомъ настоящаго школьного року въ школахъ введена зостала. Львовъ дня 15 септембра 1849. Бохенскій, суфраганъ.

8. Заведенне шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. II. 14 марта 1850.

По наказу високого Мѣнѣстерства просвѣщенія зъ дня 24 марта т. р. ч. 1957 увѣдомило високе правителство кра-

еве пѣд днемъ 18 цвѣтня т. р. 21077, що друга часть призначеной для другой и третьей клясси шкѣлъ народныхъ книжки числителни въ рускомъ переводѣ уже напечатана. Правителство краеве приказано тую книжку въ рускомъ переводѣ въ по(д)чененнихъ школахъ народныхъ немедленно ввести. 14 марта 1850. Бохеньский.

(Матеріали вибрано з протоколів тростянецької школи п. з. Troscianer Schul-Prothokoll, T. I: тепер у бібліотеці Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові. Перший документ винято з книги протоколів криворівнянської парохії, доставив В. Гнатюк).

З М І С Т.

	стор.
Вступ	V—VII
I. Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788 подав Іляріон Свенціцький	1—9
1. Свідоцтво Олександра Юркевича, 1756	2
2. Свідоцтво Гаврила Порубиновського, 1776	2
3. Свідоцтво Томи Очаровського, 1778	3
4. Свідоцтво Івана Копровського, 1784	3
5. Аплікаційна табеля Василя Доброгорського, 1788	4
6. Лібертація Микити Тарайщука, 1778	5
7. Лібертація Костя Григорчука, 1782	8
8. Лібертація Івана Снігурського, 1786	8
9. Лібертація Теодора Богацького, 1787	9
10. Три свідоцтва здатности до свячення, 1777—1778	9
II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824, подав Юрій Кміт	10—101
1. Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810	11
2. Заява громадян в Жовтанець про удержане школи. 26 марта 1816	13
3. Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816	14
4. Обіжник деканату про закладане шкіл та про збільшене фонду на них. 8 мая 1816	14
5. Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про вивіноване. 25 червня 1817	16
6. Обіжник деканату про вказівки для парохів при доручуваню метрикалізації кандидатам, тобто про приєднуване учительських кандидатів. 22 серпня 1817	18

7. Зазив деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817	19
8. Поученє як робити поданя до домінії для заложеня школи	20
9. Обіжник консистора про осьвітї і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817	22
10. Докір деканату деяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодїжи	23
11. Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики	24
12. Розпорядок жовтанецької домінії пазначає десятників для шкільних справ. 6 лютого 1818	25
13. Обіжник консистора вказує, куди звертати ся у важних місцевих обставинах що до будови шкіл. 6 лютого 1818	26
14. Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818	28
15. Похвала парохам за заслуги коло відкриваня і веденя шкіл. 18 квітня 1818	29
16. Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіл. 15 мая 1818	33
17. Плянь или Разположеніє взирателное	34
18. Обіжник деканату з увагами до „взірцевого пляну“. 22 червня 1818	46
19. Обіжник деканату з докорами духовенству по шкільній візитації. 24 серпня 1818	48
20. Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818	49
21. Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818	51
22. Обіжник деканату із вказівками як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема 18 листопада 1818	51
23. Обіжник деканату про сумний вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819	53
24. Обіжник деканату домагаєть ся свідощв про моральність, здібність і сповнюванє обовязків дякоуштелів. 24 мая 1819	54

25. Обіжник деканату назначає реченець шкільної візитації і вказує відповідні домагання. 6 липня 1819	54
26. Обіжник деканату про приготования до нового шкільного року. 26 серпня 1819	55
27. Обіжник деканату подає вказівки як виготовлювати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819	57
28. Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819	58
29. Обіжник деканату про посиланє дяків на інструкцію до Нагорець. 1 грудня 1819	58
30. Обіжник деканату приказує навчати дітей письма в руській і польській мові. 7 грудня 1819	60
31. Права й обовязки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820	61
32. Меодика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ рускыхъ селескихъ	63
33. Правила доброго писаня	80
34. Обіжник деканату про реченець принята дяко-учителів до служби і про їх удержанє. 28 марта 1821	83
35. Обіжник консисторії про зменшену фреквентацию дітей. 30 липня 1821	84
36. Учасники шкільної візитації	84
37. Обіжник деканату приказує уживати тільки приписаних шкільних книжок	85
38. Обіжник деканату в справі недостаточної фреквентации дітей. 8 марта 1823	85
39. Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: приняте, контракты, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823	86
40. Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священників у шкільних справах. 8 мая 1823	87
41. Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823	89
42. Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823	89
43. Інструкція перед візитацією шкіл. 21 червня 1823	92
44. Зобовязання громадян у Жовтанцях на фонд учителя	94
45. Обіжник епископа Снігурського в справі байдужности учителів і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823	94

46. Замітки декана Блонського до висше наведеного обіжника	95
47. Обіжник консисторії з заборною самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824	96
48. Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудованя школи. 21 вересня 1824	97
49. Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824	98
50. Стан парохіяльної школи в Жовтанцях в рр. 1823 до 1830	100
III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівськiм деканатi львівської епархії в рр. 1819—1827, подав Стефан Томашівський	102—110
1. З візитації парохій: Шлотича, Слобода, Ценів, Вибудів, Конохи, Августівка, Хоростець, Плауча велика і мала, Глинна, Красне, Покропивна, Кізілів, Городище, Дмухавець, Таурів, Каплинці, Золочівка 1819 р.	102
2. З шкільної візитації: Вибудова, Ценева, Августівки, Конох, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Таурова, Будилова, Шлотичі, Слободи і Городища; та парохіяльної: Кізілова, Покропивної, Дмухавця, Золочівки і Каплинець	103
IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837), подав Юрій Кміт	111—150
V. Стан парохіяльних шкіл в бережанськiм деканатi львівської епархії в рр. 1843—1848, подав Стефан Томашівський	151—174
1. З деканальної візитації парохій: Поручина, Дрищева, Погутор, Саранчук, Лапшина, Куропатник, Шибалина, Кального, Тростянця, Увся за 1841 р.	151
2. З деканальної візитації: Лісник, Посухова, Ценева, Вибудова, Дмухавця, Дрищева, Урманя, Бишок, Куропатник, Августівки, Хоростця, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Кізілова, Покропивни,	

стор.

Городища, Будилова, Таурова, Золочівки, Козівки, Дібща, Кривого, Шибалина, Лапшина, Потутор, Мечищева за 1843	152
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови шкіл у Посухові і Лїєниках, 21. III. 1844	152
З ноти деканату до бережанського староства в справі будови школи у Ценеві, 23. III. 1844	153
З порученя деканату урманському парохови, 25. III. 1844	153
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Бишках, 25. III. 1844	154
З реляції деканату до староства в справі будови школи в Шибалині, 29. III. 1844	155
З реляції деканату до консисторії в справі будови школи у Мечищеві, 30. III. 1844	156
3. З деканальної візитації: Ценева, Будилова, Таурова, Плотичі, Куропатник, Бишок, Августівки, Хоростця, Плаучі великої і малої, Глиниї, Красного, Золочівки, Каплинець Покропивної, Мечищева, Потутор, Литягина, Кривого, Козови, Козівки, Дібща, Шибалина, Лапшина, Поручина за 1844/5	156
З реляції деканату до староства в справі школи у Хоростці, 16. VII. 1844	158
З реляції деканату до староства в справі школи у Глиниї, 24. VIII. 1844	158
Порученє Петр. Бобовчакови, парохови в Плаучи, в справі учительського фонду, 24. VIII. 1844	158
Порученє кізлівському парохови Льву Польовому в справі школи в Покропивній, 7. IX. 1844	159
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Мечищеві, 25. I. 1845	160
З порученя деканату поручинському парохови Йос. Макогонському в справі перебудови школи, 4. III. 1845	161
Загальне справозданє декана до староства про парохіяльні школи, 9. IV. 1845	161
4. Розпорядок бережанського староства в справі будови пових парохіяльних шкіл 17. V. 1845	163
5. З деканальної візитації: Августівки, Будилова, Таурова, Городища Плотичі, Куропатник, Бишок, Потутор, Кривого, Козівки, Дібща, Шибалина Мечищева, Плаучі великої і малої, Поручина, Золочівки, Каплинець 1845 і 1846 pp.	163

	стор.
З порученя будилівському парохови Фр. Балкови про поліпшенє школи, 25. IX. 1845	163
З порученя таурівському капелянови Ант. Красцько-му в справі будови нової школи, 25. IX. 1845	164
З порученя городиському капелянови Анд. Сохацькому дбати більше про школу, 27. IX. 1845	164
З реляції декана до староства в справі перебудови школи у Плотичи, 27. IX. 1845	165
З порученя деканату куропатницькому капелянови Петр. Добрянському більше дбати про школу, 6. X. 1845	165
З донесеня декана до староства в справі будови школи в Бишках, 6. X. 1845	166
З порученя декана бишківському парохови Ів. Яримовичеви подбати більше про школу, 6. X. 1845	166
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Потуторах, 5. X. 1845	167
З порученя потуторському парохови Евг. Громовичеви в тій самій справі, 5. X. 1845	167
З порученя Якову Польовому, пар. в Кривім, в справі направи школи, 6. X. 1845	168
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Козівці, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будови школи в Дібшу, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будові шибалинської школи, 8. X. 1845	168
З донесеня деканату до староства в справі будови школи в Мечшєві, 14. X. 1846	169
Загальне справозданє деканату до староства про парохіяльні школи, 24. V. 1847	170
6. З деканальної візитації: Золочівки, Каплинець, Таурова, Ківлова, Плаучі вел., Бишок, Потутор, Криво-го, Козівки, Шибалина, Плотичі, Городища, Будилова, Августівки, Поручина, Лапшина, Урманя, Дрищева, Вільхівця, Конюх, Ценева, Куропатник, Жукова — 1847/8 р.	171
VI. Матеріяли до історії українського народного шкільництва в Галичині в 1830—1850 рр., подав Іван Кревецький	175—191
<i>I. До характеристики народніх шкіл у львівській єпархії.</i>	
1. Лихий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834	174
2. Лихий стан народніх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834	176

стор.

3. Народні школи в 1832 р. 2 цвітня 1833	176
4. Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 листопада 1834	177
5. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14. червня 1836	177
6. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844	179
7. Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845	180

II. До історії українізації народньої школи.

1. Заходи коло організування науки української мови в народніх школах. 18 листопада 1847	181
2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.	182
3. Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воевідки національно-статистичного виказу в цілі заведеня шкільних викладів у мові населення; звиває переімінювати церковні школи на тривіальні. 30 серпня 1848	183
4. Обіжник в справі заводження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організування нових шкіл. 30 серпня 1848	184
5. Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850	185

III. Українські шкільні підручки.

1. Конкуре на написанне нової біблії для народніх шкіл. 7 червня 1834	186
2. Конкуре на українсько-німецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840	187
3. Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845	188
4. Конкуре на український переклад шкільного підручника п. з. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846	188

	стор.
5. Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читання. 8 марта 1849	189
6. Заведення нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школь в Галиціи. 24 липня 1849	189
7. Заведення нового шкільного підручника п. з. Наставленіє кь умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849	190
8. Заведення шкільного підручника п. з. Наставленіє кь умочисленію, ч. II. 14 марта 1850	190
Зміст книжки	193—200

Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570); VIII B. Akten zur Gesch. der ukr. Kosaken 1513—1630. Jeder Bd. kostet 4 Kr., III Bd. 5 Kr.

2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Btdt. I u. V, Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.

3. Kotljarevskyj, Die travestierte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

4. Akten-Sammlung zur Geschichte der social-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, Preis 3 Kr.

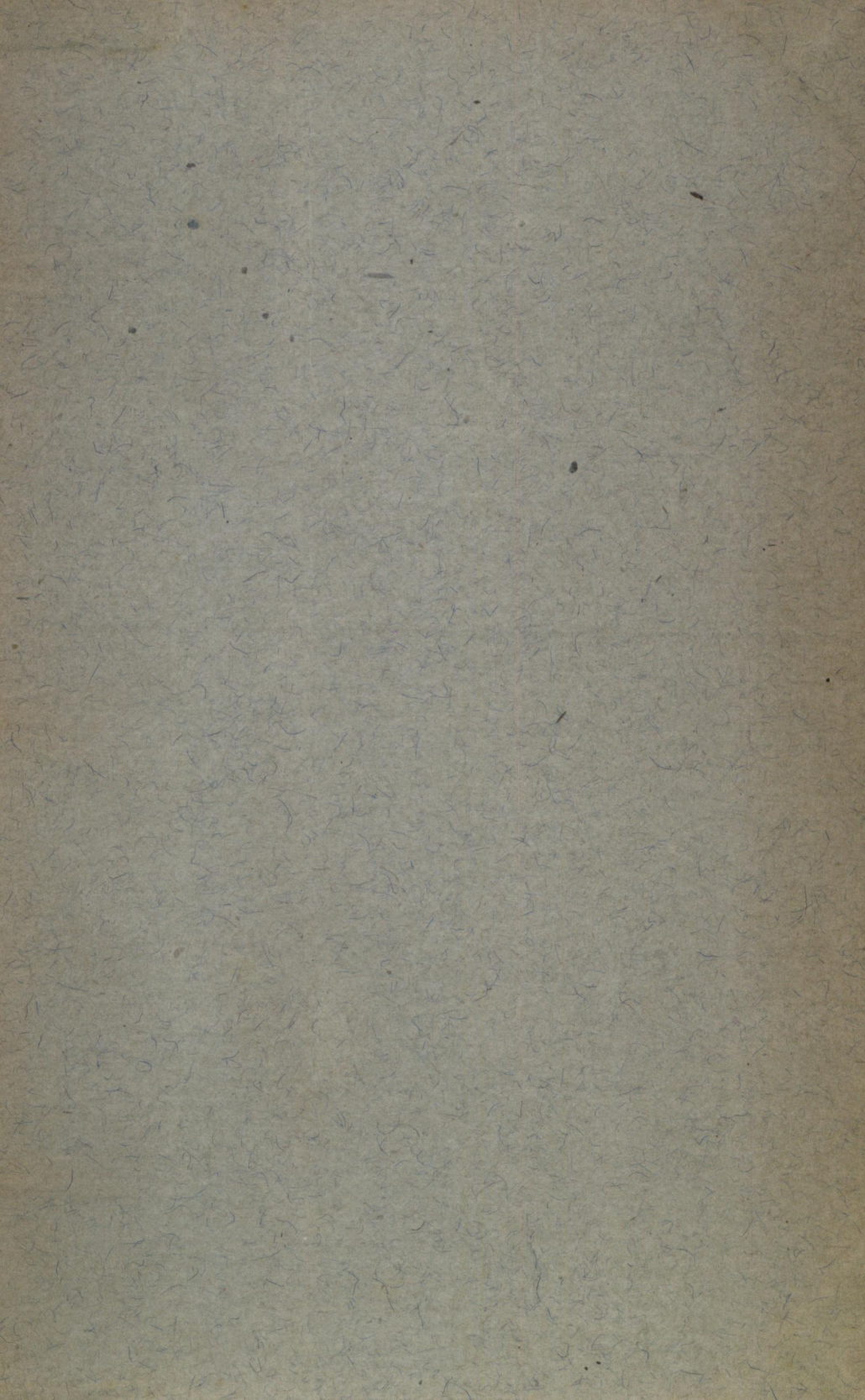
E. Die Ethnographische Kommission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografijnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 22 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI, XVII—XIX u. XXIII—XXIV à 4 Kr. Bd. XVI u. XXI—XXII à 6 Kr. 2. Bd. I enthält: M. Kramarenko, Weihnachtsfeier bei den Kosaken am Schwarzen Meer; M. Rozdol'skyj, Galizische Volksmärchen aus Berlin, Bez. Brody; J. Symčenko, Volksanekdoten aus der Ukraine; Programm zur Sammlung der Materialien über das ukrainisch-ruthenische Land und Volk . . . 3 Kr. Bd. II, enthält: Vl. Hnatiuk, Die Leiermänner, ihre Lieder, Gebete, ihr Jargon usw. aus dem Bez. Bučać; G. Žatkovyč, Ethnographische Skizzen aus Ungarisch-Ruthenien; M. Dykariv, Volksmärchen und Anekdoten der Kosaken am Schwarzen Meere . . . 3 Kr. Bd. III und IV enth.: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien (Legenden, Novellen, Märchen, Fabeln, Sagen, Anekdoten) 2 Bde 6 Kr. Bd. V, enthält: M. Dykariv, Volksgerüchte über die Carenkronung; M. Jendyk, Aus den Volkserinnerungen über die Frohnarbeit; I. Franko, Huzulische Beschwörungen; Philaret Kolessa, Volksglaube im Dorfe Chodovyči Stryjer Bez.; I. Franko, Volksglaube im Vorgebirgslande; R. Kaindl, Folkloristisches Material aus dem Munde galizischer und bukovinaer Ruthenen, und andere kleinere Beiträge . . . 4 Kr. Bd. VI enthält: V. Hnatiuk, Volksanekdoten der galizischen Ruthenen 4 Kr. Bd. VII enthält: J. Rozdol'skyj, Galizisch-ruthenische Volksmärchen 2 Kr. Bd. VIII enthält: J. Rozdol'skyj, Galizisch-ruthenische Volksschwänke (Novellen) . . . 2 Kr. Bd. IX enthält: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien, Bd. III (I. Materialien aus den Komitaten Zemplin, Šaroš, Zips; II. Volkslieder aus der Bačka) . . . 3 Kr. Bd. X enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 1: A — vidaty) . . . 4 Kr. Bd. XI enthält: Ivan Kolessa, Galizisch-ruthenische Volkslieder aus dem Dorfe Chodovyči, Bez. Stryj, mit Noten . . . 5 Kr. Bd. XII—XIII enthält: Vl. Hnatiuk, Galizisch-ruthenische Volkslegenden, 2 Bde . . . 6 Kr. Bd. XIV enthält: Vl. Lesevyč, Ukrainische Volkserzählungen . . . 4 Kr. Bd. XV enthält: Vl. Hnatiuk, Materialien zur galizisch-ruthenischen Dämonologie . . . 4 Kr. Bd. XVI enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 2: Vidaty—djity) . . . 5 Kr. Bde XVII—XIX enthalten: Vl. Hnatiuk, Kolomejken (2 oder 4-zählige Volkslieder) . . . à 4 Kr. Bde XXI—XXII enthalten: St. Ljudkevvyč, Galizisch-ruthenische Volksmelodien, T. I—II . . . à 6 Kr. Bde XXIII—XXV enthalten: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. II, Hefte 1—2: Djity—Pjatj) . . . 7 Kr. 2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Orna-

mentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. B1. VIII—IX Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr. und 3 Kr. Bd. X (enthält Abhandlungen über anthropologische Messungen des ukrain. Volksstammes Huzulen, sammt XII Taf. und 1 Karte, über die Kleidung der Bojken (sammt XXXII Taf.) und 5 neue Aufzeichnungen von ukrain. Hochzeitsgebräuchen und Lieder)

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—36 ukrainisch und deutsch.

111

H-114 827/4

Ukrainisk
Ruskij
Archiw

4

123799